

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

**Η Μουσουλμανική Μειονότητα της Δυτικής Θράκης και
ο Ρόλος της Τουρκίας: Παρούσα Κατάσταση, Μελλοντικές Προοπτικές**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Λουκάς Κωσταγιάννης

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Συγκριτικής και Διεθνούς

Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα),

Ειρήνη Χειλά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου,

Μαριλένα Κοππά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου.

Copyright © Λουκάς Κωσταγιάννης 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Αφιερώνεται στη μητέρα μου Γεωργία Κρητικού Κωσταγιάννη,
που μου μετέδωσε την αγάπη για τα βιβλία, την μόρφωση και
την διάθεση για την Διά Βίου Μάθηση*

*Τα δε ελλείποντα και τα υπερβάλλοντα μεταπίπτειν
φιλεί και μεγάλας κινησίας εμποιείν τη ψυχή.*

Δημόκριτος (460-370 π. Χ.) Άβδηρα Θράκης

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διπλωματική Εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του ΠΜΣ «Στρατηγικές Σπουδές Ασφαλείας», της Σχολής Διεθνών Σπουδών Επικοινωνίας και Πολιτισμού, του τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, του Παντείου Πανεπιστημίου, είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποίησα πνευματική ιδιοκτησία τρίτων, χωρίς αναφορές. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης με την παρούσα δήλωση αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναται να αντιμετωπίσω στην περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής.

Ο ΔΗΛΩΝ

Ονοματεπώνυμο: Λουκάς Κωσταγιάννης

Αριθμός Μητρώου: 1218M221.

Υπογραφή:

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ όλους τους καθηγητές μου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο
για τις ενδιαφέρουσες συζητήσεις, τις προτροπές τους για την αναζήτηση της
αλήθειας και της διαφορετικής άποψης και τη ρητή και άρρητη γνώση
που μου μετέφεραν στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων,
και ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Χará Καραγιαννοπούλου,
για την υποστήριξη και καθοδήγηση που μου παρείχε,
στη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Περιεχόμενα

Περίληψη	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Γενικό Υπόβαθρο	12
Σκοπός	12
Ερωτήματα Μελέτης	12
Προϋποθέσεις	13
Μεθοδολογία	13
Δομή Διατριβής	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	15
1. Θράκη	15
2. Ισλαμισμός	18
3. Σελτζούκοι-Τούρκοι, Οθωμανοί	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ-ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ	22
1. Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923)	22
2. Οι Πομάκοι	23
3. Οι Αθίγγανοι	25
4. Οι Παλαιομουσουλμάνοι (Τουρκογενείς Μουσουλμάνοι)	26
5. Οι Συμβάσεις και τα πρωτόκολλα του 1923	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	31
1. Η εκπαίδευση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία	31
2. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θράκη	32

3. Σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική στη Δυτική Θράκη	36
α. Προσχολική αγωγή	36
β. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	37
γ. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	38
δ. Ανώτατη εκπαίδευση	40
4. Ο ρόλος της Τουρκίας στην εκπαιδευτική πολιτική	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ - ΘΕΣΜΟΙ	45
1. Μουφτείες	45
2. Σαρία	53
3. Βακούφια	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	57
Η συνεχής επιδίωξη αλλαγής του όρου «μουσουλμανική»	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	60
1. Παιδεία	60
2. Οικονομία	61
3. Γεωργία-Εμπόριο	62
4. Κοινωνική ζωή	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	70
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	71

Πηγές	74
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
«Α» Χάρτες	77
«Β» Φωτογραφικό Υλικό	81

Περίληψη

Στην παρούσα διατριβή γίνεται λόγος για τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης. Η πραγματική κατάσταση χρειάζεται λεπτομερή μελέτη για να γίνει κατανοητό το θέμα στη συνολική του διάσταση.

Ο θρησκευτικός χαρακτηρισμός της μειονότητας συμφωνήθηκε στο πλαίσιο της Διεθνούς Διάσκεψης και κατοχυρώθηκε σε διεθνές συμβατικό κείμενο (Συνθήκη της Λωζάννης), το οποίο δεν είναι δυνατόν να παραβλέπεται από τα συμβαλλόμενα μέλη. Οι πληθυσμοί που συναποτελούν τη μειονότητα δεν αποτελούν ομοιογενές στοιχείο. Υπάρχουν οι Τουρκόφωνοι - Τουρκογενείς, οι Πομάκοι και οι Ρομά, ήτοι τρεις εθνοτικές ομάδες που συνοικούν και συμβιώνουν αρμονικά στις πόλεις και στην ύπαιθρο χώρα και επιλέγεται ο όρος αρμονικά, διότι η αρμονική συμβίωση είναι ευρύτερη από την ειρηνική συμβίωση.

Η ελληνική πολιτεία σεβόμενη την προαναφερόμενη συνθήκη μερίμνησε για την εκπαίδευση του πληθυσμού. Η παρεχόμενη εκπαίδευση σκοπό έχει να παρέχει την απαιτούμενη μόρφωση και τα κατάλληλα εφόδια, ώστε οι νέοι να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για την επαγγελματική τους αποκατάσταση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμη σέβεται και τη θρησκευτική οργάνωση της μειονότητας, που απαρτίζεται από τις Μουφτείες Κομοτηνής, Ξάνθης και Διδυμοτείχου, τα Βακούφια και τη Σαρία, ιδιομορφίες που ισχύουν μόνο στη Δυτική Θράκη.

Αλλά η Τουρκία θεωρεί τη Δυτική Θράκη «απολεσθέν τουρκικό έδαφος» και σχεδιάζει παντί τρόπο την προσάρτησή της στη «Μητέρα Πατρίδα». Υπονομεύει τις ενέργειες της ελληνικής πολιτικής για να επιτύχει τον χαρακτηρισμό της μειονότητας ως τουρκική αντί του όρου μουσουλμανική, που θεσπίστηκε από τη Συνθήκη της Λωζάννης. Το Γενικό Προξενείο της Κομοτηνής εργάζεται ως όργανο αποσταθεροποίησης της αρμονικής συνοίκησης των κατοίκων υποκινούμενο από τις ενέργειες της Άγκυρας, ενώ η μειονότητα ασχολείται χωρίς προβλήματα με την καθημερινότητα στην επαγγελματική και κοινωνική της ζωή.

Οι κίνδυνοι αποσταθεροποίησης δεν παύουν να υφίστανται και για το λόγο αυτό η ελληνική πολιτεία οφείλει να εντείνει τις προσπάθειές της για την ανάπτυξη της Δυτικής Θράκης σε όλους τους τομείς απομονώνοντας τις διχαστικές ενέργειες της Τουρκίας. Οι κάτοικοι Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι με ιδιαίτερη προσπάθεια

αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα προβλήματα της καθημερινής διαβίωσης εντός των ορίων της νομιμότητας.

Στη Θράκη ισχύει το καθεστώς ισονομίας και ισοπολιτείας και οι επιτυχίες της αρμονικής συνοίκησης που έχουν επιτευχθεί με κόπο και θυσίες δεν πρέπει να θεωρούνται αυτονόητες αλλά πρέπει να αναδεικνύονται και να προβάλλονται σαν διαχρονικά επιτεύγματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Λέξεις Κλειδιά: Δυτική Θράκη, Συνθήκη της Λωζάννης, Μουσουλμανική Μειονότητα.

Abstract

The subject of this dissertation is the Muslim minority of West Thrace. The real situation needs a detailed study, so this subject be comprehended totally.

The religious character of this minority has been agreed due to the International Conference and has been issued in an international written text (Treaty of Lausanne). The population that apart this minority isn't a homogenous element. There are the Turkishspeaking-Turkishborn, the Pomakoi and the Roma, which means that there are three ethnicity groups who live together in harmony and peacefully in the cities and in country, taking to consideration that the term "harmony" is wider than the term "peacefully".

The Greek State respect the above mentioned Treaty and has provided the education of the population, in order for the young people to get the required education and the proper knowledge, so that they get the same opportunities for having a profession in Greece and also in the European Union. The Greek State also respects the religious organization of this minority, which is apparted from the Moufties of the cities Komotini, Xanthi and Didimotiho, the Vakoufia and the Saria, which are valid only in West Thrace.

Yet Turkey considers West Thrace as "lost Turkish land" and plans by any way to get it back in the "Motherland". So Turkey undermines the acts of Greek policy, so to succeed the character of minority as Turkish, instead of the term muslim, which was issued from the Treaty of Lausanne (1923). The General Consulate of Komotini acts like an organization of instability in such harmony all living together of

the people, getting orders and action of Ankara, while the minority is taking care without problems of their daily professional and social life.

The dangers of instability still exist, for this reason the Greek State has to improve its efforts for the development of the West Thrace in all sections, keeping away any actions from Turkey with the purpose to divide the society. The inhabitants Christians and Muslims with a special effort are facing effectively the problems of their daily living always lawfully.

In West Thrace there is the state of equality in law and before the law and the success of this in harmony living together, which has been succeeded, with efforts and sacrifices, can't be considered self-comprehensible, but they must be brought out and exposed as timeless achievements of the Greek exterior's policy.

Keywords: West Thrace, Treaty of Lausanne, Muslim Minority.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικό Υπόβαθρο

Το θέμα της παρούσης διατριβής είναι η παρουσίαση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης, η οποία υφίσταται βάσει της Συνθήκης της Λωζάννης (1923) και των σχετικών Πρωτοκόλλων και Υπουργικών Αποφάσεων που έχουν ρυθμίσει την κατάσταση από το 1923 μέχρι σήμερα.

Η ελληνική πολιτική σταθερή στις συμφωνηθείσες αποφάσεις, που έχουν επικυρωθεί με Διεθνείς Συνθήκες, εφαρμόζει κοινωνική, εκπαιδευτική και οικονομική πολιτική με σκοπό την ισονομία, την ισοπολιτεία και την αρμονική συμβίωση των σύνοικων πληθυσμών, που ειρήσθω εν παρόδω, δεν είναι μόνο Τουρκικής προέλευσης αλλά και Πομάκοι και Αθίγγανοι (Ρομά).

Αλλά η Τουρκία διαρκώς δυναμιτίζει το κλίμα της περιοχής μη σεβόμενη τις Διεθνείς Συνθήκες που έχει υπογράψει. Το τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής απεργάζεται διχαστικό ρόλο με απώτερο σκοπό την προσάρτηση της Δυτικής Θράκης στη «μητέρα πατρίδα», όπως σταθερά τονίζεται από την Άγκυρα.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσης μελέτης είναι να παρουσιάσει την ελληνική πολιτική σχετικά με τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης για ισονομία και ισοπολιτεία και τον αντιδραστικό ρόλο της Τουρκίας απέναντι στην πολιτική που ακολουθεί η Ελλάδα και να γνωστοποιήσει, με όσο το δυνατόν αντικειμενικό τρόπο, τις αποσταθεροποιητικές ενέργειες της Άγκυρας που αποβλέπουν στην αλλαγή της παρούσης κατάστασης.

Ερωτήματα Μελέτης

Προκειμένου να υλοποιηθεί ο σκοπός της μελέτης, θα απαντηθούν τα ακόλουθα ερωτήματα:

- α. Η Τουρκία θα συνεχίσει τη στρατηγική της διεκδίκησης της Δυτικής Θράκης εγείροντας διαρκώς πρόσθετες αξιώσεις σε αντίθεση με τις Διεθνείς Συνθήκες που έχει υπογράψει;
- β. Η Ελλάδα εμμένοντας στην φιλειρηνική της πολιτική θα παραβλέπει τις παράνομες αξιώσεις της Τουρκίας;
- γ. Ποια πρέπει να είναι η στάση και η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στις μελλοντικές επιδιώξεις της Άγκυρας;

Προϋποθέσεις

Για την προσέγγιση του θέματος θα ληφθούν υπόψη οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α. Η εξέταση της Συνθήκης της Λωζάννης, οι ρυθμίσεις και τα πρωτόκολλα, που αναφέρονται στο θέμα της μουσουλμανικής μειονότητας,
- β. Η παρουσίαση της ελληνικής πολιτικής στην περιοχή της Δυτικής Θράκης και
- γ. Η εξέταση του ρόλου της Τουρκίας και η διαβρωτική της πολιτική στο θέμα της μειονότητας.
- δ. Η Τουρκία θα συνεχίσει την αναθεωρητική της πολιτική εις βάρος της χώρας μας

Μεθοδολογία

Στη μελέτη εκτίθεται η κατάσταση της Δυτικής Θράκης προ της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), η μετά τη Συνθήκη και η παρούσα, όπως γίνεται αντιληπτή από τις επικρατούσες συνθήκες. Τα ιστορικά στοιχεία αντλήθηκαν από αρχαίες πηγές, ξενόγλωσση βιβλιογραφία μεταφρασμένη στα ελληνικά, ελληνική βιβλιογραφία, λεξικά, από επιστημονικά περιοδικά και εφημερίδες. Οι νεότερες πληροφορίες προέρχονται από άρθρα και δημοσιογραφικές πηγές που καταγράφονται στο διαδίκτυο.

Δομή Διατριβής

Η διατριβή χωρίζεται σε επτά κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί το θεωρητικό τμήμα της εργασίας και αναφέρεται στην ιστορική προσέγγιση της Θράκης από την αρχαιότητα και τα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μέχρι τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923). Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εμφάνιση και η πορεία του Ισλαμισμού, η δημιουργία του κράτους των Σελτζούκων και των Οθωμανών. Επίσης καταγράφεται η πίστη στο Ισλάμ και οι υποχρεώσεις των πιστών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη Συνθήκη της Λωζάννης, στις εθνότητες που συναποτελούν τη μουσουλμανική μειονότητα και στις ρυθμίσεις και τα πρωτόκολλα που έπονται αυτής.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση της εκπαιδευτικής πολιτικής, που επικρατούσε στα χρόνια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η εκπαίδευση στη

Δυτική Θράκη πριν από τη Συνθήκη της Λωζάννης και η σημερινή εκπαιδευτική πολιτική.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η ιδιαίτερη οργάνωση της μουσουλμανικής μειονότητας, ήτοι Μουφτείες, Σαρία και Βακούφια.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εκτίθεται ο ρόλος της Τουρκίας, αντιδραστικός και εν γένει διαβρωτικός για την ακολουθούμενη πολιτική που εφαρμόζει η Ελλάδα σε σχέση με τη μειονότητα.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η παρούσα κατάσταση της περιοχής σχετικά με την παιδεία, την οικονομία, τη γεωργία, το εμπόριο και την κοινωνική ζωή.

Στο έβδομο κεφάλαιο ολοκληρώνεται η εργασία με την παρουσίαση της προοπτικής στο μέλλον. Προτείνονται λύσεις για την ανάπτυξη της Δυτικής Θράκης, που θα συντελέσουν στην άνοδο του βιοτικού και κοινωνικού επιπέδου του συνόλου των κατοίκων της περιοχής και στην εμπέδωση του αισθήματος της ισότητας.

Τέλος καταγράφονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα μελέτη και οι προτάσεις.

Στα Παραρτήματα περιέχονται γεωγραφικοί χάρτες της περιοχής και επιλεγμένο ενδεικτικό φωτογραφικό υλικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Πριν ασχοληθούμε με την μουσουλμανική μειονότητα της Δ. Θράκης κρίνεται απαραίτητο να διερευνηθούν οι όροι Θράκη και Ισλάμ, καθότι είναι τα δρώντα στοιχεία στην παρούσα εργασία

1. Θράκη¹

Σχετικά με την προέλευση του ονόματος της Θράκης δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες. Ετυμολογικά η λέξη σχετίζεται με το ρήμα θρέω - θρώ (θρέω = οδύρομαι) και παράγωγα αυτού είναι η λέξη θρύλος. Σύμφωνα με την μυθολογία η ονομασία οφείλεται σε μία κόρη του Ωκεανού και της Παρθενόπης, η οποία ήταν αδερφή της Ευρώπης και το όνομα αυτής Θράσσα και στην ιωνική διάλεκτο Θρήσσα². Ο Όμηρος την αναφέρει με το επίθετο «εριβόλαξ», που σημαίνει πλούσια γη και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς την ονομάζουν δυσχείμερη γιατί έχει κλίμα τραχύ.

Τα όρια της Θράκης διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιστορικές εποχές. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα παρακάτω: Ο Όμηρος αναφέρει ανατολικό σύνορο τον Ελλήσποντο και δυτικό τον ποταμό Πηνειό της Θεσσαλίας και ο ιστορικός Θουκυδίδης δυτικό σύνορο τον ποταμό Στρυμόνα, βόρειο τον Αίμο και ανατολικό την Προποντίδα και νότια το Θρακικό πέλαγος. Στα χρόνια της ακμής των Μακεδόνων, Φιλίππου και Μ. Αλεξάνδρου, δυτικό όριο είναι ο ποταμός Νέστος. Στη Βυζαντινή εποχή εκτείνεται μέχρι τον ποταμό Ίστρο (Δούναβης) και περιελάμβανε την Ανατολική Θράκη μέχρι την Κωνσταντινούπολη και τη Δυτική Θράκη. Σημερινά όρια της Δ. Θράκης είναι ο Έβρος και ο Νέστος ποταμός, βόρεια τα βουνά Ροδόπη και Αίμος ενώ η Ανατολική Θράκη ανήκει στην Τουρκία. Η Δ. Θράκη είναι, κατά το πλείστον τμήμα, ορεινή και ημιορεινή. Ο ορεινός όγκος της Ροδόπης βρίσκεται έξω από τα σύνορά της, στη Βουλγαρία, έχει πεδιάδες εύφορες και εκτεταμένες, της Κομοτηνής, της Ξάνθης και της Ορεστιάδας. Εκτός από τους ποταμούς Νέστο και Έβρο, υπάρχει και ο ποταμός Άρδας, του οποίου το μέγα τμήμα ανήκει στη Βουλγαρία και οι λίμνες της περιοχής η Βιστωνίδα και η Ισμαρίδα. Αυτή είναι η φυσική κατάσταση της Δυτικής Θράκης.

Οι Θράκες ανήκουν στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια και είναι συγγενείς με τους Φρύγες και τους Τρώες. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι μετά τους Ινδούς οι Θράκες

¹ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια Ελληνική και Παγκόσμια, Αθήνα, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., 1986, τόμος 27^{ος}, σ. 404.

² Στο ίδιο, σ. 402.

ήταν το πολυπληθέστερο έθνος. Ο βασιλιάς Πρίαμος της Τροίας είχε πάρει σύζυγο από κάποια πόλη της Θράκης. Ο Όμηρος αναφέρει το Ρήσο, βασιλιά της Θράκης, σύμμαχο των Τρώων. Ο Ρήσος έφτασε στην Τροία με τα λευκά σαν χιόνι και γρήγορα άλογά του,³ με χρυσό και ασημένιο άρμα και χρυσή πανοπλία, όμως ο Οδυσσέας και ο Διομήδης τον σκότωσαν την πρώτη νύχτα και έκλεψαν τα άλογα.

Η Θρακική γλώσσα ανήκει στον ινδοευρωπαϊκό κορμό, αλλά οι Θράκες δεν έχουν γραπτή γλώσσα. Όταν οι Έλληνες της νότιας Ελλάδας έχτισαν αποικίες στα παράλια μπαίνει και η ελληνική γλώσσα. Στα χρόνια του Φιλίππου συνεχίζεται η εξάπλωση της γλώσσας, ώστε στους Ρωμαϊκούς χρόνους έχει επικρατήσει παντού και συνετέλεσε στη διάδοση του Χριστιανισμού. Λίγες σωζόμενες επιγραφές ανήκουν στην Ελληνική γλώσσα. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι μετρούσαν μέχρι το τέσσερα και ο Αιλιανός ότι αγνοούσαν τη γραφή και θεωρούσαν ντροπή τη χρήση των γραμμάτων⁴ αλλά λόγω των αποικιών βρίσκονταν σε σχέσεις με τη νότια Ελλάδα και ιδιαίτερα με την Αθήνα. Ο Μιλτιάδης, στρατηγός της Αθήνας πατέρας του Κίμωνα, είχε σύζυγο Θρακιώτισσα. Και ο ιστορικός συγγραφέας Θουκυδίδης καταγόταν από αριστοκρατική Θρακική οικογένεια, είχε δεσμούς με το βασιλικό οίκο της Θράκης και διατηρούσε μεταλλεία χρυσού στη Σκαπτή Ύλη, απέναντι από τη Θάσο και κοντά στο όρος Παγγαίο. Είχε διαταχθεί από την Αθήνα, όντας στρατηγός, να υπερασπίσει την Αμφίπολη, την οποία κυριεύσαν οι Σπαρτιάτες.⁵ Η Αθήνα έφερε βαρέως την απώλεια της Αμφίπολης και τον τιμώρησε με εξορία 20 χρόνων. Τα περισσότερα χρόνια της εξορίας τα πέρασε στη Σκαπτή Ύλη, στα ορυχεία του. Η εξορία του έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθεί με την έρευνα, να ταξιδέψει, να συγκεντρώσει πληροφορίες και να παρακολουθήσει την εξέλιξη του Πελοποννησιακού πολέμου. Το έργο του χαρακτηρίζεται «κτήμα ες αεί». Είναι πολύ πιθανόν να επέστρεψε στην Αθήνα μετά το 404 π. Χ. όπου βρίσκεται και ο τάφος του κοντά στα Κιμώνεια τείχη. Ακόμη ένας επιφανής Αθηναίος, ο Αλκιβιάδης, κατέφυγε εξόριστος στη Θράκη.

Οι Θρακιώτες είχαν την ίδια θρησκεία με τους Έλληνες, το δωδεκάθεο, και αναφέρονται αναθηματικά ανάγλυφα και επιγραφές με τους θεούς Δία, Ήρα, τον Άρη, πολεμική θεότητα, τον θεό Απόλλωνα, που κατά πληροφορίες του Ομήρου προστατεύει την πόλη Ίσμαρο, και την Άρτεμη που ταυτίστηκε με τη θρακική θεά

³ Ομήρου, *Ιλιάδα* Κ, στίχος 435, 437, (μετάφραση Ιακώβου Πολυλά, Αθήνα, 1981, Ο.Ε.Δ.Β.) .

⁴ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια Ελληνική και Παγκόσμια, Αθήνα, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., 1986, τόμος 27^{ος}, σ. 402.

⁵ Θουκυδίδου, *Ιστορία*, Δ 104 και 108.

Βενδίδα, η δε λατρεία της έφτασε μέχρι την Αθήνα και υπήρχε στον όρμο της Ζέας ιερό, το Βενδίδειο⁶. Ο Ιουλιανός, ο επονομαζόμενος παραβάτης ή αποστάτης, γράφει: «οι περί την Θράκην και την Ιωνίαν κατοικούντες Ελλάδος εσμέν έκγονοι»⁷. Ο Διόνυσος θεωρείται Θρακική θεότητα και από τη Θράκη διαδόθηκε η λατρεία του σε όλη την Ελλάδα. Ο βασιλιάς Λυκούργος των Ηδωνών Θρακών τιμωρήθηκε επειδή πολέμησε τη λατρεία του Διονύσου.

Η κοινωνία της Θράκης χωριζόταν σε διάφορες τάξεις, των πολεμιστών με ασχολία τον πόλεμο και τη ληστεία, των γεωργών, των αλιέων και των δούλων. Τα μεταλλεία χρυσού και αργύρου επιτρέπουν να υπάρχουν νομίσματα. Είχαν εμπορικές σχέσεις με την υπόλοιπη Ελλάδα και παρείχαν μέταλλα, ξυλεία, άλογα και δούλους, γιατί η θρακική οικογένεια επιτρέποντας την πολυγαμία αποκτούσε πολλά παιδιά, που μπορούσαν να τα πουλήσουν ως δούλους, υπηρέτριες και παλλακίδες ιδιαίτερα στην Αθήνα ή να τα ανταλλάξουν με πράγματα.

Η φυσική της θέση είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για την επικοινωνία και υπήρχε δρόμος από τα Άβδηρα στο Δούναβη, ο δε ποταμός Στρυμόνας ονομάζεται από τον ποιητή Ευριπίδη «καλλιγέφυρος Στρυμών». Οι Βυζαντινοί εκτιμώντας την γεωγραφική θέση την αξιοποίησαν στις επικοινωνίες με τα άλλα διαμερίσματα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Σπουδαίες πόλεις αναφέρονται τα Άβδηρα, η Μαρώνεια, η Πέρινθος και η Ορεστιάδα. Σχετικός μύθος αναφέρεται στη ίδρυση της πόλης Ορεστιάδας από τον Ορέστη. Όταν καταδιωκόμενος από τις Ερινύες έφτασε στην πόλη Ουσκουδάμα, λούστηκε στο ρεύμα τριών ποταμών και ίδρυσε την πόλη Ορεστιάδα. Ο ονομαστός σοφιστής Πρωταγόρας ήλθε στην Αθήνα από τα Άβδηρα, και ο Δημόκριτος, ο πατέρας της ατομικής επιστήμης, είχε την ίδια καταγωγή.

Η Θράκη από την αρχαιότητα εποχή, όπως αναφέρθηκε μέχρι τη συνθήκη των Σεβρών το 1920 ήταν ενιαία και επιδικάστηκε στην Ελλάδα, αλλά η κατάσταση διαφοροποιήθηκε με τη συνθήκη της Λωζάννης το 1923 και σήμερα διακρίνεται σε Ανατολική που παραχωρήθηκε στην Τουρκία και Δυτική που ανήκει στην Ελλάδα.

Πριν γίνει λεπτομερής αναφορά στη συνθήκη της Λωζάννης, στη Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και στις αποφάσεις των συμβαλλομένων μερών κρίνεται σκόπιμο να γίνει ιστορική αναδρομή του Ισλαμισμού από την πρώτη εμφάνισή του.

⁶ Πλάτωνος, Πολιτεία (τόμος Α), Αθήνα, «Δαίδαλος»-Ι. Ζαχαρόπουλος, χχ. 327α, σ-14.

⁷ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια Ελληνική και Παγκόσμια, Αθήνα, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., 1986, τόμος 27^{ος}, σ. 402.

2. Ισλαμισμός⁸

Ο Ισλαμισμός προέρχεται από την αραβική λέξη «Ισλάμ», που σημαίνει υποταγή και οι οπαδοί που δέχονται την υποταγή στη θρησκεία του Ισλάμ ονομάζονται μουσλίμ,(εξ ου και Μουσουλμάνοι).

Ο Ισλαμισμός από την εμφάνιση και διάδοσή του υπήρξε γεγονός κοσμοϊστορικής σημασίας. Κοιτίδα του υπήρξε η Αραβική χερσόνησος, το ανατολικό τμήμα της οποίας είναι ορεινό και άνυδρο, κατάλληλο μόνο για την κτηνοτροφία, το δε δυτικό, η περιοχή προς τις ακτές της Ερυθράς Θάλασσας, η Ευδαίμων Αραβία, η περιοχή της Υεμένης, είναι πεδινό και πλούσιο με γεωργικές καλλιέργειες. Οι δυο πόλεις, η Μέκκα και η Αιθρίβη, είναι ο δρόμος που διασταυρώνονται οι διάφορες αραβικές φυλές και γίνονται οι εμπορικές συναλλαγές. Στη Μέκκα γεννήθηκε περί το 570 μ. Χ. ο Μωάμεθ, δέχτηκε την επίδραση της Ιουδαϊκής και της Χριστιανικής θρησκείας και γίνεται Προφήτης και ιδρυτής μιας νέας μονοθεϊστικής θρησκείας, του Ισλάμ. Το κήρυγμά του δε βρίσκει οπαδούς στη Μέκκα και καταφεύγει στην Αιθρίβη, που θα γίνει η αγαπημένη του πόλη και θα ονομαστεί Μεδίνα, πόλη του Προφήτη. Η μετανάστευσή του αυτή το 622 μ. Χ. ονομάζεται «Εγίρα» και αποτελεί την αρχή του Ισλαμισμού και αφετηρία της Μουσουλμανικής χρονολογίας.

Η διδασκαλία του Μωάμεθ περιλαμβάνεται στο ιερό βιβλίο των μουσουλμάνων, το Κοράνιο, που εκτός από τους θρησκευτικούς περιέχει και πολιτικούς κανόνες, που καθορίζουν την καθημερινή ζωή των πιστών. Η διδασκαλία του στηρίζεται σε έξι άρθρα:

Πίστη στον Αλλάχ, μοναδικό θεό, αιώνιο, παντοδύναμο.

Πίστη στους αγγέλους, ουράνιους υπηρέτες του Αλλάχ.

Πίστη στους Προφήτες, ο τελευταίος είναι ο Μωάμεθ.

Πίστη στην ημέρα της Ανάστασης νεκρών.

Πίστη στο Πεπρωμένο και

Το Κοράνιο είναι το τελευταίο βιβλίο της θείας βούλησης.

Η μουσουλμανική λατρεία περιλαμβάνει ακόμη έξι βασικές υποχρεώσεις: την ομολογία της πίστης, την προσευχή, ατομική και ομαδική, τη νηστεία ολόκληρο το μήνα του Ραμαζανιού, την ελεημοσύνη, την προσκύνηση στη Μέκκα και τον Ιερό Πόλεμο = Jihad, (εξ ου και οι Τζιχαντιστές), πόλεμος κατά των απίστων.

⁸ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια Ελληνική και Παγκόσμια, Αθήνα, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., 1986, τόμος 29^{ος}, σ. 107.

Εκτός από το Κοράνι η μουσουλμανική θρησκεία στηρίζεται και στην παράδοση (sunna), που περιέχει τις προφορικές εξηγήσεις του Μωάμεθ και τον ιερό νόμο, sharia, που αντιπροσωπεύει το θέλημα του Θεού.

Με την πίστη και την ορμή των νεοφώτιστων εξήλθαν οι Άραβες από τις προαιώνιες επαρχίες για να κατακτήσουν τον κόσμο. Οι αραβικές κατακτήσεις είναι εντυπωσιακές γιατί πραγματοποιούνται με ταχύτητα ασύμβατη για την εποχή τους. Και η εξάπλωσή τους και η κατάκτηση των γειτονικών κρατών έγινε πραγματικότητα όχι τόσο με τη δική τους ορμή και οργάνωση, όσο εξ αιτίας της αδυναμίας των γειτονικών κρατών. Η Περσία βρισκόταν σε κατάσταση παρακμής μετά την ήττα από τους Βυζαντινούς και τις εσωτερικές της επαναστάσεις. Η Βυζαντινή αυτοκρατορία απασχολημένη σε διαρκείς πολέμους εκείνη την εποχή εναντίον των Περσών είχε παραμελήσει τις ανατολικές και νότιες επαρχίες εξ αιτίας της κακοδιοίκησης και της στρατιωτικής ανεπάρκειας. Επομένως «Βυζαντινοί και Πέρσαι είχαν εξέλθει εξηντλημένοι από τον μακρόν αγώνα».⁹ Υπάρχει και ένας άλλος λόγος που οι περιοχές της Συρίας, της Παλαιστίνης και της Αιγύπτου υποκύπτουν στην αραβική κατάκτηση. Ο Μονοφυσитισμός και οι διάφορες άλλες αιρέσεις, είναι η αιτία που οι κάτοικοι δέχονται τους Άραβες παρά να συμφιλιωθούν με το Ορθόδοξο Βυζάντιο. Έτσι οι Άραβες μετά από αλλεπάλληλες κατακτήσεις και προελάσεις βρίσκονται εγκατεστημένοι στις ανατολικές επαρχίες της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

3. Σελτζούκοι-Τούρκοι, Οθωμανοί

Περί τα μέσα του 10^{ου} αιώνα εμφανίζονται στις ανατολικές επαρχίες ογουζικά-τουρκικά φύλα με φύλαρχο τον Σελτζούκ, εξελίχτηκαν σε κατακτητές της Μ. Ασίας και έγιναν οι θεμελιωτές του Σελτζουκικού-τουρκικού κράτους. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι είναι ικανοί να επιδοθούν τόσο στην καλλιέργεια της γης όσο και στον πόλεμο και τη λεηλασία. «Κληρονόμοι των πιο παλιών μεταλλουργών του κόσμου παραμένουν ανθρακωρύχοι και βιοτέχνες, είναι καλοί έμποροι»¹⁰ και η πρώτη θέση στην κοινωνία τους είναι το εμπόριο. Είναι καλλιτέχνες, έχουν αναπτύξει λογοτεχνία, που είναι ακόμη αρκετά άγνωστη, ο ρόλος τους στις πλαστικές τέχνες, αρχιτεκτονική, γλυπτική και ζωγραφική δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς. Αλλά υπάρχουν πληροφορίες που «οι Σελτζούκοι κατά τον Μεσαίωνα κάνουν συλλογή από

⁹ Διονύσιος Α. Ζακυθινός, Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, Αθήναι, Ιδιωτική Έκδοση (πανεπιστημιακές παραδόσεις), 1953, σ.37.

¹⁰ Jean Paul Roux, Η Ιστορία των Τούρκων: 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΚΟΒΟΣΤΗ», 1998, σ. 39.

ελληνικά και ρωμαϊκά γλυπτά διακοσμώντας τα τείχη των μεγάλων πόλεων και των ανακτόρων τους σε μια εποχή που η αρχαιολογία δεν ενδιέφερε ακόμη τους λαούς». ¹¹

Μεγάλος αριθμός τουρκικών φυλών εγκαταστάθηκαν στην Ανατολία, όπου το κλίμα και το έδαφος ευνοούσαν την προσαρμογή τους και κατέληξαν να σχηματίσουν την Τουρκία. Στις ανατολικές περιοχές οι φυλές παρέμειναν νομαδικές αφήνοντας τις πόλεις και τα χωράφια στους ντόπιους. Στην Ανατολία ο πλεονάζων πληθυσμός ήταν χριστιανικός και οι Σελτζούκοι έδειξαν ανοχή στους χριστιανούς και τους Εβραίους. Οι σχέσεις Τούρκων και Ελλήνων ήταν εξαιρετικές κατά την εποχή των Σελτζουκιδών και οι γάμοι ήταν συχνοί ανάμεσα σε Βυζαντινές πριγκίπισσες και Σελτζούκους σουλτάνους ή διαδόχους του θρόνου. ¹² Ακόμη πολλοί αυτόχθονες προσηλυτίζονταν στο Ισλάμ, είτε για πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς λόγους. «Πολλοί χριστιανοί προτιμούσαν τους τουρκικούς δασμούς από τους βυζαντινούς φόρους, την δύναμη των σουλτάνων από την αδυναμία των βασιλέων, την τάξη που επικρατούσε στην κοινωνία από την αναρχία. Στην ύπαιθρο η γη καλλιεργείται από τους γεωργούς ενώ στις πόλεις τα εργαστήρια δραστηριοποιούνται με συνέπεια να αναπτύσσεται εμπορική κίνηση». ¹³ Η χειροτεχνία ήταν ανεπτυγμένη, απόδειξη και τα ανατολίτικα παζάρια με τις πολλές ειδικότητες. Σε όλες τις τουρκικές περιοχές η θέση της γυναίκας δεν είναι αυτή που δίνει η ισλαμική κοινωνία. «Η τουρκάλα δεν καλύπτει το πρόσωπό της, δεν κλείνεται στο χαρέμι, αλλά συμμετέχει ελεύθερα στην πολιτική και κοινωνική ζωή». ¹⁴

Ασπάσθηκαν τον Ισλαμισμό περί το 960 μ.Χ. και εγκαθιδρύοντας μακρόχρονη τουρκική κυριαρχία στην Εγγύς και Μέση Ανατολή έγιναν επικίνδυνοι για το Βυζάντιο. Το 1071 ο Αλπ-Αρσλάν σε μία αποφασιστική σύγκρουση που έγινε στην περιοχή της Αρμενίας νίκησε τα βυζαντινά στρατεύματα υπό τον αυτοκράτορα Ρωμανό Δ΄ Διογένη. Η νίκη των Σελτζούκων και η ήττα του βυζαντινού στρατού στο Ματζικέρτ (1071 μ.Χ.), συνετέλεσε στην ίδρυση του Σελτζουκικού εμιράτου στις επαρχίες της Μικράς Ασίας. Στις αρχές του 14^{ου} αιώνα άρχισε η παρακμή της δυναστείας των Σελτζούκων.

¹¹ Jean Paul Roux, Η Ιστορία των Τούρκων: 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΚΟΒΟΣΤΗ», 1998, σ. 40.

¹² Φραγκούλης Σ. Φράγκος, PhD, Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, Β΄ Έκδοση 2012, σ. 59.

¹³ Jean Paul Roux, Η Ιστορία των Τούρκων: 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΚΟΒΟΣΤΗ», 1998, σ. 192.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 186.

Τότε εμφανίζονται οι Οθωμανοί, που αρχικά ήταν στην υπηρεσία των Σελτζούκων. Ο Σουλεϊμάν και ο γιος του ο Ερτογρούλ για να αποφύγουν τους Μογγόλους στράφηκαν προς τα δυτικά και έφτασαν στη Μικρά Ασία. «Ο γιος του Ερτογρούλ Οσμάν ή Οθμάν (1288-1326) είναι ο πρώτος που πήρε τον τίτλο του Σουλτάνου και έδωσε σε ένα ολόκληρο λαό και σε μια μεγάλη αυτοκρατορία το όνομά του».¹⁵ Επομένως το Σελτζουκικό εμιράτο κληρονόμησαν οι Οθωμανοί και γεννήθηκε το Οθωμανικό εμιράτο. Με τον εξισλαμισμό των κατακτηθέντων, με τις φορολογικές παραχωρήσεις και την απαλλαγή από τους δασμούς η Οθωμανική αυτοκρατορία φαίνεται πανίσχυρη. Αλλά το εμπόριο είναι αρμενικό, το ναυτικό ελληνικό, ο κλήρος αραβικός, τα οικονομικά εβραϊκά και αρμενικά, για ποιους Τούρκους γίνεται λόγος. Η Οθωμανική αυτοκρατορία είναι ένα συνονθύλευμα λαών. Συνεπώς είναι απολύτως ορθός ο τίτλος του βιβλίου του Φραγκούλη Φράγκου «Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι;» Και όμως με το πρόσχημα του Ιερού πολέμου, (Jihad), στράφηκαν εναντίον της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, με κατακτήσεις την Προύσα, τη Νίκαια, τη Νικομήδεια ως τη θάλασσα του Μαρμαρά και την Καλλίπολη. Το 1354 μ.Χ. ισχυρός σεισμός γκρέμισε τα τείχη της Καλλίπολης και η άλωσή της ήταν εύκολη.¹⁶

Η εμφάνιση των Μογγόλων με τον Ταμερλάνο, που νίκησε τους Οθωμανούς στη μάχη της Άγκυρας το 1402 έδωσε την ευκαιρία στην Κωνσταντινούπολη να επιζήσει λίγες δεκαετίες ακόμη ως ελεύθερη βυζαντινή αυτοκρατορία. Μετά την κατάκτηση της Καλλίπολης στόχος ήταν η κατάληψη ολόκληρης της Θράκης. Το 1362 κυριεύτηκε η Αδριανούπολη (τουρκικά Εντίρνε), και μέχρι να κτιστεί το ανάκτορο ο σουλτάνος παρέμεινε στο Διδυμότειχο. Από το 1365 θα καταστήσει ο σουλτάνος Μουράτ έδρα του την Αδριανούπολη. Έκτοτε οι διάδοχοι του θα είναι «Ευρωπαίοι» ή τέκνα χριστιανών πριγκιπισσών της Βαλκανικής.¹⁷ Στόχος ήταν η κατάκτηση της Δυτικής Θράκης και απώτερος στόχος η Κωνσταντινούπολη. Έτσι το τουρκικό κράτος έγινε η Οθωμανική αυτοκρατορία εκτεινόμενη από τη Μεσοποταμία ως την Αδριατική. Οι Οθωμανοί ήταν άλλοτε οι άπληστοι κατακτητές του Βυζαντίου και άλλοτε οι σύμμαχοί του, ειδικά μετά το Σχίσμα των Εκκλησιών και την άλωση της Πόλης το 1204 μ Χ, από τους σταυροφόρους της Δ΄ σταυροφορίας. Η Βυζαντινή

¹⁵ Φραγκούλης Σ. Φράγκος, PhD, Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, Β΄ Έκδοση 2012, σ. 65-66.

¹⁶ Στο ίδιο, σ. 66.

¹⁷ Μάνος Στεφανίδης, Τα Τεμένη της Θράκης Εισαγωγή στην Αισθητική του Ισλάμ, Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΛΗΤΟΣ», 2002, σ.17.

αυτοκρατορία απελευθερώθηκε από τους Λατίνους το 1261 με τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Παλαιολόγο και πλήρωνε φόρο υποτέλειας στους Οθωμανούς. Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1453 μ.Χ. από τον Μωάμεθ Β΄ χαρακτηρίστηκε από τους χριστιανούς ως «η άλωση» και από τους μουσουλμάνους ως «η κατάκτηση».¹⁸

Η εξέγερση των Ελλήνων το 1821 για να απαλλαγούν από την τουρκική κατοχή δεν σημαίνει μόνο απώλεια εδαφών για την Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά και εισαγωγή νέων ιδεών υπό το πρίσμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Έτσι μετά την Ελληνική επανάσταση του 1821 και τους Βαλκανικούς πολέμους (1912-1913) η Δυτική Θράκη με τη συνθήκη του Νεϊγύ το 1919 παραχωρείται στην Ελλάδα. Ακολουθεί η Μικρασιατική Εκστρατεία και η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923, που ρυθμίζονται μεταξύ άλλων και τα θέματα σχετικά με τη Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης και την Ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ - ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

1. Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923)

Η Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης χαρακτηρίστηκε από τους συντάκτες της Συνθήκης της Λωζάννης ως **θρησκευτική** λαμβάνοντας υπόψη την Μουσουλμανική Θρησκεία, διότι η μειονότητα ήταν και παραμένει και σήμερα ακόμη ανομοιογενής φυλετικά και γλωσσικά, αποτελούμενη από Τουρκογενείς μουσουλμάνους (θρησκεία Ισλάμ, καταγωγή οθωμανική-τουρκική, γλώσσα τουρκική), από Πομάκους (θρησκεία Ισλάμ, καταγωγή αρχαιοθρακική, γλώσσα πομακική) και από Αθίγγανους-Ρομά (θρησκεία Ισλάμ ή Ορθόδοξοι Χριστιανοί, καταγωγή Rom, γλώσσα αθιγγανική)¹⁹ και σύμφωνα με τον όρο 1 της σύμβασης της Λωζάννης για την ανταλλαγή των πληθυσμών «**δεν λαμβάνεται υπ' όψιν η φυλή**»²⁰

Με βάση την απογραφή του 2011 η Μουσουλμανική μειονότητα είναι τριπλής προελεύσεως: σε συνολικό πληθυσμό 367.647 κατοίκων, 115.000 είναι Τουρκόφωνοι- Τουρκογενείς με 38% περίπου, Πομάκοι με ποσοστό 31,5% και Αθίγγανοι, με ποσοστό 21% περίπου.

¹⁸ Caroline Finkel, *Οθωμανική Αυτοκρατορία 1300-1923*, Αθήνα, Εκδόσεις «Διόπτρα», 2007, σ. 84.

¹⁹ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, *Θράκη: Το επόμενο βήμα...*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», 2016, σ.21.

²⁰ Αλέξης Αλεξανδρής, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», 1991, σ. 64.

2. Οι Πομάκοι

Η καταγωγή των Πομάκων είναι ακαθόριστη. Τις παλαιότερες πληροφορίες έχουμε από τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη ότι πρόκειται για αυτόχθονο πληθυσμό της ορεινής Ροδόπης, λαό πολεμικό και απολίτιστο, που έχει σχέση με τους αρχαίους Αγριάνες. Τα σπουδαιότερα χωριά είναι στο νομό Ξάνθης, η Μύκη, οι Θέρμες, ο Κύκνος, ο Εχίνος και άλλα στο νομό Έβρου, όπως η κοινότητα Κέχρου και το χωριό Οργάνη. Ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή από την εποχή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ήταν χριστιανοί και εξισλαμίστηκαν ομαδικά κατά την εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας, τον 17^ο αιώνα, για να απαλλαγούν από φόρους ως ισότιμοι με τους μουσουλμάνους, ενσωματώνοντας στη γλώσσα τους τουρκικά στοιχεία και διατηρούν ένα γλωσσικό ιδίωμα μόνο προφορικό. Προσεκτική εξέταση της γλώσσας δείχνει συγγένεια με την ελληνική. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι σήμερα οι Πομάκοι χρησιμοποιούν κάποιες αρχαίες ελληνικές λέξεις που δεν απαντώνται στη νέα ελληνική, όπως πατάσσω, πράττω, αναβιβάζω με προσθήκη μιας κατάληξης -σβαμ,- ενώ μελέτες προερχόμενες από την πλευρά των τούρκων υποστηρίζουν ότι δεν έχουν καμία σχέση τα πομακικά με την ελληνική γλώσσα. Όταν εξισλαμίστηκαν τότε κατεδαφίστηκαν 218 εκκλησίες και 336 παρεκκλήσια στην περιοχή της Ροδόπης. Ασχολούνται με την καλλιέργεια του καπνού, την κτηνοτροφία και ως αστοί με την απασχόληση του γυρολόγου, οπότε και χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα στις συναλλαγές τους. Σήμερα η τουρκική πολιτική προσπαθεί να διεισδύσει στις ομάδες των Πομάκων με απώτερο σκοπό τον γλωσσικό και πολιτιστικό εκτουρκισμό ενώ δεν υπάρχει καμία εθνοφυλετική σχέση με τους Τούρκους.²¹ Μέσα στην πομακική οικογένεια παρατηρούνται εξελίξεις. Οι γυναίκες ολοκληρώνουν την εκπαίδευσή τους μέχρι και την τριτοβάθμια εκπαίδευση και αναλαμβάνουν ρόλους και πρωτοβουλίες και δεν ασχολούνται μόνο με τις γεωργικές εργασίες.

Από τη δεκαετία του 1990 η ελληνική κυβέρνηση υποστηρίζει τα δημιουργηθέντα σωματεία των Πομάκων για να αναδείξουν την εθνική τους ταυτότητα ως διαφορετική από την ταυτότητα των Τούρκων. Το 1997 ιδρύθηκε το «**Κέντρο Πομακικών Σπουδών**» και συγχρόνως εκδόθηκε και η εφημερίδα «Ζαγάλιστα».²² (Στα Πομακικά Ζαγάλιστα = αγάπη).

²¹ Παύλου Χιδίρογλου, Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία, Αθήνα, Εκδόσεις «ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ», 1984, σ.18.

²² Konstantinos Tsitselikis, Old and New Islam in Greece: From Historical Minorities to Immigrant Newcomers. Martinus Nijhoff Publishers, 2012, σ. 235, ([ISBN 978-90-04-22152-9](#)).

Επίσης ιδρύθηκε το 2009 ο «Πανελλήνιος Σύλλογος Πομάκων». Υπάρχουν αναφορές από μέλη που αυτοπροσδιορίζονται ως Πομάκοι ότι δέχονται πίεση να απαρνηθούν την πομακική εθνότητά τους. Και υπάρχουν συγκεκριμένα περιστατικά που καταδεικνύουν το διαβρωτικό ρόλο της Τουρκίας, ενώ χαρακτηρίζεται ως πλημμελής η ελληνική εθνική στρατηγική σε αντίθεση με την τουρκική εθνική στρατηγική, όπως υποστηρίζει ο Στέλιος Παπαθεμελής στο άρθρο του «Σήμα κινδύνου για τη Θράκη». Αναφέρει τα εξής: «χαρακτηριστική η περίπτωση του πομακικού πανηγυριού Αλάν- Τεπέ στην ορεινή Ροδόπη τον περασμένο Αύγουστο, που οργάνωσαν παράγοντες απεξαρτημένοι από την Άγκυρα. Αλλά ο τοπικός νομάρχης με εκβιασμούς και υποσχέσεις προσπάθησε από κοινού με το **Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής** να εμποδίσει την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή των Πομάκων, τους οποίους εξανάγκαζαν να πάνε στο τουρκικό πανηγύρι».²³

Σε κάποια ιστορική στιγμή και η Βουλγαρία θέλησε να οικειοποιηθεί τους Πομάκους, να αλλάξουν την πίστη τους και να τους επαναφέρει στο χριστιανισμό. Και εξ αιτίας αυτής της πολιτικής είχαν τοποθετηθεί μπάρες, διότι η Βουλγαρία ήταν μέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας και η Ελλάδα ήταν μέλος του ΝΑΤΟ. Οι μπάρες είχαν τοποθετηθεί σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της χώρας μας προς το ΝΑΤΟ προκειμένου να φυλάσσουν τα από το βορρά σύνορά μας. Όμως η ύπαρξή τους δημιούργησε το μύθο ότι «οι μπάρες τοποθετήθηκαν για τους μουσουλμάνους»,²⁴ για το οποίο η Ελλάδα κατηγορήθηκε ότι είχε φυλακίσει τη μειονότητα, άποψη που είναι απολύτως ανακριβής.²⁵

«Οι Πομάκοι μέχρι σήμερα αποτελούν μια παρεξηγημένη πληθυσμιακή ομάδα, που μέσα στα γεωγραφικά όρια του Ελληνικού κράτους, αναζητά την εθνική της ταυτότητα και βρίσκεται στο στόχαστρο διαφορετικών πολιτικών από Ελληνικής και Τουρκικής πλευράς»,²⁶ αλλά ας μη μας διαφεύγει και η Βουλγαρική εκδοχή, διότι κάθε πλευρά προσπαθεί να αποδείξει ότι έχει συγγένεια με τους Πομάκους. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι είναι αυτόχθονες, η Βουλγαρία επικαλείται μια κάποια γλωσσική συγγένεια και η Τουρκία το θρήσκευμα.

²³ Στέλιος Παπαθεμελής, Αντιστεκόμαστε, Αθήνα, Εκδόσεις «ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ», Πολιτική, 1999, σ. 430.

²⁴ Χριστίνα Ταχιάου, «Μύθοι και αλήθειες για τη μουσουλμανική μειονότητα», 11 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.protagon.gr/themata/i-meionotita-i-agnoua-oi-mythoi-ki-o-erntogan-44341530589> (πρόσβαση στις 13 Νοεμβρίου 2019).

²⁵ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 66.

²⁶ Κατερίνα Ταραμπαντζή, Οι Πομάκοι της Θράκης, Βόλος, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 2001, σ.16.

Υπέρ της φυλετικής συγγένειας με τους Έλληνες είναι και η άποψη που ακολουθεί: «Οι Πομάκοι είναι μια μεσογειακή φυλή κοινής καταγωγής με τους υπόλοιπους Έλληνες, η οποία κάτω από συνθήκες λιγότερο ή περισσότερο γνωστές εξεσλαβίστηκε γλωσσικά και εκμωαμεθανίστηκε θρησκευτικά χωρίς να έχει καμία σημασία αν αυτό έγινε με τη βία ή χωρίς. Η φυλή αυτή έμεινε και εξακολουθεί να μένει ξεχασμένη και ίσως για πολλούς άγνωστη και είναι εντυπωσιακά δεμένη με τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα».²⁷

3. Οι Αθίγγανοι

Η άλλη εθνοτική ομάδα είναι οι Αθίγγανοι, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη Θράκη κατά τον 10^ο ή και 11^ο αιώνα. Με βάση το γλωσσικό τους ιδίωμα εξάγεται το συμπέρασμα ότι προέρχονται από την περιοχή της νότιο-δυτικής Ινδίας. Με διαδοχικές μεταναστεύσεις έφτασαν στα εδάφη της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με την άποψη βυζαντινών συγγραφέων ήταν αιρετικοί της Φρυγίας και της Λυκαονίας με πίστη στον Μελχισεδέκ, ιερέα και βασιλέα της Παλαιάς Διαθήκης. Τον 10^ο αιώνα εμφανίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια πέρασαν στην Ευρώπη. Εξισλαμίστηκαν κατά την οθωμανική περίοδο. Εμφανίζονται με διάφορα ονόματα, ήτοι «Ρωμά» από το Ρωμαίος ή Ρωμιός, που ήταν επίθετο των Ελλήνων, ή κατά άλλη άποψη υιοθετούν το όνομα «Ρομά», που σημαίνει άνθρωπος. Μία ακόμη άποψη υποστηρίζει ότι χώρος προέλευσής τους ήταν η Αίγυπτος από όπου προέρχεται και η παραφθορά στην ελληνική «γύφτος» με αρνητική και υποτιμητική σημασία.²⁸ Η λέξη Αθίγγανος ή τσιγγάνος έλαβε αρνητικό περιεχόμενο και ήταν συνώνυμο με τον απατεώνα ή τον κακοποιό, όμως διάφορες έρευνες και μελέτες υποστηρίζουν ότι οι Αθίγγανοι είναι λαός φιλειρηνικός.

Σήμερα στη δυτική Θράκη υπάρχουν περίπου 20.000 Αθίγγανοι στις κοινότητες Ευλάλου, Δροσερού Ξάνθης, Ηφαίστου, Αράτου και Βέννας Ροδόπης, στη Νέα Ορεστιάδα, την Αλεξανδρούπολη και στο Διδυμότειχο. Ο αναλφαβητισμός, η ανεργία και τα υψηλά ποσοστά θνησιμότητας είναι μερικά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και το κράτος έχει την υποχρέωση να βοηθήσει στην επίλυση των προβλημάτων τους. Ευτυχώς με την ιδιωτική πρωτοβουλία έχουν ιδρυθεί κάποιοι πολιτιστικοί σύλλογοι, όπως ο πολιτιστικός σύλλογος «Ρομ», η «Φιλία των Ρομά» και μία πρώτη τσιγγάνικη ποδοσφαιρική ομάδα στη Θράκη, ο αθλητικός σύλλογος

²⁷ Πόλυς Μυλωνάς, *Οι Πομάκοι της Θράκης*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΛΙΒΑΝΗΣ», 1990.

²⁸ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, *Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση*, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 91.

«Ρομά» και το 1995 ιδρύθηκε στη Κομοτηνή το Μουσείο Καλαθοπλεκτικής των Ρομά. Ακόμη το 1996 κυκλοφόρησε και το πρώτο βιβλίο γραμμένο στην τσιγγάνικη γλώσσα.²⁹

4. Οι Παλαιομουσουλμάνοι (Τουρκογενείς μουσουλμάνοι).

Στη Δυτική Θράκη εκτός από τις τρεις προαναφερθείσες εθνοτικές ομάδες διακρίνονται και δύο τάσεις μεταξύ των Τουρκογενών, **οι Παλαιομουσουλμάνοι**, που επιμένουν στην πιστή τήρηση του Κορανίου και στη διατήρηση των παραδόσεων στις εκδηλώσεις του καθημερινού βίου και **οι Νεωτεριστές** που ευθυγραμμίζονται με τις κεμαλικές μεταρρυθμίσεις.

Το 1926 ο Κεμάλ κατήργησε το ιερό μουσουλμανικό δίκαιο και εισήγαγε τον ελβετικό κώδικα.³⁰ Πολλά θρησκευτικά στελέχη με επικεφαλής το Μουσταφά Σαμπρή εγκατέλειψαν τη χώρα τους και εγκαταστάθηκαν στη Δ. Θράκη. Εκεί έγιναν αποδεκτοί από τη μειονότητα και εργάστηκαν ως δάσκαλοι και καθοδηγητές του Ισλάμ και της παράδοσης και ως εκδότες εφημερίδων.³¹ Η εφημερίδα «Αύριο» του Μουσταφά Σαμπρή δεν είχε αναγνώστες μόνο στη Δυτική Θράκη αλλά και στην Τουρκία και άλλες επτά παλαιομουσουλμανικές εφημερίδες κυκλοφορούσαν στην Ξάνθη και στην Κομοτηνή. Οι εφημερίδες αυτές είχαν μεγάλη απήχηση στη μουσουλμανική μειονότητα, η οποία παρέμεινε στενά συνδεδεμένη με τις ισλαμικές αξίες, με τις οποίες είχαν γαλουχηθεί τόσες γενιές. Μαζί με άλλους Παλαιομουσουλμάνους, που ήταν ήδη εγκατεστημένοι στην περιοχή και που ζούσαν σύμφωνα με την παράδοση του Ισλάμ δημιούργησαν μία ομάδα αντίθετη με το κεμαλικό ιδεώδες. Το 1930 η ομάδα αυτή δημιούργησε την «**Ένωση Μουσουλμάνων Ελλάδος**»³² με σκοπό τη διατήρηση των ισλαμικών παραδόσεων αντίθετα προς τις μεταρρυθμίσεις που εισηγούνταν οι κεμαλιστές.

Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη την Ελληνο-Τουρκική φιλία και το θετικό κλίμα που είχε επικρατήσει από την προσέγγιση Ελευθερίου Βενιζέλου και Κεμάλ Ατατούρκ απαίτησε από την ελληνική κυβέρνηση την απέλαση των «150» στελεχών

²⁹ Μανώλης Κοττάκης, *Θράκη Η Μειονότητα Σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»-Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, 2000, σ. 52, 54.

³⁰ Διονύσιος Κ. Καραχάλιος, «Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και η στρατηγική χρησιμοποίηση της από την Τουρκία», http://palio.antibaro.gr/diplomacy/karaxalios_thraki.htm (πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

³¹ Συμεών Α. Σολταρίδης, *Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 198.

³² Διονύσιος Κ. Καραχάλιος, «Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και η στρατηγική χρησιμοποίηση της από την Τουρκία», http://palio.antibaro.gr/diplomacy/karaxalios_thraki.htm (πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

των Παλαιομουσουλμάνων, χαρακτηρίζοντας τα άτομα αυτά ως ταραχοποιά στοιχεία και ως Κιρκάσιους,³³ ενώ στην πραγματικότητα ήταν Τούρκοι λόγιοι, με πανεπιστημιακή μόρφωση, που σέβονταν τις ισλαμικές παραδόσεις. Το αίτημα έγινε δεκτό από την Ελλάδα παρά την αντίδραση της αντιπολίτευσης. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί η έλλειψη διορατικότητας της ελληνικής πολιτικής και η ανεργμάνιστη εξωτερική και εσωτερική μειονοτική πολιτική με υποχωρήσεις, οι οποίες έδωσαν την ευκαιρία στην τουρκική πολιτική να χρησιμοποιήσει τη μειονότητα εξυπηρετώντας την πολιτική της αδιαλλαξίας και επιθετικότητας. Έτσι στο όνομα της Ελληνο-Τουρκικής φιλίας απομακρύνθηκε το 1931 από τη Θράκη ο Μουσταφά Σαμπρή και άλλα στελέχη των Παλαιομουσουλμάνων, λάθος ολέθριο της ελληνικής πολιτικής.

Με την υποχώρηση αυτή δόθηκε η δυνατότητα στην Άγκυρα να υπεισέρχεται και να προβάλλει απαράδεκτες αξιώσεις για τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούσαν τη μουσουλμανική μειονότητα. Ο τουρκικός εθνικιστικός τύπος άρχισε να διανέμεται στη Θράκη και να δημιουργούνται σύλλογοι που προσδιορίζονται ως τουρκοί και αρχίζουν παρεμβάσεις στη μειονοτική εκπαίδευση σύμφωνα με τις κεμαλικές επιταγές. Πρόσθετη απαίτηση να αντικατασταθεί το Ισλαμικό Δίκαιο από το Αστικό Δίκαιο. Η Ελλάδα δεν υποχώρησε σε αυτή την τουρκική απαίτηση. Οι απαιτήσεις της Άγκυρας συνεχίστηκαν αποβλέποντας στον εκτουρκισμό και τη χειραγώγηση της μειονότητας. Απεστάλησαν στα μειονοτικά σχολεία αντίτυπα του Κορανίου και άλλα θρησκευτικά βιβλία στην τουρκική γλώσσα με το λατινικό αλφάβητο, σύμφωνα με το κεμαλικό ιδεώδες, αντί του αραβικού. Χορηγήθηκαν υποτροφίες σε παιδιά της μειονότητας για σπουδές στην Άγκυρα και εστάλησαν ιεροκήρυκες από την Τουρκία υποβαθμίζοντας με τον τρόπο αυτό τα Ιεροσπουδαστήρια της Κομοτηνής και του Εχίνου και σύμφωνα με το πνεύμα αυτό ιδρύθηκε και το Γυμνάσιο Τζελάλ Μπαγιάρ στην Κομοτηνή, για να καλλιεργείται και να επικρατήσει το κεμαλικό ιδεώδες.³⁴ Και όλες αυτές οι παρεμβάσεις στα εκπαιδευτικά θέματα της μειονότητας έγιναν αποδεκτές από τις επιπόλαιες αποφάσεις της ελληνικής πολιτικής, ανοίγοντας με τον τρόπο αυτό της υποχωρητικότητας την οδό να υπεισέρχεται και να ρυθμίζει η Άγκυρα τα θέματα της εκπαιδευτικής πολιτικής της μειονότητας με απώτερο στόχο

³³ Συμεών Α. Σολταρίδης, *Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ 201.

³⁴ Διονύσιος Κ. Καραχάλιος, «Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και η στρατηγική χρησιμοποίηση της από την Τουρκία», http://palio.antibaro.gr/diplomacy/karaxalios_thraki.htm (πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

να χαρακτηριστεί η μειονότητα «τουρκική» αντί του όρου «μουσουλμανική» που ορίζεται ρητά στη Συνθήκη της Λωζάννης. Επιδιώκοντας η Άγκυρα τον εκτουρκισμό της μειονότητας θέλει να οικειοποιηθεί και τις άλλες εθνοτικές ομάδες που συνοικούν, ήτοι τους Πομάκους και τους Αθίγγανους, όχι προς όφελος των ομάδων αλλά για να εξυπηρετήσει τις δικές της σκοπιμότητες και να εγείρει ζητήματα αλυτρωτισμού και εδαφικής προσάρτησης της Δυτικής Θράκης.

Επομένως σήμερα στη Δυτική Θράκη συνοικούν αρμονικά και με αμοιβαίο σεβασμό αυτές οι τρεις εθνοτικές ομάδες, ήτοι Παλαιομουσουλμάνοι (Τουρκόφωνοι-Τουρκογενείς), Πομάκοι και Αθίγγανοι.

5. Οι Συμβάσεις και τα Πρωτόκολλα του 1923

Στη Σύμβαση περί ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών και στα Πρωτόκολλα που υπογράφηκαν την 30^η Ιανουαρίου 1923 αναφέρεται στο υπ' αριθ.1: «Από της 1^{ης} Μαΐου 1923 θα διενεργηθεί υποχρεωτική ανταλλαγή των Τούρκων υπηκόων, ελληνικού ορθόδοξου θρησκειύματος, των εγκατεστημένων επί των τουρκικών εδαφών, και των Ελλήνων υπηκόων, μουσουλμανικού θρησκειύματος, των εγκατεστημένων επί των ελληνικών εδαφών». Στη συνέχεια και στο ίδιο κείμενο στο υπ' αριθ. 2 αναφέρεται ότι εξαιρούνται από την ανταλλαγή οι Έλληνες χριστιανοί κάτοικοι της Κωνσταντινουπόλεως και οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης.³⁵

Επομένως η Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης υπάρχει στην Ελλάδα από το 1923, όταν είχε υπογραφεί η Συνθήκη της Λωζάννης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. **Βάση της προστασίας της Μουσουλμανικής μειονότητας της Δ. Θράκης παραμένει το άρθρο 45 της Συνθήκης της Λωζάννης, το οποίο καθιερώνει την αρχή της «αμοιβαιότητας»** στο θέμα της προστασίας των αντίστοιχων μειονοτήτων στην Τουρκία και στην Ελλάδα. (Παρατίθεται το άρθρο 45 ως έχει στην καθαρεύουσα).

ΑΡΘΡΟ 45: Τα αναγνωρισθέντα διά των διατάξεων του παρόντος Τμήματος δικαιώματα εις τας εν Τουρκία μη μουσουλμανικάς μειονότητας, αναγνωρίζονται επίσης υπό της Ελλάδος εις τας εν τω εδάφει αυτής ευρισκομένας μουσουλμανικάς μειονότητας.

³⁵ Άγγελος Μ. Συρίγος, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, ... (Σύμβασις περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών Πληθυσμών Ιανουάριος 1923)..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΠΑΤΑΚΗΣ», Τρίτη Έκδοση, Οκτώβριος 2018, σ. 54.

Με το άρθρο 39 η Τουρκία παρέχει στους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς, Τούρκους υπηκόους, πλήρη αστικά και πολιτικά δικαιώματα. Και η Ελλάδα σε ανταπόκριση προς το άρθρο 39 της Συνθήκης της Λωζάννης αναγνώρισε επίσης στους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης πλήρη αστικά και πολιτικά δικαιώματα με το άρθρο 45. (Παρατίθεται το άρθρο 39 ως έχει στην καθαρεύουσα).

ΑΡΘΡΟ 39: Οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας υπήκοοι τούρκοι θα απολαύωσι των αυτών αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων των και οι μουσουλμάνοι. Πάντες οι κάτοικοι της Τουρκίας, άνευ διακρίσεως θρησκειύματος, θα ώσιν ίσοι απέναντι του νόμου. Η διαφορά θρησκείας, δοξασίας ή πίστεως δεν οφείλει να αποτελέση κώλημα δι ουδένα τούρκον υπήκοον ως προς την απόλαυσιν των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ιδία την παραδοχήν εις τας δημοσίας θέσεις, αξιώματα και τιμάς ή την εξάσκησιν των διαφόρων επαγγελμάτων και βιομηχανιών. Ουδείς περιορισμός θέλει επιβληθή κατά της ελευθέρας χρήσεως παρά παντός τούρκου υπηκόου οιασδήποτε γλώσσης, είτε εν ταις ιδιωτικαίς ή εμπορικαίς σχέσεσιν, είτε ως προς την θρησκείαν τον τύπον και πάσης φύσεως δημοσιεύματα, είτε εν ταις δημοσίαις συναθροίσεσιν. Παρά την ύπαρξιν της επισήμου γλώσσης, θα παρέχωνται αι προσήκουσαι ευκολίαι εις τους τούρκους υπηκόους, τους λαλούντες γλώσσαν άλλην ή την τουρκικήν, διά την προφορικήν χρήσιν της γλώσσης αυτών ενώπιον των δικαστηρίων.

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 η Ελλάδα και η Τουρκία πραγματοποίησαν ανταλλαγή πληθυσμών: Όλοι οι χριστιανοί Ορθόδοξοι κάτοικοι της Τουρκίας υποκείμενοι στον Οικουμενικό Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα εκτός από τους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου. Και όλοι οι μουσουλμάνοι που κατοικούσαν στην Ελλάδα ήταν υποχρεωτικό να μεταναστεύσουν στην Τουρκία εκτός από τους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης. Η Τουρκία πείστηκε και εξαναγκάστηκε από τους Συμμάχους κατά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης να δεχτεί την παραμονή της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης, διότι οι Έλληνες είχαν την εμπορική και οικονομική διαχείριση των ευρωπαϊκών συμφερόντων. «Οι μουσουλμάνοι δεν είχαν εμπειρία στο εμπόριο και δεν διέθεταν το εξειδικευμένο προσωπικό για να καλύψουν τις ανάγκες των ξένων εταιρειών. Η συμπερίληψη των Ελλήνων της Πόλεως στην υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών θα συνεπέφερε την κατάρρευση του εμπορίου με την

Τουρκία για αρκετά χρόνια. Τελικώς μπροστά στην απειλή όλων των εκπροσώπων για διάλυση της συνδιάσκεψης οι Τούρκοι αναθεώρησαν τις απόψεις τους».³⁶

«Οι διαπραγματεύσεις για τη χάραξη των ηπειρωτικών συνόρων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία με διαχωριστικό άξονα τον ποταμό Έβρο δεν προσέκοψαν σε αγεφύρωτες αντιθέσεις. Η εθνολογική, εξάλλου, σύνθεση των δύο περιοχών της Θράκης είχε σημαντικά διαφοροποιηθεί μετά την μετανάστευση μεγάλου αριθμού μουσουλμάνων της Βοσνίας στο ανατολικό και Ελλήνων προσφύγων από το ανατολικό στο δυτικό τμήμα. Η τουρκική πλευρά δεν παρέλειπε οπωσδήποτε να διατυπώσει πρόσθετες αξιώσεις: διεξαγωγή δημοψηφίσματος στη Δυτική Θράκη, επιστροφή στη Τουρκία των παλαιών «καζάδων» (καζάδες = επαρχίες) του Καραγάτς (Παλαιά Ορεστιάδα) και του Διδυμότειχου, στρατηγικών περιοχών επιδικασμένων στην Τουρκία, τον Οκτώβριο του 1913..... Η αποφασιστική αντίθεση τόσο της Ελλάδος, όσο και των συμμαχικών αντιπροσωπειών, προς κάθε ιδέα επέκτασης της Τουρκίας στη δυτική Θράκη, σε συνδυασμό και με την υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή, έκαμψε τελικά τις τουρκικές επιφυλάξεις. Στις 4 Φεβρουαρίου 1923 ο Ισμέτ πασάς, σε ειδικό απαντητικό μνημόνιο, επιβεβαίωσε την αποδοχή των συμμαχικών θέσεων».³⁷

Οι Μουσουλμάνοι που παραμένουν στην Ελλάδα έχουν εξασφαλίσει με κείμενα που έχουν υπογραφεί και από τις δυο πλευρές ότι θα απολαμβάνουν όχι μόνο ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην αξιοπρεπή διαβίωση, το δικαίωμα στην εργασία, στην περιουσία και στο συνεταιρίζεσθαι, αλλά και δικαιώματα θρησκευτικής ελευθερίας, που απόλυτα σχετίζονται με την ισλαμική παράδοση και το ισλαμικό δίκαιο. Και εδώ στηρίζεται η εφαρμογή της **Σαρίας** που ισχύει και γίνεται αποδεκτή από το μουσουλμανικό πληθυσμό της Δ. Θράκης. Γιατί **το Κοράνι** αποτελεί πηγή δικαίου για το Ισλάμ αλλά και εντολή για τον τρόπο ζωής και κοινωνικής συμπεριφοράς. Και η κοινωνική συμπεριφορά είναι απαραίτητο να στηρίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό. Η Ελλάδα έχει παράδοση στη θρησκευτική ευαισθησία και ανοχή και δείχνει έμπρακτο σεβασμό στα δικαιώματα των μουσουλμάνων, απαραίτητο στοιχείο για την ομαλή συμβίωση των σύνοικων πληθυσμών.

³⁶ Άγγελος Μ. Συρίγος, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, ... (Σύμβασις περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών Πληθυσμών Ιανουάριος 1923)..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΠΑΤΑΚΗΣ», Τρίτη Έκδοση, Οκτώβριος 2018, σ. 54.

³⁷ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981, Αθήνα, Εκδόσεις «βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ», 2014, Δεύτερη έκδοση 2017, σ. 169.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

1. Η εκπαίδευση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Πριν αναφερθούμε στην εκπαίδευση που παρέχεται στα σχολεία της μουσουλμανικής μειονότητας επιβάλλεται να γίνει εκτεταμένος λόγος για την εκπαίδευση γενικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η εκπαίδευση δεν ήταν υποχρεωτική και οι μουσουλμάνοι δεν προέτρεπαν τα παιδιά τους προς τη μόρφωση και ιδιαίτερα τα κορίτσια που περιορίζονταν μόνο στην ανάγνωση του Κορανίου και στην εκμάθηση των οικιακών ασχολιών. Μεγάλα προβλήματα εμφανίστηκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία εξ αιτίας του αναλφαβητισμού μεγάλου μέρους του λαού και ιδιαίτερα των γυναικών. Σημειώθηκαν κάποιες προσπάθειες από το σουλτάνο Μαχμούτ Β΄, (1785-1839), που θέλησε να ιδρύσει **Παρθεναγωγεία**, αλλά η προσπάθειά του απέτυχε και ο ίδιος χαρακτηρίστηκε «άπιστος σουλτάνος».³⁸

Τα σχολεία που λειτούργησαν κατά τα πρώτα χρόνια ήταν τα **Ιεροσπουδαστήρια (μεδρεσέδες)**, που σκοπός τους ήταν η μελέτη του Κορανίου για να διαμορφώσουν καλούς χαρακτήρες. Αυτά ιδρύονταν από δωρητές και ευεργέτες που θα εξασφάλιζαν με τη δωρεά τους τη σωτηρία της ψυχής τους. Αρχικά τα Ιεροσπουδαστήρια λειτουργούσαν στον ίδιο χώρο με τα Ιερά Τεμένη. Πρώτοι οι Σελτζούκοι Τούρκοι με την πάροδο των ετών ιδρύουν Ιεροσπουδαστήρια σε διάφορες πόλεις, πράγμα το οποίο συνέχισαν και οι Οθωμανοί ιδρύοντας Ιεροσπουδαστήρια σε όλη την Οθωμανική αυτοκρατορία με πρώτο αυτό της Νίκαιας,³⁹ που ίδρυσε ο σουλτάνος Ορχάν (1324-1362). Κατά τον 13^ο-14^ο αιώνα ιδρύονταν τόσα Ιεροσπουδαστήρια όσα και Τεμένη με σκοπό την τουρκοποίηση και των εξισλαμισμό των κατακτηθέντων λαών.

Κατά την χρονική περίοδο 1300-1600 η εκπαίδευση στους δημόσιους μεδρεσέδες παρείχε γνώσεις για να αναδειχτούν άνθρωποι μορφωμένοι για να λάβουν το αξίωμα του καδή, του μουφτή και του ουλεμά (δασκάλου). Η παροχή γνώσεων επικεντρωνόταν στη διδασκαλία και ερμηνεία του Κορανίου, στη διδασκαλία λόγων του Μωάμεθ και σε γενικές γνώσεις ποίησης, μουσικής, γεωγραφίας, γραμματικής και λογικής.

³⁸ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997 σ. 130.

³⁹ «Στο ίδιο», σ.132.

Μετά τον 16^ο αιώνα παρατηρείται κάποια παρακμή στη λειτουργία των μεδρεσέδων. Ο υπερπληθυσμός λόγω των κατακτήσεων, η οικονομική δυσχέρεια λόγω των πολέμων και η ανεργία οδηγούσε πολλούς νέους στους μεδρεσέδες. Η αύξηση των μαθητών στα Ιεροσπουδαστήρια συνετέλεσε στην κατώτερη ποιότητα της παρεχόμενης μόρφωσης και ο τίτλος του δασκάλου (ουλεμά) υποβαθμίστηκε.

Κατά τον 19^ο αιώνα λόγω της παρακμής και της μείωσης του κύρους των ουλεμάδων ο σουλτάνος Αμπντούλ Αζίζ⁴⁰ αποφάσισε τον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος. Στα 1869 εκδόθηκε κανονισμός που επέβαλλε υποχρεωτική εγκύκλια εκπαίδευση καθορίζοντας τις βαθμίδες:

α **Πρωτοβάθμια**, η οποία περιελάμβανε τα νηπιαγωγεία και δημοτικά που λειτουργούσαν σε κάθε συνοικία ή χωριό.

β **Δευτεροβάθμια** που απαρτιζόταν α) από δημοτικά ανωτέρων τάξεων, τα οποία ιδρύονταν σε κωμοπόλεις με 500 τουλάχιστον σπίτια, β) σε γυμνάσια, που η ίδρυση επιτρεπόταν σε κωμοπόλεις άνω των 500 κατοικιών-οικογενειών, γ) σε λύκεια που λειτουργούσαν σε έδρες νομών. και

γ **Τριτοβάθμια** που περιελάμβανε την ίδρυση πανεπιστημίων που θα ιδρύονταν στην Κωνσταντινούπολη.⁴¹

Ο εκσυγχρονισμός αυτός της εκπαίδευσης θεωρήθηκε προοδευτικός, διατηρήθηκε ωστόσο η διάκριση σε αγόρια και κορίτσια και το μόνο μειονέκτημα ήταν η τρίγλωσση διδασκαλία, ήτοι αραβική, περσική και τουρκική, ενώ στα Ιεροσπουδαστήρια γινόταν η διδασκαλία μόνο στην αραβική γλώσσα. Με την ανακήρυξη της δημοκρατίας το 1923 από τον Κεμάλ Ατατούρκ τα Ιεροσπουδαστήρια καταργήθηκαν το 1924 ως θεσμός του θεοκρατικού συστήματος.

2. Η Εκπαίδευση στη Δυτική Θράκη

Η ίδια κατάσταση που επικρατούσε σε ολόκληρη την Οθωμανική αυτοκρατορία επικρατούσε και στη Δυτική Θράκη σχετικά με την εκπαίδευση. Η γνώση προοριζόταν μόνο για τους άρρενες ενώ οι γυναίκες προοριζόνταν για το γυναικωνίτη και ήταν καταδικασμένες στον αναλφαβητισμό και στη σύναψη γάμου στην ηλικία των 14-15 ετών, που αποφάσιζε ο γονιός. Η ελληνική πολιτεία μετά τη συνθήκη της Λωζάννης, όταν η Δυτική Θράκη ενσωματώθηκε στην Ελλάδα, προσπάθησε να αλλάξει τη νοοτροπία του μουσουλμανικού πληθυσμού για τη

⁴⁰ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997 σ. 135.

⁴¹ Στο ίδιο, σ.135

σημασία και την αξία της μόρφωσης τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, που πρέπει να έχουν τις ίδιες μορφωτικές ευκαιρίες.

Η ελληνική κυβέρνηση διατήρησε τα Ιεροσπουδαστήρια, προχώρησε και στην αναβάθμισή τους σε αντίθεση με την κεμαλική Τουρκία που τα κατήργησε. Ακόμη διατήρησε τα ονομαζόμενα «συνοικιακά» και τα σχολεία όλων των βαθμίδων. Ανανέωσε τα προγράμματα διδασκαλίας, φρόντισε για την έκδοση βιβλίων, την επισκευή και τη συντήρηση των σχολικών κτιρίων με δαπάνες του κοινωνικού ταμείου και την κατάρτιση και την αμοιβή του διδακτικού προσωπικού. Η Συνθήκη της Λωζάννης εφαρμόστηκε από την πρώτη στιγμή πλημμελώς σε αρκετά θέματα. Το ελληνικό κράτος δεν εφάρμοσε ποτέ το άρθρο 40, που ορίζει ότι οι μουσουλμάνοι θα λειτουργούν με δικές τους δαπάνες τα σχολεία τους. Τα μουσουλμανικά σχολεία χρηματοδοτούνται από το δημόσιο προϋπολογισμό.⁴²

Σχετικά με τη διδασκαλία της γλώσσας προβλεπόταν ότι στα απλά σχολεία τα μαθήματα θα διδάσκονταν στην τουρκική εκτός από την ιστορία και τη γεωγραφία, που θα γινόταν στην ελληνική. Ειδικά η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο διάταγμα 826/11-8-1928 ορίζεται ότι θα διδάσκεται 6 ώρες την εβδομάδα, ήτοι 1 ώρα σε κάθε τάξη. Οι δάσκαλοι της ελληνικής γλώσσας των μειονοτικών σχολείων διορίζονται και μισθοδοτούνται από το ελληνικό κράτος. Σε περίπτωση που απαιτείται αύξηση των ωρών διδασκαλίας απαιτείται διορισμός δασκάλων με επιβάρυνση του προϋπολογισμού. Και καταλήγει το διάταγμα ως εξής: «διωρίσαμεν διδασκάλους της ελληνικής μισθοδοτούμενους υπό του Δημοσίου μόνο εις τα σχολεία των πόλεων Κομοτηνής, Ξάνθης, Αλεξανδρουπόλεως, Διδυμοτείχου και Χρύσας»⁴³. Σε άλλα σχολεία προβλέπει το διάταγμα να μισθοδοτούνται οι δάσκαλοι της ελληνικής από τα κοινοτικά ταμεία και όπου αυτό δεν είναι δυνατόν γίνεται σύσταση στους μουσουλμάνους δασκάλους να διδάσκουν την ελληνική οι ίδιοι βοηθούμενοι από σχετικά βιβλία.

Η ελληνική πολιτεία στο θέμα της εκπαίδευσης σεβάστηκε τις αρχές του Ισλάμ. Βασικό μάθημα αποτελεί η διδασκαλία του Κορανίου και η εκμάθηση των αρχών του Ισλάμ. Για το λόγο αυτό απαιτούνται δάσκαλοι ειδικά μορφωμένοι, οι οποίοι είχαν παρακολουθήσει μαθήματα στα Ιεροσπουδαστήρια. Επειδή αυτό δεν

⁴² Άγγελος Μ. Συρίγος, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Αθήνα, Εκδόσεις «ΠΑΤΑΚΗΣ», Τρίτη Έκδοση, Οκτώβριος 2018, σ. 68.

⁴³ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 138-139.

κρίθηκε επαρκές ιδρύθηκε το 1968 στη Θεσσαλονίκη Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία (ΕΠΑΘ) στην οποία φοίτησαν απόφοιτοι των μουσουλμανικών λυκείων για να γίνουν δάσκαλοι και να διοριστούν στα μουσουλμανικά σχολεία της Δυτικής Θράκης. Οι απόφοιτοι αυτής της Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης μπορούν να διοριστούν ιμάμηδες ή μουφτήδες. Ακόμη πρέπει να προστεθεί ότι όλοι οι μουσουλμάνοι μαθητές μπορούν να σπουδάσουν σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα μουσουλμανικών χωρών. Οι μουφτήδες ως θρησκευτικοί ηγέτες πρέπει να συνεργάζονται αρμονικά για τα εκπαιδευτικά ζητήματα. Θεωρείται αυτονόητο ότι η εκπαίδευση στα μουσουλμανικά σχολεία είναι υποχρεωτική και για τα δυο φύλα. Αγόρια και κορίτσια εγγράφονται ως έλληνες πολίτες στα μουσουλμανικά σχολεία.

Μετά από αυτή τη γενική παρουσίαση της εκπαιδευτικής πολιτικής στη Δυτική Θράκη κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στα σχολεία που υπήρξαν κατά τον χρόνο της προσάρτησης της περιοχής στο ελληνικό κράτος. Πρώτο μέλημα της διοίκησης ήταν η διατήρηση, η αναβάθμιση και ο εκσυγχρονισμός των δημοτικών σχολείων, που ονομάζονται «συνοικιακά». Αυτά τα σχολεία εντάχθηκαν στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Παιδείας στην κατηγορία «ξένων και ιδιωτικών σχολείων». Η ονομασία όμως και η ένταξη σ' αυτή την κατηγορία θεωρείται ατόπημα της ελληνικής πολιτικής και χαρακτηρίζεται εσφαλμένη, διότι οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης είναι έλληνες πολίτες και έχουν πλήρη πολιτικά και αστικά δικαιώματα.

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά στα σχολεία που υπήρχαν πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, και συγκεκριμένα:⁴⁴

Στη μουφτεία Κομοτηνής λειτουργούσαν τα εξής μουσουλμανικά σχολεία με την ονομασία μεδρεσέδες:

Μεδρεσές Κιρ Μαχαλέ,

Μεδρεσές Γιουνούς Μπεγ,

Μεδρεσές Γενί Τζαμί,

Μεδρεσές Καγιαλί,

Μεδρεσές Γενιτζέ,

Μεδρεσές Τεκέ και

Μεδρεσές Σοφλατάρ.

⁴⁴ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 141-154.

Όλα αυτά τα σχολεία (μεδρεσέδες) που λειτουργούσαν κατά την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έκλεισαν λόγω αλλαγής του εκπαιδευτικού συστήματος και λόγω έλλειψης μαθητών εκτός από τον Μεδρεσέ Σοφλατάρ, για τον οποίο θα γίνει λόγος στην επόμενη ενότητα.

Στη μουφτεία Διδυμοτείχου λειτουργούσαν τα εξής μουσουλμανικά σχολεία:

Μεδρεσές Ορούτς Πασά.

Μεδρεσές Μπαγιεζίτ Χαν.

Μεδρεσές Αμπντούλ Βασί.

Επειδή το Διδυμότειχο ήταν πρωτεύουσα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας πριν από την Αδριανούπολη, ιδρύθηκαν πολλά Ιεροσπουδαστήρια, για τα οποία κάνει λόγο ο Εβλιγιά Τσελεμπί, περιηγητής και λογοτέχνης Οθωμανός. Ο Εβλιγιά Τσελεμπί αναφέρει και άλλους μεδρεσέδες για τους οποίους δεν υπάρχουν στοιχεία. Σήμερα στην περιοχή του Διδυμοτείχου δεν λειτουργούν μεδρεσέδες και οι μουσουλμάνοι μαθητές φοιτούν στα δημόσια σχολεία. Η διδασκαλία του Κορανίου και η κατήχηση γίνεται από τους ιμάμηδες στο πλαίσιο των φροντιστηριακών μαθημάτων.

Στη μουφτεία Ξάνθης ιδρύθηκαν και παρέμειναν σε λειτουργία επί Οθωμανικής αυτοκρατορίας οι εξής μεδρεσέδες:

Μεδρεσές Τζαμί Ατίκ.

Μεδρεσές Ασαγί Μαχαλέ.

Μεδρεσές Παζάρ Γερί.

Μεδρεσές Σούνε.

Μεδρεσές Πάσεβικ.

Μεδρεσές Μελίβγιε.

Μεδρεσές Ντεμιρτζίκ. και

το Ιεροσπουδαστήριο του Εχίνου.

Το Ιεροσπουδαστήριο του Εχίνου ιδρύθηκε το 1903 και η λειτουργία του σταμάτησε για μερικά χρόνια. Το 1956 λειτούργησε εκ νέου επειδή όμως θεωρείται ότι καλύπτει τους συντηρητικούς μουσουλμάνους παρατηρείται εχθρική στάση των νεωτεριστών. Ωστόσο παιδαγωγεί τους μαθητές στα ιδανικά και τις αρχές του Ισλάμ. Οι απόφοιτοί του διορίστηκαν δάσκαλοι σε μειονοτικά σχολεία. Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των μαθητών μειώθηκε, γιατί οι νέοι και οι γονείς τους προτιμούν τα

δημόσια ελληνικά γυμνάσια και λύκεια και οι μαθητές που το προτιμούν σήμερα είναι περισσότερο Πομάκοι.⁴⁵

Έγινε λεπτομερής αναφορά στα σχολεία (μεδρεσέδες) που υπήρχαν και λειτουργούσαν στη Δυτική Θράκη πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης. Τα σχολεία αυτά έπαυσαν να λειτουργούν εκτός από το Ιεροσπουδαστήριο του Εχίνου, όπως προαναφέρθηκε, και ο Μεδρεσές Σοφλατάρ, που λειτουργεί **με την ονομασία Χαϊρίε**.⁴⁶

3. Σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική στη Δυτική Θράκη

α. Προσχολική αγωγή

Στην περιοχή της Δυτικής Θράκης κατοικούν σήμερα περίπου 120.000 μουσουλμάνοι Έλληνες πολίτες. Η ελληνική πολιτεία έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην εκπαίδευση των νέων πιστεύοντας ότι η εκπαίδευση αποτελεί το ασφαλέστερο μέσο για την ένταξη των νέων μουσουλμάνων στη σύγχρονη κοινωνία προσφέροντας ίσες ευκαιρίες στους μειονοτικούς πληθυσμούς. Σύμφωνα με την αρχή της ισονομίας και ισοπολιτείας η εκπαιδευτική μέριμνα για την μουσουλμανική μειονότητα έπρεπε να αρχίσει από την προσχολική αγωγή. Στη δεκαετία του 1990 η μειονότητα ζήτησε από την ελληνική πολιτεία την ίδρυση νηπιαγωγείων, γιατί είχαν κατανοήσει ότι η γνώση της ελληνικής γλώσσας ήταν βασικό προαπαιτούμενο για τη συμμετοχή των νέων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Για την πραγμάτωση του αιτήματος οι γονείς υποβάλλουν ενυπόγραφες αιτήσεις προς το Υπουργείο Παιδείας δια του συντονιστικού γραφείου που λειτουργεί στη Θράκη.

Η ελληνική πολιτεία ανταποκρίθηκε στο αίτημα της μειονότητας με την ίδρυση αρχικά 20 ελληνόφωνων νηπιαγωγείων στην ορεινή Θράκη, ενώ τα τελευταία χρόνια λειτουργούν 65 ελληνόφωνα νηπιαγωγεία στους νομούς Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου⁴⁷ για τους μουσουλμάνους μαθητές και με την πρόβλεψη να υπάρχει μουσουλμάνο νηπιαγωγός απόφοιτη ελληνικού νηπιαγωγείου, όπου υπήρχε ανάγκη, (απόφαση του τότε Υπουργού Παιδείας Π. Ευθυμίου)⁴⁸ για να διευκολύνονται οι μικροί μαθητές στην παρακολούθηση του ελληνικού προγράμματος δια μέσου της μητρικής τους γλώσσας.

⁴⁵ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 155.

⁴⁶ Στο ίδιο σ. 141-154.

⁴⁷ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα...., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 56.

⁴⁸ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 171.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ο ρόλος της Τουρκίας, που είναι διαβρωτικός, αρνητικός και αντίθετος στο πνεύμα της αμοιβαιότητας που προβλέπει η Συνθήκη της Λωζάννης. Το Γενικό Προξενείο της Κομοτηνής επιτρέπει σε άτομα που πρόσκεινται στις απόψεις της Άγκυρας να εκβιάζουν τους γονείς ασκώντας ψυχολογική βία, κατονομάζοντας τους ενδιαφερόμενους γονείς «προδότες» και «πουλημένους στους άπιστους»,⁴⁹ επειδή επιθυμούν τα παιδιά τους να αποκτήσουν ολοκληρωμένη γνώση της ελληνικής γλώσσας για να είναι ικανά να προχωρήσουν στις επόμενες βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Αλλά παρά την αντίδραση που εκπορεύεται από τους κύκλους της Άγκυρας οι γονείς προτιμούν τη δημιουργία ελληνόφωνων νηπιαγωγείων στις περιοχές τους, επειδή κατανοούν ότι προετοιμάζεται με τον πλέον σωστό τρόπο το μέλλον των παιδιών τους. Στα νηπιαγωγεία διδάσκουν πτυχιούχοι νηπιαγωγοί απόφοιτοι των Παιδαγωγικών τμημάτων ανεξάρτητα με το θρήσκευμά τους.

β. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Το επόμενο βήμα της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι η πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης υποχρέωση της ελληνικής πολιτείας είναι η παροχή εξαστούς πρωτοβάθμιας μειονοτικής εκπαίδευσης. Αλλά επειδή η πρωτοβάθμια εκπαίδευση όλων των Ελλήνων μαθητών ορίζεται δεκαετής επεκτείνεται το μέτρο και για τους μειονοτικούς μαθητές ως Έλληνες πολίτες. Τα σχολεία της Θράκης είναι Δημόσια και Μειονοτικά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στα μειονοτικά η διδασκαλία της διδασκόμενης ύλης γίνεται κατά 40% στα ελληνικά και κατά 60% στη μειονοτική γλώσσα, ήτοι την τουρκική. Οι μαθητές που έχουν παρακολουθήσει προσχολική εκπαίδευση έρχονται καλά προετοιμασμένοι στο δημοτικό σχολείο, ενώ οι μαθητές που δεν έχουν παρακολουθήσει προσχολική εκπαίδευση αντιμετωπίζουν προβλήματα στην κατανόηση και έκφραση του γραπτού και προφορικού λόγου.

Επί πλέον η ελληνική πολιτεία για να ενισχύσει την εκπαίδευση των μουσουλμάνων μαθητών προωθεί και άλλες δράσεις, ήτοι χρηματοδοτεί εκπαιδευτικές εκδρομές, θερινές κατασκηνώσεις και προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας σε αντίθεση με την τουρκική προπαγάνδα που εκπορεύεται από παράγοντες προσκείμενους στο Γενικό Προξενείο της Κομοτηνής, που επιδιώκει το

⁴⁹ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 171.

σκοταδισμό εφαρμόζοντας αναχρονιστικές και εθνικιστικές πολιτικές. Πριν κλείσουμε το θέμα της πρωτοβάθμιας μειονοτικής εκπαίδευσης θεωρείται απαραίτητο να αναφερθεί ότι κατά το σχολικό έτος 2008-2009 λειτούργησαν 194 μειονοτικά σχολεία και κατά την τελευταία πενταετία το μειονοτικά δημοτικά σχολεία ανήλθαν σε 232. Και πρέπει ακόμη να επισημανθεί ότι μαθητές των μειονοτικών δημοτικών σχολείων μετά τις τρεις πρώτες τάξεις επιλέγουν να συνεχίσουν για τις τρεις επόμενες τάξεις τα δημόσια ελληνικά δημοτικά σχολεία.⁵⁰ Στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία διδάσκουν δάσκαλοι χριστιανοί και μουσουλμάνοι.

γ. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Στη Θράκη σήμερα εκτός από τα δημόσια γυμνάσια και λύκεια λειτουργούν δύο μειονοτικά γυμνάσια και λύκεια, ένα στην Κομοτηνή και ένα στην Ξάνθη και δύο Ιεροσπουδαστήρια. Επειδή η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αποτελεί αποφασιστικό βήμα για την ενσωμάτωση των μουσουλμάνων μαθητών στην κοινωνική πρόοδο γίνεται φανερό ότι οι γονείς προτιμούν τη φοίτηση στα δημόσια γυμνάσια και λύκεια από τη μειονοτική εκπαίδευση.

Στην Κομοτηνή λειτουργεί το Ιεροσπουδαστήριο με την ονομασία **«μεδρεσές Χαϊριέ» και είναι ο παλαιός μεδρεσές Σοφλατάρ, που λειτουργεί από το 1949** μετά από μεταρρύθμιση για να εξυπηρετούνται ανάγκες της μειονότητας. Οι απόφοιτοι διορίζονται ως δάσκαλοι στα μειονοτικά σχολεία. Θεωρείται ότι εκφράζει το πνεύμα των Παλαιομουσουλμάνων και διατυπώθηκαν κατηγορίες για την προσφερόμενη γνώση από κύκλους προσκείμενους στην Άγκυρα με αποτέλεσμα να μειώνονται οι μαθητές. Από το 1982-83 έγινε ισότιμο γυμνάσιο και εκτός από τα καθιερωμένα μαθήματα διδάσκεται από το 1986-87 και η αγγλική γλώσσα. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των μαθητών, διότι οι απόφοιτοι είχαν τη δυνατότητα να εγγράφονται στην Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης (ΕΠΑΘ). Το Ιεροσπουδαστήριο «Χαϊριέ» προτιμούν περισσότεροι οι Πομάκοι μαθητές.

Ακόμη στην Κομοτηνή ιδρύθηκε το 1952 γυμνάσιο-λύκειο με την επωνυμία «Τζελάλ Μπαγιάρ» προς τιμήν του τότε προέδρου της τουρκικής δημοκρατίας, σαν ένδειξη της ελληνοτουρκικής συνεργασίας. Στη τελετή των εγκαίνιων, την 2^η Δεκεμβρίου 1952, ήταν παρόντες οι βασιλείς της Ελλάδας, Παύλος και Φρειδερίκη,

⁵⁰ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 188.

και ο τότε πρόεδρος της τουρκικής δημοκρατίας Τζελάλ Μπαγιάρ.⁵¹ Το μειονοτικό γυμνάσιο-λύκειο είναι υπέρ των Κεμαλικών-Νεωτεριστών και υπήρχε κάποια διαμάχη με το Ιεροσπουδαστήριο «Χαϊριέ», που ήταν σύμβολο του ισλαμικού κόσμου, των Παλαιομουσουλμάνων. Οι μαθητές του λυκείου «Τζελάλ Μπαγιάρ» φορούσαν πηλήκια ενώ του «Χαϊριέ» φορούσαν φέσια. Παρατηρήθηκαν διενέξεις ανάμεσα στους μαθητές και οι γονείς έδειχναν τη προτίμησή τους σχετικά με την εκλογή του σχολείου ανάλογα με την δική τους τοποθέτηση. Το 1951 είχε υπογραφεί μορφωτική συμφωνία για τους καθηγητές και ήλθαν οι πρώτοι 24 μετακλητοί εκπαιδευτικοί από την Τουρκία, ενώ το σχολικό έτος 1956-57 οι μετακλητοί ήταν 35⁵² για τη διδασκαλία διαφόρων ειδικοτήτων.

Στην ορεινή περιοχή της Θράκης έχουν δημιουργηθεί δημόσια γυμνάσια και λύκεια, τα οποία προτιμούν οι μουσουλμάνοι μαθητές που δεν θέλουν να φοιτήσουν στα μειονοτικά σχολεία, κρίνοντας ότι έρχονται με αρτιότερη προετοιμασία για την εισαγωγή τους στα ελληνικά ΑΕΙ. Αλλά και σ' αυτά τα δημόσια σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών για τους μουσουλμάνους μαθητές γίνεται στη μειονοτική γλώσσα, ήτοι την τουρκική.

Όλα τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καλύπτουν τις ανάγκες της μειονότητας και δίνουν τη δυνατότητα στους αποφοίτους των μειονοτικών λυκείων να έχουν πρόσβαση στα ΑΕΙ της Ελλάδας σύμφωνα με την ευνοϊκή νομοθετική ρύθμιση, που θεσπίστηκε το 1995 και ορίζει το ποσοστό εισαγωγής. Η δυνατότητα αυτή επιτρέπει και στους αποφοίτους των ΕΠΑΛ, ΕΠΑΣ και των ΤΕΕ να έχουν πρόσβαση στα ΑΕΙ⁵³ με το ποσοστό 0,5% της ίδιας νομοθετικής ρύθμισης. Επίσης για τους αποφοίτους των μειονοτικών λυκείων έχει θεσπιστεί να γίνονται ειδικές εξετάσεις για την εισαγωγή τους στα ΑΕΙ. Και επειδή στις εξετάσεις αυτές προσέρχονται μόνο μουσουλμάνοι μαθητές ο ανταγωνισμός είναι χαμηλός, γιατί υπάρχουν περισσότερες θέσεις από τους μαθητές που έρχονται να διαγωνιστούν.

Ακόμη απαραίτητη θεωρείται η διευκρίνιση ότι στα μειονοτικά γυμνάσια και λύκεια οι καθηγητές είναι χριστιανοί για τη διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων και μουσουλμάνοι, οι ονομαζόμενοι μετακλητοί, που έρχονται κάθε έτος από την Τουρκία, σύμφωνα με την εκπαιδευτική συμφωνία του 1951 και το διμερές

⁵¹ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΙΝΙΔΗ», 2012, σ. 178.

⁵² Στο ίδιο, σ. 165.

⁵³ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 60.

πρωτόκολλο του 1968, για να διδάξουν τα μαθήματα στην τουρκική, ήτοι μαθηματικά, φυσική, χημεία και μαθήματα άλλων ειδικοτήτων. Η επιτροπή που ασχολήθηκε με το θέμα θεώρησε σκόπιμο να διδάσκεται η μειονοτική γλώσσα χωρίς εμπόδια και να είναι σε ίση σπουδαιότητα με την επίσημη γλώσσα. Στη συμφωνία προβλεπόταν ο αριθμός των μετακλητών στους 35, όμως με την παρέλευση των ετών ο αριθμός περιορίστηκε στους 16, διότι νέοι μουσουλμάνοι μετά τις πανεπιστημιακές τους σπουδές επιθυμούν να προσληφθούν στα μειονοτικά σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

δ. Ανώτατη εκπαίδευση

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες λειτουργούσαν στη Δυτική Θράκη σχολεία όλων των βαθμίδων με διδάσκοντες που προέρχονταν είτε από τα Ιεροσπουδαστήρια, είτε οι Παλαιομουσουλμάνοι, είτε οι μετακλητοί από την Τουρκία, είτε απόφοιτοι των Ελληνικών Παιδαγωγικών Τμημάτων. Το 1960 η μειονότητα έθεσε στην ελληνική πολιτεία το αίτημα για τη μόρφωση δασκάλων προερχομένων από την μειονότητα. Το αίτημα θεωρήθηκε ενδιαφέρον, διότι οι δάσκαλοι προερχόμενοι από τη μειονότητα γνωρίζοντας τις ανάγκες των μουσουλμάνων μαθητών θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη μειονοτική εκπαίδευση.

Η ελληνική πολιτεία ανταποκρίθηκε στο αίτημα και το 1968 δημιουργήθηκε η **Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης (ΕΠΑΘ)**.⁵⁴ Οι απόφοιτοι αυτής της Ακαδημίας τοποθετήθηκαν στα δημοτικά σχολεία της μειονότητας και κρίθηκε το επίπεδο και η κατάρτισή τους ανώτερη από τους προερχομένους από τα Ιεροσπουδαστήρια, από τους Παλαιομουσουλμάνους και από τους μετακλητούς. Από την ΕΠΑΘ έχουν αποφοιτήσει περίπου 600 δάσκαλοι που υπηρέτησαν και υπηρετούν στο μειονοτικά σχολεία. Στη καινοτομία αυτή αντέδρασε η Τουρκία, διότι υπήρχαν και δάσκαλοι Πομάκοι και Ρομά, και κατά τον ισχυρισμό της Τουρκίας δεν είχαν την απαιτούμενη γνώση της τουρκικής γλώσσας, επειδή δεν ήταν η μητρική τους γλώσσα. Αλλά ο ισχυρισμός και η μομφή που προσάπτει η Τουρκία αποτελεί αδιάψευστη απόδειξη ότι η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης περιέχει και άλλες εθνοτικές ομάδες και το πομακικό γλωσσικό ιδίωμα και τα Ρομανί, το ιδίωμα των Ρομά, δεν είναι αυτοτελείς και ολοκληρωμένες γλώσσες. Σήμερα υπάρχουν δύο λεξικά της Πομακικής γλώσσας, που κυκλοφόρησαν με ιδιωτική

⁵⁴ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 185.

πρωτοβουλία. Το λεξικό του Πέτρου Θεοχαρίδη που ήταν δάσκαλος επί σαράντα χρόνια στα πομακικά χωριά και του Ριτβάν Καραχότζα, ενώ έχει κυκλοφορήσει και κασέτα με παραδοσιακά πομακικά τραγούδια. Επίσης έχει κυκλοφορήσει και λεξικό των Ρομά του Αντώνη Λιάπη.⁵⁵

Δυστυχώς παρά το θετικό έργο της ΕΠΑΘ οι ιθύνοντες σταμάτησαν τη λειτουργία της το 2011⁵⁶ και έγινε εξαγγελία ίδρυσης Τομέα Μειονοτικής Εκπαίδευσης στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Παρά το γεγονός ότι στο τμήμα είχαν εγγραφεί φοιτητές και είχαν διατυπωθεί επαινετικές κριτικές για το τμήμα αυτό, καταργήθηκε γιατί δεν είχε ιδρυθεί με την απαιτούμενη νομοθετική διαδικασία.

Το 2014 ψηφίστηκε νόμος με τον οποίο ιδρύεται Διδασκαλείο Εκπαιδευτικών Μειονοτικών Προγραμμάτων στο Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στην Αλεξανδρούπολη. Το Φεβρουάριο του 2016 αλλάζει πάλι η κατάσταση και μια νέα υπουργική απόφαση έρχεται να συστήσει επίσημα Τομέα Μειονοτικής Εκπαίδευσης στη Θεσσαλονίκη. Και οι αλλαγές δεν έχουν τέλος.

Πριν γίνει αναφορά στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο θεωρείται απαραίτητο να γίνει μνεία για το Διδασκαλείο που λειτουργούσε στους Επιβάτες της Ανατ. Θράκης και μεταφέρθηκε στην Αλεξανδρούπολη και για την Ζαρίφειο Παιδαγωγική Ακαδημία της Αλεξανδρούπολης, που λειτούργησε από το 1934 μέχρι την ίδρυση του Πανεπιστημίου το 1974 με διευθυντή τον παιδαγωγό Ευάγγελο Παπανούτσο.⁵⁷

Στη Δυτική Θράκη λειτουργεί σήμερα, το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε το 1973 και ξεκίνησε την ακαδημαϊκή του λειτουργία το 1974-75, έχει 18 τμήματα σε 4 πόλεις και έδρα διοίκησης την Κομοτηνή.

Στην Κομοτηνή λειτουργούν:

Νομική Σχολή:

Τμήμα Νομικής

Σχολή Κοινωνικών, Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών:

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης,

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

⁵⁵ Μανώλης Κοττάκης, Θράκη Η Μειονότητα Σήμερα, Αθήνα, Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»-Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, 2000, σ.44, 122.

⁵⁶ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα...., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 63.

⁵⁷ Μόσχος Κούκος, Η έντονη εκδοτική δραστηριότητα εκφράζει τις πνευματικές ανησυχίες της Αλεξανδρούπολης, Εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ», ένθετο «ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ», 28 Μαΐου 1995, σ. 11.

Σχολή Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού:

Τμήμα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών:

Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας,

Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας,

Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών

Στην Ξάνθη λειτουργούν:

Πολυτεχνική Σχολή:

Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών,

Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών,

Τμήμα Μηχανικών Περιβάλλοντος,

Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών,

Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης,

Στην Αλεξανδρούπολη λειτουργούν:

Σχολή Επιστημών Υγείας:

Τμήμα Ιατρικής,

Τμήμα Μοριακής Βιολογίας και Γενετικής

Σχολή Επιστημών Αγωγής:

Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης,

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία

Στην Ορεστιάδα λειτουργούν:

Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας:

Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης,

Τμήμα Δασολογίας, Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων ⁵⁸

Σε όλα αυτά τα πανεπιστημιακά εκπαιδευτικά ιδρύματα έχουν τη δυνατότητα να φοιτήσουν οι μουσουλμάνοι μαθητές σύμφωνα με τις ισχύουσες νομοθετικές ρυθμίσεις και παρά το γεγονός ότι η Τουρκία μοιράζει απλόχερα υποτροφίες σε έλληνες μουσουλμάνους μαθητές για σπουδές στα τουρκικά πανεπιστήμια οι νέοι προτιμούν τα ελληνικά ΑΕΙ, διότι έχουν αντιληφθεί ότι ο δρόμος για την απασχόληση στην Ευρωπαϊκή Ένωση περνάει από τα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα. Απόδειξη της προτίμησης των νέων είναι η ύπαρξη 40 δικηγόρων στο

⁵⁸ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 142-143.

σύνολο των 220 που είναι εγγεγραμμένοι στο δικηγορικό σύλλογο Ξάνθης ή και η απασχόληση τους στο ελληνικό δημόσιο, την τοπική αυτοδιοίκηση και τον ιδιωτικό τομέα. Σήμερα φοιτούν στα ΑΕΙ της Ελλάδας περίπου 3.500 μουσουλμάνοι φοιτητές.⁵⁹

4. Ο ρόλος της Τουρκίας στη εκπαιδευτική πολιτική

Ανακεφαλαιώνοντας το θέμα της εκπαιδευτικής πολιτικής στη Δ. Θράκη κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί η προσπάθεια της Ελλάδας να εξασφαλίσει στη μειονότητα και στους νέους τις ίδιες ευκαιρίες για την κοινωνικοποίησή τους και την επαγγελματική τους αποκατάσταση μέσα στη σύγχρονη ελληνική και ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά στο ρόλο της Τουρκίας που δυναμιτίζει κάθε φορά τα θετικά βήματα στον τομέα της εκπαίδευσης που παρέχει η Ελλάδα στη μειονότητα. Αντιδρά εκβιάζοντας τους γονείς που ζητούσαν την ίδρυση νηπιαγωγείων, χαρακτηρίζοντάς τους «προδότες και πουλημένους στους άπιστους».

Προσπαθεί να επιτύχει **τον χαρακτηρισμό της μειονότητας ως «τουρκική»**, απαιτεί να έχουν όλοι ως μητρική γλώσσα την τουρκική χαρακτηρίζοντάς τους ισοπεδωτικά και επιδιώκει την εξαφάνιση του γλωσσικού πλούτου και πολιτιστικού επιπέδου των άλλων εθνοτικών ομάδων, ήτοι των Πομάκων και των Αθίγγανων, όχι για την ωφέλειά τους αλλά για την εξυπηρέτηση των επιδιώξεων και σκοπιμοτήτων της Τουρκίας. Εγείρεται διαρκής αντίδραση από σκληροπυρηνικούς κύκλους της Τουρκίας για τη διδασκαλία της Πομακικής και Αθιγγανικής γλώσσας προβάλλοντας τις διατάξεις του ελληνοτουρκικού μορφωτικού πρωτοκόλλου. «Όμως το πρωτόκολλο αυτό, το οποίο δεν είναι νομικά δεσμευτικό κείμενο, επειδή περιέχει μόνο συστάσεις και ορίζει ότι η διδασκαλία των μαθημάτων θα γίνεται στη μειονοτική γλώσσα, και δεν προσδιορίζει ότι αυτή είναι η τουρκική γλώσσα. Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη μας ότι η Συνθήκη της Λωζάννης μιλάει ρητά για μειονότητες, άμεσα αντιλαμβανόμαστε ότι οι μειονοτικές γλώσσες είναι όσα και τα μειονοτικά φύλα που συνυπάρχουν στη Δυτική Θράκη»⁶⁰. Ακόμη οι Πομάκοι μαθητές **είναι απρόθυμοι** να επιλέξουν την τουρκική γλώσσα ως μάθημα επιλογής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό την απόσταση

⁵⁹ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 187.

⁶⁰ Μανώλης Κοττάκης, Θράκη Η Μειονότητα Σήμερα, Αθήνα, Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»-Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, 2000, σ.123.

από την τουρκική γλώσσα, διότι δεν τους εκπροσωπεί. «Επειδή η εκμάθηση της μητρικής γλώσσας είναι ατομικό δικαίωμα κάθε μέλους της μειονότητας, κρίνεται απαραίτητο το υπουργείο Παιδείας να προχωρήσει στην ένταξη του μαθήματος στο ωρολόγιο πρόγραμμα των μειονοτικών σχολείων, έστω σε προαιρετική βάση».⁶¹

Και εδώ θα γίνει λόγος για την εσφαλμένη και επιπόλαιη πολιτική της ελληνικής διοίκησης της Δυτικής Θράκης. Στο όνομα της ελληνοτουρκικής φιλίας και συνεργασίας που δημιουργήθηκε το 1952, ο τότε Γενικός Διοικητής της Θράκης Γ. Φεσσόπουλος απέστειλε το 1955 διαταγή προς τους νομάρχες να αντικατασταθεί ο όρος «Μουσουλμανικός» με τον όρο «Τουρκικός» στα σχολεία της περιοχής. Και επανέρχεται με δεύτερη διαταγή απαιτώντας την αλλαγή των επιγραφών στα σχολεία. Δυστυχώς αυτή η αλλαγή χρεώνεται σε λάθη της ελληνικής πολιτικής, διότι υπήρξε «ατυχής απρονοησία» της ελληνικής διοικήσεως που με το Ν.Δ. 3065/54 «Περί του τρόπου λειτουργίας των Τουρκικών Σχολείων Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως Δυτικής Θράκης»⁶² διευκόλυνε τη διείσδυση της τουρκικής προπαγάνδας.

Ευτυχώς αυτή η ατυχής παρέμβαση αποκαταστάθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 1109/25-1-1972⁶³ που χαρακτηρίζει τα μειονοτικά σχολεία «Μουσουλμανικά», γιατί υπήρξαν επιστολές και φωνές διαμαρτυρίας προς την κυβέρνηση.

Την ίδια περίπου εποχή η ελληνική κυβέρνηση (πρωθυπουργός Στ. Στεφανόπουλος)⁶⁴ δεχόμενος πιέσεις των μουσουλμάνων βουλευτών της Δυτικής Θράκης αντικαθιστά τους «μη αρεστούς νομάρχες» και επιτρέπει το διορισμό μετακλητών διδασκάλων που έχουν σπουδάσει στην Παιδαγωγική Ακαδημία της Αγκυρας. Επίσης προβαίνοντας σε σημαντικές παραχωρήσεις με την ελληνοτουρκική συμφωνία του 1968 επιτρέπει την αύξηση των διδασκομένων μαθημάτων στην τουρκική γλώσσα. **Ακόμη συζητείται στη Θράκη ποιος είναι ο δόκιμος όρος για τον χαρακτηρισμό των σχολείων, «Τουρκικός» ή «Μουσουλμανικός».**

Ήδη έχει γίνει σχετική αναφορά στο θέμα της απέλασης των «150» Παλαιομουσουλμάνων κατά την εποχή της ελληνοτουρκικής φιλίας που

⁶¹ Μανώλης Κοττάκης, Θράκη Η Μειονότητα Σήμερα, Αθήνα, Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»-Α.Α. ΔΙΒΑΝΗ, 2000, σ.110.

⁶² Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ.177-178.

⁶³ Στο ίδιο, σελ. 167.

⁶⁴ Αλέξης Αλεξανδρής, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», 1991, σελ. 525.

υπογράφηκε από τον Ελ. Βενιζέλο και τον Ισμέτ Ινονού από την έλλειψη της διορατικότητας της ελληνικής πολιτικής, που εφαρμόζει διαρκώς το δόγμα της υποχωρητικότητας σε αντίθεση με την πάγια τουρκική προκλητική στάση. Βασικός κινητήριος μοχλός σε αυτή την προσπάθεια υπονόμησης της μουσουλμανικής μειονότητας κατά της ελληνικής πολιτείας παραμένει το Γενικό Προξενείο της Τουρκίας στην Κομοτηνή. Με τρόπο προκλητικό παρεμβαίνει στα θέματα διοίκησης και προσβάλλει την εθνική μας κυριαρχία, είναι ένας καταπιεστικός μηχανισμός που όχι μόνο δεν αποβλέπει στη βελτίωση των σχέσεων των δυο χωρών αλλά αποτελεί το φόβητρο των μουσουλμάνων στην καθημερινή τους ζωή. Με το πρόσχημα της προστασίας των δικαιωμάτων της μειονότητας αποβλέπει στη χειραγώγηση των μουσουλμάνων και τη δημιουργία κλίματος αναταραχής στην περιοχή με απώτερο στόχο και σκοπό την «αυτοδιάθεση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης», σύμφωνα με δήλωση του υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας Ισμαήλ Τζέμ το 2001 στο Πρακτορείο «Anadolu».⁶⁵

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ - ΘΕΣΜΟΙ

1. Μουφτείες

«Το Ισλάμ είναι ένας ενιαίος θρησκευτικός και κοινωνικός οργανισμός, στον οποίο δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ Θρησκείας και Πολιτείας και όλες οι εκδηλώσεις της θρησκευτικής, πολιτικής και κοινωνικής ζωής αποτελούν χρέος του πιστού απέναντι στο νόμο του Θεού-Αλλάχ».⁶⁶ Ερμηνευτές του νόμου ήταν οι νομοδιδάσκαλοι, στις τάξεις των οποίων ανήκουν και οι μουφτήδες, που ήταν γνώστες του Κορανίου, είχαν την εξουσία να εκδίδουν ιερές γνωμοδοτήσεις και είχαν ακόμη και δικαστικές αρμοδιότητες. Ο θεσμός του μουφτή, «mufti», υπήρχε ήδη από την εποχή του Προφήτη, που θεωρείται «ο πρώτος γνωμοδοτών και εκδίδων αποφάσεις». Ο μουφτής ως νομοδιδάσκαλος, «ulema», είχε τη δυνατότητα να εκδίδει γνωμοδοτήσεις με βάση το εθιμικό δίκαιο, το οποίο έπαιζε καθοριστικό ρόλο, γιατί έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας ακόμη και οι συνθήκες διαβίωσης των πιστών της περιοχής. Οι γνωμοδοτήσεις του μουφτή δεν

⁶⁵ Διονύσιος Κ. Καραχάλιος, «Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και η στρατηγική χρησιμοποίηση της από την Τουρκία», http://palio.antibaro.gr/diplomacy/karaxalios_thraki.htm (πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

⁶⁶ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 33.

ήταν δεσμευτικές, αλλά όμως **οι καδήδες, (μουσουλμάνοι δικαστές)**, τις λάμβαναν υπόψη τους και τις υλοποιούσαν.

Για να γίνει κάποιος μουφτής έπρεπε να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις:⁶⁷

- α. να είναι ικανός, ώστε να γνωμοδοτεί με βάση το κοράνι και την παράδοση,
- β. να είναι γνώστης του Ιερού Δικαίου και να έχει εμβαθύνει στην επιστήμη του δικαίου,
- γ. να είναι υγιής και να έχει «σώας τας φρένας»,
- δ. να μην είναι κουφός,
- ε. να συνδιαλέγεται με τους επιστήμονες και
- στ. να έχει οικονομικές δυνατότητες και να είναι οικονομικά ανεξάρτητος.

Στην Ελλάδα μετά την ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης οι θεσμοί της μουσουλμανικής μειονότητας διατηρήθηκαν. Γιατί η Ελλάδα σεβάστηκε τη θρησκευτική ελευθερία της Μουσουλμανικής μειονότητας και ποτέ δεν θεώρησε πρόβλημα τα ήθη και τα έθιμα και τα σύμβολα των μουσουλμάνων. Επειδή καταργήθηκε ο θεσμός του καδή οι αρμοδιότητές του συνενώθηκαν με αυτές του μουφτή. Επομένως ο μουφτής είναι ο δικαστής του οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου, που εφαρμόζει τον Ιερό Νόμο, και προσαρμόζει τις αποφάσεις του στο Εθνικό και Ευρωπαϊκό Δίκαιο και μεριμνά για τη θρησκευτική καθοδήγηση των μουσουλμάνων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει γνωστό ότι η δικαστική αρμοδιότητα του μουφτή αποτελεί μειονοτικό δικαίωμα, που έγινε αποδεκτό από τη Συνθήκη των Αθηνών το 1913 και διατηρήθηκε μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης, το 1923, η οποία αναφέρεται στην ανάγκη σεβασμού των εθίμων των μειονοτήτων. Πρέπει ακόμη να τονιστεί ότι **η δικαιοδοσία του μουφτή δεν είναι αποκλειστική**, διότι οι μουσουλμάνοι ως Έλληνες πολίτες έχουν τη δυνατότητα προσφυγής στην ελληνική δικαιοσύνη για τις υποθέσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Η κατάργηση των δικαστικών αρμοδιοτήτων των μουφτήδων έχει προταθεί πριν από μερικά χρόνια από φανατικούς κεμαλικούς κύκλους της Τουρκίας, που ήθελαν να αποδυναμώσουν το ρόλο του μουφτή μέσα στις μουσουλμανικές μειονότητες της Δ. Θράκης. Οι μουφτήδες ως Θρησκευτικοί ηγέτες είναι σεβαστοί από την Πολιτεία.

⁶⁷ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 59.

Περιβάλλονται με κύρος και τους αποδίδονται όλες οι τιμές που αρμόζουν σε υψηλόβαθμους δημόσιους λειτουργούς και θρησκευτικούς ηγέτες.⁶⁸

Από τις απαρχές του Ισλάμ ο μουφτής διορίζεται σύμφωνα με πάγια αρχή που τηρήθηκε και από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Επομένως και οι μουφτήδες της Θράκης είναι διορισμένοι όπως σε όλα τα μουσουλμανικά κράτη, και στην ίδια την Τουρκία. Αυτό γίνεται όχι μόνο επειδή στηρίζεται στην παράδοση του Ισλάμ αλλά και σύμφωνα με τον ελληνικό νόμο οι μουφτήδες αποτελούν δημόσια αρχή που ασκεί και δικαστική εξουσία. Ακούγονται κάποιες απόψεις που υποστηρίζουν η εκλογή να γίνεται από το λαό, αλλά αυτές έρχονται σε αντίθεση με την παράδοση του Ισλάμ και με το ελληνικό δίκαιο. Οι απόψεις αυτές προέρχονται από πολιτικές και εθνικιστικές σκοπιμότητες που αποβλέπουν στη δημιουργία προβλημάτων και συγκρούσεων στην κοινωνία της Δυτικής Θράκης. «Είναι γνωστό ότι οι ηγέτες των θρησκειών, Πάπας, Πατριάρχες, μεγάλοι Μουφτήδες και Ραβίνοι, στον κόσμο ολόκληρο δεν αναδεικνύονται στο υπέρτατο αξίωμα με πάνδημη εκλογική διαδικασία, αλλά μέσα από συγκεκριμένα θεσμοθετημένα, από την ίδια την θρησκευτική Ιεραρχία, όργανα».⁶⁹ «Ο επίσημος μουφτής δεν επιλέγεται για τη δημοφιλία του, αλλά για τις βαθιές γνώσεις που έχει για το ισλαμικό δίκαιο ούτως ώστε να είναι σε θέση να καθοδηγεί σωστά τους πιστούς. Αυτό σημαίνει ότι για την επιλογή του δεν μπορεί να υπάρξει λαϊκή ψήφος. Ένα κοσμικό κράτος, όπως είναι η Ελλάδα, δεν μπορεί να επιλέγει αυθαίρετα τον επίσημο μουφτή. Πρέπει να ακουστεί μόνον η γνώμη των ειδικών αφ' ενός για τη θεολογική του επάρκεια, αφ' ετέρου για το ήθος του, όπως το αντιλαμβάνεται μία τοπική κοινωνία».⁷⁰

Εδώ αξίζει να καταγραφεί η δημόσια δήλωση του μουφτή Κομοτηνής Μέτσο Τζεμαλή το 2010 για το θέμα της εκλογής: «σε ολόκληρη την ισλαμική ιστορία δεν έχει εκλεγεί ποτέ μουφτής από το λαό. Ακόμα και σήμερα διορίζεται από το κράτος. Εκείνο το οποίο ζητούν στην περιοχή μας οι μειονοτικοί είναι η εκλογή του να γίνεται από το λαό. Πιστεύω πως αυτό το θέλουν για πολιτικούς λόγους, για να

⁶⁸ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 104, 105, 106.

⁶⁹ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Εάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΙΝΙΔΗ», 2012, σ. 146.

⁷⁰ Άγγελος Συρίγος, «Τι συμβαίνει με τους μουφτήδες-Μία άλλη προσέγγιση», Προβληματισμοί, (περιοδική έκδοση ελληνικού ινστιτούτου στρατηγικών μελετών), Αθήνα, τεύχος 93, Ιούλιος-Αύγ-Σεπτέμβριος 2018, σ.7.

δημιουργούν διακρατικά προβλήματα, καθώς και αναταράξεις στην ευρύτερη κοινωνία της Θράκης».⁷¹

Το θέμα της εκλογής του μουφτή προέκυψε μετά το διορισμό του Μέτσο Τζεμαλή, που είναι απόφοιτος της θεολογικής σχολής της Μεδίνας της Σαουδικής Αραβίας και διορίστηκε αρχικά ως «τοποτηρητής Μουφτής» Κομοτηνής το 1985 και από το 1991 ως μόνιμος Μουφτής.⁷² Ο ίδιος απολαμβάνει τη συμπάθεια μεγάλου μέρους αγροτών και πιστών στα δόγματα του ισλαμισμού, αλλά ο διορισμός του αμφισβητείται από τους εθνικιστές της Άγκυρας, που είναι οργανωμένοι γύρω από το Γενικό Προξενείο της Κομοτηνής. Η Άγκυρα με προσχηματικές και παράνομες διαδικασίες τοποθέτησε στη Ξάνθη και στην Κομοτηνή τους λεγόμενους «ψευδομουφτήδες»,⁷³ αλλά παρά τις έντονες προσπάθειες να απομακρύνει τη μειονότητα από τις θρησκευτικές συνήθειες δεν τόλμησε ποτέ δημόσια τουλάχιστον να προτρέψει τους μουσουλμάνους να μην πηγαίνουν στο μουφτή για τις αστικές υποθέσεις.

Οι αρμοδιότητες του μουφτή προσδιορίζονται από το νόμο 1920/1991 Άρθρο 5, παρ. 1 και 2 και είναι οι ακόλουθες:⁷⁴

- α. τα θρησκευτικά καθήκοντα που απορρέουν από τον ιερό μουσουλμανικό νόμο,
- β. ο διορισμός, εποπτεία, παύση μουσουλμάνων θρησκευτικών λειτουργών,
- γ. η επικύρωση θρησκευτικών γάμων μεταξύ μουσουλμάνων,
- δ. η γνωμοδότηση πάνω σε θέματα του ιερού μουσουλμανικού νόμου,
- ε. η δικαστική δικαιοδοσία για θέματα γάμων, διαζυγίων, διατροφών, επιτροπειών, κηδεμονιών, χειραφεσίας ανηλίκων, ισλαμικών διαθηκών καθώς και της εξ αδιαθέτου διαδοχής, εφόσον οι σχέσεις αυτές διέπονται από τον ιερό μουσουλμανικό νόμο.

Στη Θράκη λειτουργούν σήμερα **τρεις Μουφτείες**: της Ξάνθης, της Κομοτηνής και του Διδυμοτείχου. Οι Μουφτείες Ξάνθης και Διδυμοτείχου ιδρύθηκαν

⁷¹ Πέπη Λουλακάκη-Ελενα Μοσχίδη, Θράκη: τόσο κοντά, τόσο μακριά, Αθήνα, Εκδόσεις «Καστανιώτης», 2010, σ.75.

⁷² Μάνος Στεφανίδης, Τα Τεμένη της Θράκης Εισαγωγή στην Αισθητική του Ισλάμ, Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΛΗΤΟΣ», 2002, σ.168.

⁷³ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα...., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 73.

⁷⁴ Συμεών Α. Σολταρίδης, Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ. 175.

το 1927, ενώ η Μουφτεία Κομοτηνής λειτουργεί συνεχώς από την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Για να γίνει κατανοητό το θέμα του θεσμού του μουφτή θεωρείται σκόπιμο να αναφερθούμε με χρονολογική σειρά στην καθιέρωσή του στις διάφορες περιοχές του Ελληνικού κράτους (από το 1878 μέχρι σήμερα) και να καταλήξουμε στην περιοχή της Δυτικής Θράκης.

Ο Μουφτής, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα «είναι μουσουλμάνος θεολόγος σουνιτικού «ορθοδόξου» κλάδου του Ισλάμ, γνωρίζει την οθωμανική γραφή και συντάσσει γνωμοδοτήσεις (φετβάδες) βάσει του ιερού Μουσουλμανικού Δικαίου επί των ζητημάτων των πιστών».⁷⁵ Ο θεσμός στην Ελλάδα έχει παλιές ρίζες, ήτοι έχει συμπληρώσει 141 χρόνια. Ας αρχίσουμε την παρουσίαση από το 1881, που ενσωματώθηκε στην Ελλάδα η περιοχή της Θεσσαλίας και της Άρτας.⁷⁶

Στις 11 Μαρτίου 1882 ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή νόμος (ΦΕΚ 14/1882) με τον οποίον επικυρώνεται η υπογραφείσα με την Τουρκία Σύμβαση Κωνσταντινουπόλεως το 1881. Στο άρθρο 8 καθορίζονται τα δικαιώματα των μουσουλμάνων κατοίκων των παραχωρηθέντων περιοχών Άρτας και Θεσσαλίας. Με τη Σύμβαση αυτή για πρώτη φορά η Ελλάδα δεσμεύεται με Διεθνή Σύμβαση για «μουσουλμανική κοινότητα, πνευματικό αρχηγό αυτής, ήτοι Μουφτή, και θρησκευτικά δικαστήρια».

Εν συνεχεία με ψήφιση και άλλου νόμου (25 Ιουνίου 1882) καθορίζονται οι πνευματικοί αρχηγοί των μουσουλμανικών κοινοτήτων, όπου αναφέρονται τα εξής ενδιαφέροντα:

«Οι Μουφτήδες ως δημόσιοι λειτουργοί διορίζονται και παύονται διά Βασιλικού Διατάγματος, επί τη προτάσει των επί των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως και του Δικαιοσύνης Υπουργού και δίδοσιν ενώπιον του οικείου Νομάρχου τον του δημοσίου υπαλλήλου όρκον...». Στη συνέχεια του νόμου αναφέρονται οι αρμοδιότητες αυτών, αναγνωρίζονται ως δημόσιοι λειτουργοί και ότι μισθοδοτούνται από το ελληνικό κράτος. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι Μουφτήδες των διαφόρων πόλεων της Θεσσαλίας, ως θρησκευτικοί λειτουργοί, μισθοδοτήθηκαν από

⁷⁵ Υποστράτηγος ε.α. Σπυρίδων Κουρκούμπα, «Ο θεσμός του Μουφτή στην Ελλάδα (1878-2019)», Προβληματισμοί, (περιοδική έκδοση ελληνικού ινστιτούτου στρατηγικών μελετών), Αθήνα, τεύχος 95, Ιανουάριος-Φεβ-Μάρτιος 2019, σ.30-34.

⁷⁶ Σύμφωνα με τις ιστορικές πληροφορίες που αναφέρονται στο ως άνω άρθρο υποστρατήγου ε.α. Σπυρίδωνος Δ. Κουρκούμπα.

το δημόσιο πολύ νωρίτερα από τους ορθοδόξους Ιερείς. Με την πρώτη αυτή Σύμβαση ο Μουφτής δεν εκλέγεται από τη μουσουλμανική κοινότητα, αλλά σε περίπτωση απολύσεως διατηρεί το συμβουλευτικό δικαίωμα υποδείξεως διαδόχου.

Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους υπογράφεται στις 1/14 Νοεμβρίου 1913 μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας η Συνθήκη των Αθηνών (δεύτερη Συνθήκη μετά την πρώτη του 1882) βάσει της οποίας παραχωρούνται τώρα περισσότερα δικαιώματα στους μουσουλμάνους κατοίκους των νέων προσαρτώμενων περιοχών της χώρας.

Η νέα Συνθήκη επιτρέπει η εκλογή του Μουφτή να γίνεται από τους μουσουλμάνους της περιφέρειάς τους, ενώ ο Αρχιμουφτής να διορίζεται από τον Βασιλέα των Ελλήνων μεταξύ τριών υποψηφίων που εκλέγονται και υποδεικνύονται από όλους τους Μουφτήδες της Ελλάδος. Ακόμη στη νέα Συνθήκη προβλέπονται πολλές άλλες διατάξεις για τους Έλληνες μουσουλμάνους με συνέπεια τη μη υπαγωγή τους στην ελληνική δικαιοσύνη παρά το γεγονός ότι είναι Έλληνες υπήκοοι.

Το συμπέρασμα που συνάγεται από τις συνθήκες αυτές είναι ότι η Ελλάδα παραχωρεί δικαιώματα και η Τουρκία επωφελείται από αυτές τις παραχωρήσεις.

Κατά τη χρονική περίοδο 1920-1922 η κατάσταση στα Βαλκάνια είναι ρευστή μετά τη λήξη των Βαλκανικών πολέμων και του Α΄ Παγκοσμίου. Η Ελληνική Βουλή ψηφίζει το Νόμο 2345/1920 που χαρακτηρίζεται ως προσωρινός. Ο νόμος αυτός ρυθμίζει το καθεστώς των μουσουλμάνων θρησκευτικών λειτουργών στην ελληνική επικράτεια και παρά τον χαρακτηρισμό του ως προσωρινός στην πράξη υπήρξε ο μακροβιότερος, διότι ίσχυσε 70 χρόνια, ήτοι από το 1920 μέχρι το 1990 και ορίζει μεταξύ των άλλων τα εξής:

α. Τη διαδικασία εκλογής Αρχιμουφτή από τους εν ενεργεία μουφτήδες της ελληνικής επικράτειας και ότι «ενασκει πάντα τα εκ του παρόντος νόμου δικαιώματα αυτού και τα εκ του Ιερού Μουσουλμανικού Δικαίου προσήκοντα αυτό θρησκευτικά καθήκοντα»,

β. Την εκλογή μουφτήδων από τους εγγεγραμμένους μουσουλμάνους στους εκλογικούς καταλόγους της περιφέρειας εκλογής του μουφτή,

γ. Την οικονομική κρατική αμοιβή Αρχιμουφτή και Μουφτήδων. Υπάρχουν ακόμη και άλλες διατάξεις.

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 η πλήρης εφαρμογή του Ν. 2345/1920 ατόνησε, γιατί όλα ανατρέπονται μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών Ελλάδας και Τουρκίας με κριτήριο τη θρησκεία. Το 1928 δημιουργούνται με άλλο

νόμο αρχικά 10 Μουφτείες και στη συνέχεια 12 για τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας, όπου υπήρχαν μουσουλμάνοι και στον αριθμό αυτών συγκαταλέγονταν και οι Μουφτείες Αλεξανδρούπολης, Ξάνθης και Διδυμοτείχου. Το 1952 επειδή εξέλειπαν οι λόγοι ύπαρξης των 12 Μουφτειών εκδίδεται νέος νόμος στις 9 Δεκεμβρίου 1952 με τον οποίον καθορίζονται οι περιφέρειες 3 Μουφτειών και ο βαθμός του αντίστοιχου μουφτή ως δημόσιου υπαλλήλου:

- α. Μία θέση Μουφτή Κομοτηνής με βαθμό 8^ο (γραμματέας Β),
- β. Μία θέση Μουφτή Ξάνθης με βαθμό 9^ο (ακολουθού),
- γ. Μία θέση Μουφτή Διδυμοτείχου με βαθμό 9^ο (ακολουθού).

Η θέση αυτή των περιφερειών ισχύει μέχρι σήμερα.

Κατά τη δεκαετία του 1980 μία μερίδα μουσουλμάνων παρακινούμενη από το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής ζητά οι μουφτήδες να μη διορίζονται από το κράτος αλλά να εκλέγονται με ψηφοφορία, όπως προέβλεπε ο Ν. 2345/1920, ο οποίος όμως ουδέποτε εφαρμόστηκε. Το θέμα προέκυψε μετά το θάνατο των γηραιών διορισμένων μουφτήδων Ξάνθης και Κομοτηνής. Αυτή η έντονη κινητικότητα ανάγκασε την κυβέρνηση να εκδώσει στις 24 Δεκεμβρίου 1990 Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου «περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών», η οποία κυρώνεται με τον Ν. 1920/1991. Με το νόμο αυτό καταργείται μετά από 70 χρόνια ο προαναφερθείς προσωρινός Νόμος 2345 /1920. Σύμφωνα με τον νέο νόμο:

- α. Οι Μουφτήδες διορίζονται και είναι Δημόσιοι Υπάλληλοι με βαθμό και αποδοχές Γενικού Διευθυντή,
- β. Οι Μουφτείες θεωρούνται δημόσιες υπηρεσίες και αλληλογραφούν στην επίσημη γλώσσα του κράτους,
- γ. Ο αριθμός και οι περιφέρειες των Μουφτειών μεταβάλλονται με Προεδρικό Διάταγμα,
- δ. Ιδρύεται Ιερατικό Μουσουλμανικό Τμήμα στην Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης για την εκπαίδευση Θρησκευτικών Λειτουργών.

Παρά τα προβλεπόμενα από το νόμο που προαναφέρθηκε μία μερίδα μουσουλμάνων με την καθοδήγηση του Τουρκικού Προξενείου Κομοτηνής προέβη στην εκλογή ιδιώτη Μουφτή «διά ανατάσεως της χειρός» κατά τη διάρκεια της προσευχής της Παρασκευής. Οι ιδιώτες μουφτήδες επικράτησε να λέγονται «Ψευδομουφτήδες» χωρίς να έχουν θέση δημόσιου λειτουργού. Παρά ταύτα έχουν αναπτύξει έντονη δραστηριότητα στο εξωτερικό και στη Δ. Θράκη και ο Τούρκος

Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας P. T. Ερντογάν συναντήθηκε μαζί τους κατά την επίσκεψή του στη Θράκη στις 7-8 Δεκεμβρίου 2017.

Τον Αύγουστο του 2018 γίνεται μία σημαντική αλλαγή στο θέμα των μουφτήδων της Θράκης, ήτοι με το Νόμο 4559/2018, οι μουφτήδες και οι τοποτηρητές μουφτήδες αποχωρούν υποχρεωτικά από την υπηρεσία μόλις συμπληρώσουν το 67^ο έτος της ηλικίας του με αποτέλεσμα την άμεση αντικατάσταση των δύο μουφτήδων της Θράκης, ήτοι της Κομοτηνής και της Ξάνθης. Οι συνταξιοδοτηθέντες Μουφτήδες με προσφυγή τους ζήτησαν από το Συμβούλιο της Επικρατείας την ακύρωση επιφυλασσόμενοι να προσφύγουν στα αρμόδια όργανα της Ε. Ε. Αλλά η Ολομέλεια του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου απέρριψε ομόφωνα ως αβάσιμες τις αιτήσεις ακυρώσεως, διότι το όριο εξόδου από την υπηρεσία «εντάσσεται στο γενικό καθεστώς αποχωρήσεως από την υπηρεσία με τη συμπλήρωση ορισμένου ορίου ηλικίας των δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών και αντιστοιχεί, άλλωστε, προς το κατ' άρθρο 88 παράγραφος 5 του Συντάγματος όριο ηλικίας υπηρεσίας των δικαστικών λειτουργών και μάλιστα των ανωτάτων».⁷⁷

Ένα από τα βασικά καθήκοντα του μουφτή είναι ο διορισμός των θρησκευτικών λειτουργών, και επειδή η Ελλάδα σεβάστηκε τη θρησκευτική ελευθερία κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στα υπάρχοντα Ιερά Τεμένη στη Θράκη. Συνολικά υπάρχουν περίπου 235 τεμένη, ήτοι 132 στο νομό Ροδόπης, 83 στο νομό Ξάνθης και 21 στο νομό Έβρου και 305 νεκροταφεία. «Η θρησκευτική λατρεία είναι απαραβίαστη σύμφωνα με το Σύνταγμα και επιτελείται σε τρεις περίπου εκατοντάδες Τεμένη στις πόλεις και την ύπαιθρο των τριών νομών της Δυτικής Θράκης με τη συμβολή 450 περίπου θρησκευτικών λειτουργών».⁷⁸ Η ελληνική πολιτεία θεσμοθέτησε την πρόσληψη στο ελληνικό δημόσιο εκατοντάδων Ιεροδιδασκάλων-Ιμάμηδων με τα ίδια δικαιώματα που έχουν οι χριστιανοί Ιερείς. Δηλαδή οι Ιμάμηδες προσλαμβάνονται από τους μουφτήδες με μισθοδοσία και ασφάλιση του δημοσίου και ανήκουν στο Υπουργείο Παιδείας. Στα τεμένη αυτά λειτουργούν περίπου 370 θρησκευτικοί λειτουργοί και κηρύττουν 240 ιεροδιδάσκαλοι και οι πιστοί καλούνται στην προσευχή πέντε φορές την ημέρα σύμφωνα με τους θεσμούς της θρησκείας τους. Και εδώ αξίζει να προστεθεί η

⁷⁷ «ΣτΕ: Επίσημα τέλος οι Μουφτήδες Ξάνθης και Κομοτηνής», [newsbeast](https://www.newsbeast.gr/society/arthro/5587998/ste-episima-telos-oi-moyftides-xanthis-kai-komotinis), 01.11.2019, <https://www.newsbeast.gr/society/arthro/5587998/ste-episima-telos-oi-moyftides-xanthis-kai-komotinis> (πρόσβαση στις 14 Νοεμβρίου 2019).

⁷⁸ Μάνος Στεφανίδης, *Τα τεμένη της Θράκης: Εισαγωγή στην αισθητική του Ισλάμ*, Αθήνα, Εκδόσεις «Μύλητος» 2002, σ. 22.

πληροφορία ότι παρά το γεγονός ότι ο χριστιανικός πληθυσμός υπερτερεί, ο αριθμός των Ναών είναι περίπου 150 και λειτουργούν 151 ορθόδοξοι ιερείς.

Στις άδειες γάμου ο μουφτής, ως θρησκευτική αρχή, έχει το δικαίωμα να εκδίδει άδειες γάμου. Στη Θράκη τους μουσουλμανικούς γάμους τους τελούν και τους επικυρώνουν οι ιμάμηδες που έχουν τη σχετική άδεια. Σύμφωνα με το ισλαμικό δίκαιο ο γάμος μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με την παρουσία των μελλονύμφων είτε δια αντιπροσώπου, ενώπιον του μουφτή ή του ιμάμη. Αξίζει εδώ να επισημανθεί κάποια ιδιαίτερη περίπτωση. Προκειμένου για ανήλικη κόρη πριν από την έκδοση άδειας γάμου απαιτείται να δοθεί η έγγραφη συγκατάθεση του πατέρα της. Σε περίπτωση που η ανήλικη κόρη ζητά να νυμφευθεί χωρίς τη συγκατάθεση του πατέρα η μουφτεία αρνείται να εκδώσει άδεια γάμου. Ακόμη σχετικά με το θέμα του γάμου υπάρχει μία διαφορά στη νομοθεσία. Η πολυγαμία είναι αποδεκτή από το ισλαμικό δίκαιο, που επιτρέπει στον άνδρα να νυμφευθεί μέχρι 4 γυναίκες, όμως είναι αντίθετη με τα ελληνικά χριστιανικά θέσφατα. Ο μουφτής θεωρείται συνεργός στο αδίκημα της διγαμίας, που είναι ποινικώς κολάσιμη πράξη (σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο). Ανακεφαλαιώνοντας έχει διαπιστωθεί ότι η πλειοψηφία των μουσουλμάνων σέβεται τις παραδόσεις και τα θρησκευτικά έθιμά τους και τελούν τα μυστήριά τους σύμφωνα με το Κοράνι και τις ιερές γραφές. Εν τούτοις σήμερα γίνεται μια προσπάθεια από εθνικιστικούς τουρκικούς κύκλους να απομακρυνθούν οι μουσουλμάνοι από την παράδοση και τα έθιμά τους και να στραφούν σε σύγχρονες αστικές συνήθειες, όπως είναι ο πολιτικός γάμος.

Αξίζει να παρουσιαστεί μια διαφορετική πτυχή της μουσουλμανικής θρησκείας. Το Κοράνι συνιστά την ελεημοσύνη, η οποία θεωρείται υποχρεωτική πράξη, γιατί έτσι αντιμετωπίζονται οι ανάγκες των φτωχών. Η ελεημοσύνη ως μορφή αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας εφαρμόζεται και στη Δυτική Θράκη και ανήκει στις θρησκευτικές αρμοδιότητες του μουφτή. Είναι μια μορφή φορολογίας που επιβάλλεται στους πιστούς, είναι στοιχείο καθαρά κοινωνικό με θρησκευτικό χαρακτήρα και η νομοθεσία της Ελλάδας σεβόμενη τον Ισλαμικό νόμο δεν επεμβαίνει στο θέμα αυτό.

2. Σαρία (Saria).

Η μουσουλμανική θρησκεία εκτός της πίστης στο Κοράνι και την αποδοχή της παράδοσης (Sunna) δέχεται και τη ιδιαίτερη πίστη στη Σαρία (Saria). Η Σαρία είναι μια άγνωστη έννοια στην υπόλοιπη Ελλάδα. Είναι εμπνευσμένη από το Κοράνι

και χρησιμοποιείται ως αναφορά στο ισλαμικό δίκαιο και τον ισλαμικό τρόπο ζωής και θεσπίστηκε τον 7^ο αιώνα.

Η Σαρία δεν ισχύει σε καμία άλλη ευρωπαϊκή χώρα παρά μόνο στην Ελλάδα στη Δυτική Θράκη, όπου οι μουσουλμάνοι έχουν τη δυνατότητα να προσφεύγουν στο μουφτή και στο Ιεροδικείο για όλες τις προαναφερόμενες δικαιοδοσίες του. Πρόσφατα έχει κατατεθεί σχέδιο νόμου από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων με το οποίο μπαίνει ένα πλαίσιο στη Σαρία. Καθίσταται προαιρετική η προσφυγή στο μουφτή για την επίλυση των διαφορών και θα γίνεται εφόσον συμφωνούν όλοι οι διάδικοι. Γίνεται λόγος για την κατάργησή της και η μειονότητα έχει άποψη πάνω στο θέμα αυτό. Κάποιοι είναι υπέρ της διατήρησης καθώς πρόκειται για την πίστη τους και την παράδοσή τους, άλλοι τάσσονται υπέρ της κατάργησης, ενώ υπάρχει και μια μερίδα που ενώ δέχεται την διατήρησή της ωστόσο οι ίδιοι δηλώνουν ότι δεν πρόκειται να προσφύγουν στο μουφτή αλλά στα πολιτικά δικαστήρια και στους συμβολαιογράφους για τα σχετικά θέματα.

Σχετικά με την αποδοχή της Σαρίας που ισχύει για θέματα που αφορούν στη μουσουλμανική μειονότητα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) αποφάνθηκε πρόσφατα ότι θα πρέπει να εφαρμόζεται κανονικά ο ελληνικός Αστικός Κώδικας, που έχει αλλάξει από το 1982 και προβλέπει ίσα δικαιώματα ανδρών και γυναικών. Η Σαρία είναι ένα νομικό καθεστώς του παρελθόντος, που ζει ακόμη και σήμερα στην περιοχή. Η ΕΛΕΔΑΠ (Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη) χαρακτηρίζει θετική εξέλιξη την κατάργηση της υποχρεωτικής εφαρμογής της Σαρίας, διότι παραβιάζει σειρά συνταγματικών διατάξεων και διεθνών συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ήτοι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Η υποχρεωτική εφαρμογή της Σαρίας, όπως είχε ερμηνευθεί από τον Άρειο Πάγο παραβιάζει το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των μελών της μειονότητας και οδηγεί στο διασυρμό της Ελλάδας ενώπιον των Διεθνών Οργανισμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.⁷⁹

Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων προχώρησε στη σύνταξη μιας νομοθετικής ρύθμισης για το θέμα των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων του Μουφτή ενώ συνεχίζεται ο διάλογος με ειδικευμένους μουσουλμάνους θεολόγους, με ακαδημαϊκούς, με τους Μουφτήδες και με άλλες επιστημονικές

⁷⁹ «ΕΛΕΔΑΠ για κατάργηση της υποχρεωτικής εφαρμογής της Σαρίας: Μια μεταρρύθμιση που έχει αργήσει», LAWSPOT, 16.11.2017, <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/eledap-gia-katargisi-tis-ypohreotikis-efarmogis-tis-saria-mia-metarrythmisi-poy-ehei-argisi>, (πρόσβαση στις 28 Ιουλίου 2019).

ενώσεις. Με το προτεινόμενο νομοσχέδιο ξεκαθαρίζεται ότι η εφαρμογή του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου, της Σαρίας, για τα μέλη της μειονότητας της Θράκης είναι προαιρετική⁸⁰

Τελικά δημοσιεύτηκε το Προεδρικό Διάταγμα 52/2019⁸¹ για τους δικονομικούς κανόνες επί υποθέσεων δικαιοδοσίας μουφτήδων Θράκης. Το νομοσχέδιο δίνει την δυνατότητα σε κάθε μέλος να επιλέξει μια συγκεκριμένη δικαιοδοσία. Αλλά ταυτόχρονη εφαρμογή του Αστικού Κώδικα και του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου στην κληρονομική περιουσία ή σε ποσοστό ή και σε διακεκριμένα στοιχεία αυτής απαγορεύεται. Συμπερασματικά η εφαρμογή της Σαρίας είναι προαιρετική.

Ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να προσθέσουμε «ότι ο θεσμός του Ιεροδίκη, στον οποίον ανήκει η εφαρμογή της Σαρίας, αποτελεί ιδιότυπο ελληνικό θεσμό, που έχει ενταχθεί στο εσωτερικό δίκαιο από το νομοθέτη και συνεπώς δεν προσβάλλει τη Δημόσια Τάξη. Η αντοχή του θεσμού και η ανοχή της Πολιτείας για ένα θεσμό που ξεπερνά τα 110 χρόνια επιβεβαιώνουν ότι η θρησκευτική ανοχή συνιστά πλέον μακροχρόνια ελληνική παράδοση».⁸²

Οι απόψεις που ακούγονται για την κατάργηση της Σαρίας και του «φερετζέ» είναι ζήτημα που αφορά την ίδια τη μειονότητα και δεν είναι χρήσιμο να επιβληθεί διά νόμου από το κράτος. Άλλωστε η πράξη έχει αποδείξει ότι η μουσουλμανική μαντίλα είναι σύμβολο θρησκευτικής καθημερινότητας και έχει γίνει απολύτως σεβαστή μέσα στα σχολεία, όπως και ο σταυρός που φορούν οι χριστιανοί μαθητές.⁸³

3. Βακούφια

Ένας ιδιαίτερος θεσμός που υφίσταται στη Δυτική Θράκη είναι τα βακούφια, που είναι αντίστοιχα με τα χριστιανικά μοναστήρια. **Βακούφι σημαίνει ιερό, απαραβίαστο, απαγορευμένο.** Οι πιστοί ίδρυν βακούφια για να κερδίσουν τη σωτηρία της ψυχής τους με το να φανούν χρήσιμοι στους συνανθρώπους τους στο

⁸⁰ «Προαιρετική η εφαρμογή της Σαρία στη Θράκη (πρόταση νομοθετικής ρύθμισης)», LAWSPOT, 30.11.2017, <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/proairetiki-i-efarmogi-tis-saria-sti-thraki-protasi-nomothetiki-rythmisi>, (πρόσβαση στις 28 Ιουλίου 2019).

⁸¹ «Δημοσιεύτηκε το Προεδρικό Διάταγμα για τους δικονομικούς κανόνες επί υποθέσεων δικαιοδοσίας Μουφτήδων Θράκης», LAWSPOT, 14.06.2019, <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/dimosieythike-proedriko-diatagma-gia-toys-dikonomikoys-kanones-epi-ypotheseon-dikaiodosias-moyftidon-frakis> (πρόσβαση στις 28 Ιουλίου 2019).

⁸² Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, *Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση*, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», 2012, σ. 157.

⁸³ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, *Θράκη: Το επόμενο βήμα...*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 46.

όνομα του Θεού-Αλλάχ. Η προσφορά θεωρείται θεάρεστο έργο, που επιφέρει αγαθά αποτελέσματα τόσο για την ευημερία του πιστού στην παρούσα ζωή, όσο και στη σωτηρία της ψυχής κατά την ημέρα της κρίσεως.⁸⁴

Με βάση αυτή την αρχή επικράτησε η συνήθεια να αφιερώνουν στα θρησκευτικά ιδρύματα κυρίως κτήματα. Αντίστοιχα και πολλοί χριστιανοί κατά την εποχή της εξάπλωσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας δώριζαν την περιουσία τους στα μοναστήρια για να τη σώσουν. Έτσι δημιουργήθηκαν οι μεγάλες ιδιοκτησίες των βακουφίων, που διαδραμάτισαν ρόλο κοινωνικό και εθνικό. Η διαχείριση των κτημάτων γίνεται από επιτροπή που διορίζεται με βάση κάποια νομοθεσία και τελικά τα βακουφικά ιδρύματα αποφασίστηκε να υπάγονται στην τοπική αυτοδιοίκηση. Οι αφιερώσεις κτημάτων συνεχίστηκαν και μετά την προσάρτηση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα. Με τον τρόπο αυτό αυξήθηκε η περιουσία των θρησκευτικών ιδρυμάτων με σκοπό να προσφέρουν βοήθεια στη μειονότητα και να συνεχιστεί η προσπάθεια τουρκοποίησης της μειονότητας.

Μέσα στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης συνυπάρχει και μια μικρή θρησκευτική ομάδα, **οι μπεκτασήδες,⁸⁵ μέλη της οποίας είναι οι αλεβήδες και οι δερβίσηδες,** που κατά την ώρα της λατρευτικής τους διαδικασίας οδηγούνται σε θρησκευτική έξαρση με την περιστροφική τους τελετουργία. «Ο Μπεκτασισμός διαδόθηκε στη Δυτική Θράκη, όπου και σώζονται μνημεία και χώροι λατρείας εκτός των αστικών κέντρων στο ύπαιθρο και την ελεύθερη φύση. Οι μπεκτασήδες είναι το 10 με 12% στο σύνολο των μουσουλμάνων και ζουν προς τα Βουλγαρικά σύνορα στους νομούς Ροδόπης και Έβρου»⁸⁶. Η ομάδα γιορτάζει το θρησκευτικό της πανηγύρι τον μήνα Αύγουστο στην περιοχή της Ρούσσας και απολαμβάνει το σεβασμό της ελληνικής πολιτείας.

⁸⁴ Συμεών Α. Σολταρίδης, Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» Α.Α ΛΙΒΑΝΗ, 1997, σ 157.

⁸⁵ Θεόδωρος Ι. Θεοδώρου, Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010 μια Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Ξάνθη, Εκδόσεις «ΣΠΙΝΙΔΗ», 2012, σ.205-206.

⁸⁶ Μάνος Στεφανίδης, Τα τεμμένα της Θράκης: Εισαγωγή στην αισθητική του Ισλάμ, Αθήνα, Εκδόσεις «Μύλητος» 2002, σ. 16.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η συνεχής επιδίωξη αλλαγής του όρου «μουσουλμανική»

Στόχος της Τουρκίας από την επομένη της υπογραφής της Συνθήκης της Λωζάννης ήταν και εξακολουθεί να είναι η υπαγωγή των μουσουλμάνων που ζούσαν στα πρώην οθωμανικά εδάφη στην εξουσία του τουρκικού κράτους. Αυτός ο στόχος παραμένει ο διακαής πόθος της Τουρκίας και αποβλέπει στη μεταμόρφωση των μειονοτικών πληθυσμών της Δυτικής Θράκης από μουσουλμάνους σε τούρκους. Άλλωστε ας μη μας διαφεύγει η ιστορική διακήρυξη του τούρκου ηγέτη Κεμάλ Ατατούρκ που περιλαμβάνεται στον Εθνικό Όρκο: «Στις διαπραγματεύσεις που θα γίνουν με τους ξένους για το πολιτικό μέλλον της Δυτικής Θράκης πρέπει να δραστηριοποιηθούμε με σύνεση. Σκοπός μας είναι η Δυτική Θράκη να παραμείνει στα τουρκικά χέρια, σαν ενιαίο σύνολο, και σε κατάλληλο χρόνο και ευκαιρία να ενωθεί με τη Μητέρα Πατρίδα. (...) Εμείς δεν μπορούμε να δεχτούμε την απαλλοτρίωση του τουρκικού αυτού τμήματος. Οι αδελφοί μας της Δυτικής Θράκης, σε πρώτο βήμα, πρέπει να αγωνιστούν για να κερδίσουν την ανεξαρτησία και αυτονομία της Δυτικής Θράκης».⁸⁷

Με τη συγκατάθεση της βενιζελικής κυβέρνησης το 1930 άρχισε να λειτουργεί στην Κομοτηνή τουρκικό Προξενείο, ενώ μέχρι τότε ήταν απλό προξενικό γραφείο υπό την εποπτεία του Προξενείου Θεσσαλονίκης. Η Ελλάδα με την υποχωρητικότητα και την έλλειψη συντονισμένης εξωτερικής πολιτικής που την διακρίνει δεν απαίτησε αμοιβαία ενέργεια ζητώντας την δημιουργία ελληνικής προξενικής αρχής στην Ίμβρο, μια περιοχή που υπήρχε μειονοτικό στοιχείο, όπως και στη Θράκη. Αυτό αποτελεί μεγάλη παράλειψη της Ελλάδας.

Παρά το γεγονός ότι η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης έχει χαρακτηριστεί από τη Συνθήκη της Λωζάννης **«θρησκευτική με τον όρο ότι δεν λαμβάνεται υπ' όψιν η φυλή»**,⁸⁸ η Τουρκία από την αρχή προσπαθεί να επιτύχει τη μετατροπή της μειονότητας από θρησκευτική σε εθνική με τον όρο τουρκική. Σ' αυτή την προσπάθεια της Τουρκίας συνετέλεσε και η επιπόλαιη και υποχωρητική ελληνική εξωτερική πολιτική με το περίφημο «διάταγμα Φεσσόπουλου το 1954», που ζήτησε να μετατραπεί ο όρος «Μουσουλμάνοι» με το χαρακτηρισμό «Τούρκοι» στα σχολεία

⁸⁷ Αλέξης Αλεξανδρής, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», 1991, σ.94.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 65.

της Δυτικής Θράκης σε ένδειξη της ελληνοτουρκικής φιλίας δίνοντας εμπιστοσύνη στις αγαθές σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών παρά τις αλλεπάλληλες αντιδράσεις της αντιπολίτευσης.

Κατά τη χρονική περίοδο 1920-24 προστέθηκαν στον πληθυσμό της Δυτικής Θράκης 145.000 πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη και τη Μικρά Ασία. Από την αρχή η τουρκική πλευρά αντέδρασε στην εγκατάσταση των προσφύγων. Όμως η περιοχή της Δυτικής Θράκης είχε τεράστιες ακαλλιέργητες εκτάσεις και το ποσοστό των κατοίκων ήταν χαμηλό. Κρίθηκε λοιπόν σκόπιμη η εγκατάσταση των προσφύγων και η παροχή εκτάσεων προς καλλιέργεια από τις μουσουλμανικές ιδιοκτησίες καθώς επίσης και εκτάσεις ελληνικών οικογενειών. Η Άγκυρα αντιδρώντας πίεζε για άμεση επιστροφή των μουσουλμανικών περιουσιών και παράλληλα προέβη σε αντίποινα σε βάρος των περιουσιών ελλήνων υπηκόων της Κωνσταντινούπολης.

Πράγματι η συμβίωση μουσουλμάνων και προσφύγων δημιουργούσε προβλήματα και η Ελλάδα αναγκάστηκε να μετακινήσει περίπου 40.000 πρόσφυγες από την περιοχή. Παρά την επιστροφή των εκτάσεων η Άγκυρα προκάλεσε διεθνή εκστρατεία για την προάσπιση «των δικαιωμάτων των Τούρκων της Δυτικής Θράκης» και ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Fethi Okyar με επιστολή του προς το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών το 1924 κατήγγειλε «ότι πάνω από 50.000 τούρκοι στη Δυτική Θράκη βρίσκονται σε άθλια κατάσταση».⁸⁹

Ακόμη οι υποστηρικτές των τουρκικών συμφερόντων προβάλλουν στη διεθνή κοινή γνώμη την ιδέα «τουρκικής-μουσουλμανικής κοινότητας» στη Δ. Θράκη, η οποία καταπιέζεται από την ελληνική διοίκηση. Με την ενθάρρυνση της Άγκυρας έχουν ιδρυθεί στο εξωτερικό διάφοροι σύλλογοι Τούρκων της Δυτικής Θράκης με στόχο την καλλιέργεια εντυπώσεων για την καταπίεση της μειονότητας. Ιδιαίτερη προπαγάνδα γίνεται από τους τουρκικούς συλλόγους της Γερμανίας, ενώ μία ΜΚΟ με έδρα την Ουγγαρία (MRGE) κατηγόρησε την Ελλάδα ότι καταπατεί τα δικαιώματα της τουρκικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης.⁹⁰ Η έκθεση της προαναφερόμενης οργάνωσης αναφέρει «ότι η Ελλάδα δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη τουρκικής μειονότητας στη Δ. Θράκη» με συνέπεια να παρατηρείται περιορισμένη ελευθερία θρησκείας και έλλειψη πρόσβασης στην εκπαίδευση στη δική τους γλώσσα

⁸⁹ «Αλέξης Αλεξανδρής, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», 1991, σ. 66.

⁹⁰ «Ευρωπαϊκή ΜΚΟ ανακινεί θέμα «τουρκικής μειονότητας» στη Δυτική Θράκη», [newsbeast](https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/5552835/evropaiki-mko-anakinei-thema-tourkikis-meionotitas-sti-dytiki-thraki), 24.10.2019, <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/5552835/evropaiki-mko-anakinei-thema-tourkikis-meionotitas-sti-dytiki-thraki>, (πρόσβαση στις 13 Νοεμβρίου 2019).

και τονίζει ότι η κατάσταση αυτή πρέπει να θεωρείται μια από τις σοβαρότερες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μειονοτήτων στην Ε.Ε. Η κίνηση αυτή έχει απώτερο στόχο να προβάλλει σε κάποια μελλοντική ευκαιρία θέμα «αυτοδιοίκησης» ή και «αυτονομίας» ακόμη. Η ιδέα της αυτονόμησης της Δυτικής Θράκης ήδη προωθείται μέσα από διάφορα παντουρκικά περιοδικά, τα οποία κυκλοφορούν και στο χώρο της μειονότητας. Προς το παρόν ζητάει αναγνώριση της «τουρκικής» μειονότητας και δικαιώματα παρέμβασης στο θέμα των μουφτήδων.

Οι οπαδοί του Τουρκισμού και των κεμαλικών μεταρρυθμίσεων με την προπαγάνδα της Αγκυρας προσπαθούν να ενσωματώσουν ήδη από το 1923 στον εθνικό τουρκικό κορμό τους μουσουλμάνους πομακικής καταγωγής με την ιδιόμορφη γλωσσική και κοινωνική ρίζα. Η προσπάθεια διείσδυσης στους πομακικούς πληθυσμούς ξεκίνησε από την Ξάνθη, όπου βρίσκεται το μεγαλύτερο μέρος των Πομάκων.

Αλλά ο Πολιτιστικός Σύλλογος Πομάκων Ξάνθης με δηλώσεις της προέδρου του τονίζει ότι οι Πομάκοι έχουν ελληνική εθνική συνείδηση και ότι σε συνεργασία με τους υπόλοιπους συλλόγους Πομάκων Θράκης καταβάλλουν κάθε προσπάθεια ανάδειξης της ξεχωριστής ταυτότητας και κουλτούρας και αναχαίτισης της τουρκόφωνης ποδηγέτησης. Αντιτίθεται στις δηλώσεις του Κόμματος Ισότητας Ειρήνης και Φιλίας (Κ.Ι.Ε.Φ.) που αποβλέπει στην ενσωμάτωση των Πομάκων στην τουρκική εθνική μειονότητα.⁹¹

Ο αρνητικός και διαβρωτικός ρόλος της Τουρκίας συνεχίστηκε και με άλλες ενέργειες που αποβλέπουν στην «τουρκοποίηση» του μουσουλμανικού κόσμου. Τούρκος επιχειρηματίας δίνει 500Ε το μήνα σε μουσουλμάνους μαθητές με τον όρο να εγκαταλείψουν το ελληνικό σχολείο και να φοιτήσουν σε ιδιωτικό μουσουλμανικό Ιεροσπουδαστήριο. Το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής παρέχει 1000Ε ετησίως σε οικογένειες Πομάκων και Ρομά για να φορούν τα κορίτσια τη μουσουλμανική μαντίλα, ποσό διόλου ευκαταφρόνητο για μια φτωχή περιοχή όπως η Θράκη, το οποίο φυσικά δεν φαίνεται στη φορολογική τους δήλωση.⁹² Και η Τουρκική Τράπεζα ZIRAAT BANK παρέχει χαμηλότοκα δάνεια με 2,5% αντί 15% των Ελληνικών

⁹¹ «Οι Πομάκοι της Ξάνθης απαντούν στην Ασάφογλου: «Δεν είμαστε Τούρκοι. Έχουμε Ελληνική εθνική συνείδηση», *HuffPost* Greece, 02.06.2019, https://www.huffingtonpost.gr/entry/oi-pomakoi-tes-xanthes-apantoen-sten-asafyloe-den-eimaste-toerkoι-echoeme-ellenike-ethnike-seneidese_p (πρόσβαση στις 28 Ιουλίου 2019).

⁹² Κωνσταντίνου Τερζή & Γεωργίου Μιχαήλ, «ΘΡΑΚΗ ΩΡΑ ΜΗΔΕΝ Η διείσδυση και τα παιχνίδια της ΜΙΤ στο πιο ευαίσθητο τμήμα της Ελλάδας», *crash online*, (μηνιαίο πολιτικό περιοδικό ολικής ρήξης), Αθήνα, τεύχος 56, Δεκέμβριος 2019, σ.142-143.

Τραπεζών σε μουσουλμάνους και συλλόγους με τον όρο να «φωνάζουν» ότι είναι Τούρκοι.

Και η διαβρωτική πολιτική συνεχίζεται. «Το Κόμμα Ισότητας Ειρήνης και Φιλίας (Κ.Ι.Ε.Φ.) DEB αφού ενεργοποιήθηκε ξανά ως κόμμα στις Ευρωεκλογές του 2014 με επιτυχία, εντάσσεται εγκαίρως στην πολιτική ομάδα του Federal Union of European Nationalities (FUEN), δηλαδή των μειονοτικών κομμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καταγγέλλοντας ως αντιδημοκρατικό αποκλεισμό το όριο του 3% του ελληνικού εκλογικού νόμου, κάτι που είναι για άλλους λόγους, π.χ εγγύηση σταθερότητας του πολιτικού συστήματος, απολύτως φυσιολογικό δικαίωμα των κρατών μελών και προγραμματίσει στην Κομοτηνή κατά την περίοδο εορτασμού των Ελευθερίων της Θράκης (14 Μαΐου 2015) το Πανευρωπαϊκό Συνέδριο του FUEN, προκειμένου να αναδείξει θέματα που εξυπηρετούν την πολιτική του και ενισχύουν τις ευρωπαϊκές του συμμαχίες.»⁹³ Το Προξενείο καλλιεργεί ανθελληνική προπαγάνδα αποβλέποντας στην τουρκοποίηση του συνόλου των μουσουλμάνων. Αρχικά προβάλλεται το αίτημα για συνδιοίκηση, σταδιακά προτείνεται ανεξαρτητοποίηση ή αυτονομία και τελικός στόχος είναι η προσάρτηση στη «μητέρα πατρίδα»

Αλλά οι μουσουλμάνοι της Θράκης γνωρίζουν ότι απολαμβάνουν ισονομία και ισοπολιτεία, ότι τα δικαιώματά τους είναι απολύτως κατοχυρωμένα στο Σύνταγμα της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. Παιδεία

Παρουσιάστηκε η εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθεί η ελληνική πολιτεία με τη δημιουργία και τη στήριξη των μειονοτικών σχολείων όλων των βαθμίδων, με την λειτουργία δημόσιων νηπιαγωγείων, δημοτικών, γυμνασίων και λυκείων σε όλους τους νομούς της Θράκης. Παρά την υπάρχουσα κατάσταση εξακολουθεί να υφίσταται το πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού. Αυτό οφείλεται αφ' ενός μεν στην τουρκική πολιτική που απέτρεπε τους μουσουλμάνους και κυρίως τις γυναίκες να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και αφ' ετέρου στον ιδιαίτερο τρόπο ζωής των Αθιγγάνων.

⁹³ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 102.

Ακόμη ένας βασικός λόγος του αναλφαβητισμού είναι η διαρροή των μουσουλμάνων μαθητριών στην ηλικία του Γυμνασίου και του Λυκείου ιδιαίτερα των ορεινών περιοχών από την έλλειψη υποδομών. Λόγω των καιρικών συνθηκών οι μαθητές και οι μαθήτριες αναγκάζονται να διανυκτερεύουν σε μικτές εστίες φιλοξενίας. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις αντιλήψεις των γονέων με αποτέλεσμα να διακόπτεται η φοίτηση των μαθητριών. Το πρόβλημα τα τελευταία χρόνια αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερες εστίες θηλέων και αρρένων.

Παράλληλα με την υπάρχουσα κατάσταση της εκπαίδευσης, για την θεραπεία του προβλήματος του αναλφαβητισμού θεσπίστηκαν και τα επόμενα μέτρα: δημιουργήθηκαν σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, παραρτήματα ενηλίκων με το Θεσμό Διά Βίου Μάθησης. Λειτουργήσε στη Κομοτηνή παράρτημα του Ανοιχτού Πανεπιστημίου⁹⁴ με την υποχρέωση φοίτησης από απόσταση. Σχεδιάστηκε η λειτουργία Πρότυπης Διαπολιτισμικής Βιβλιοθήκης στην Κομοτηνή, που δεν υλοποιήθηκε. Όλα αυτά τα μέτρα αποσκοπούν στην ειρηνική συμβίωση των σύνοικων πληθυσμών και τη συμμετοχή τους στην διαμορφούμενη σήμερα κοινωνική και ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

2.Οικονομία

Μετά από προσεκτική παρατήρηση της σημερινής κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στη Δυτική Θράκη μπορούμε να πούμε ότι οι υπάρχουσες εκκρεμότητες έχουν εξομαλυνθεί. Πράγματι η οικονομική και κοινωνική εξέλιξη ήταν βραδύτερη στις μειονοτικές περιοχές. Η αλήθεια ήταν ότι η μειονότητα καταπιεζόταν για πολλά χρόνια στις διάφορες οικονομικές και κοινωνικές πράξεις. Δεν είχαν τη δυνατότητα να εκδίδουν οικοδομικές άδειες ή να μεταβιβάζουν ελεύθερα ακίνητη περιουσία ή ακόμη και αυτοκίνητα και άλλα γεωργικά μηχανήματα. Οι περιορισμοί ήταν ασφυκτικοί. Απαγορευόταν η μεταβίβαση από χριστιανό σε μουσουλμάνο και προκειμένου οι μουσουλμάνοι να μεταβιβάσουν την κινητή τους περιουσία περνούσαν από επιτροπή αποτελούμενη από εκπροσώπους των Υπουργείων Γεωργίας, Οικονομικών και Εθνικής Άμυνας. Η κατάργηση όλων αυτών των περιορισμών ανακοινώθηκε το 1991 από την κυβέρνηση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, όταν ο ίδιος επισκέφτηκε την Ξάνθη και την Κομοτηνή. Μετά την

⁹⁴ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα...., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 66-67.

εξομάλυνση της κατάστασης οι μουσουλμάνοι άρχισαν να μεταβιβάζουν ακίνητα ή και να αγοράζουν καταφεύγοντας στους συμβολαιογράφους της περιοχής τους.

Και από το 2000 που η Ελλάδα εντάχθηκε στην Οικονομική Νομισματική Ένωση και καθιερώθηκε το Ευρώ ως κοινό νόμισμα οι μουσουλμάνοι, που στο παρελθόν επέλεγαν να τοποθετούν τα χρήματά τους στις τουρκικές Τράπεζες, απευθύνθηκαν στην τράπεζα της Ελλάδας, μετέτρεψαν τα χρήματα, που είχαν αποταμιεύσει, σε Ευρώ και τα τοποθέτησαν στις ελληνικές Τράπεζες. Ακόμη και οι πιο δύσπιστοι αντιλαμβάνονται ότι η πορεία που ακολουθεί η ελληνική κοινωνική πολιτική στοχεύει χωρίς διακρίσεις και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη και την πρόοδο όλων των κοινωνικών ομάδων.

Στην Κομοτηνή έχει την έδρα της η Τουρκική Τράπεζα ZIRAAT BANK από το 2008, ενώ είχε διακόψει τις εργασίες της από το 1914 και είναι η αντίστοιχη Αγροτική Τράπεζα της Τουρκίας. Μετά από καταγγελίες κατοίκων της Θράκης η τράπεζα δίνει με μεγάλη ευκολία δάνεια όχι μόνο σε αγρότες αλλά και σε επιχειρηματίες της περιοχής με τον όρο να υποθηκεύσουν την ακίνητη περιουσία τους. Στη συνέχεια ακολουθούν κατασχέσεις, όταν δεν εξυπηρετούνται τα δάνεια. Λόγω της άσχημης οικονομικής κατάστασης που έχουν βρεθεί πολλοί χριστιανοί πωλούν την ακίνητη περιουσία τους και οι μόνοι που αγοράζουν είναι οι μουσουλμάνοι οι «αυτοαποκαλούμενοι Τούρκοι». Ακόμη μέσω του Προξενείου δίνονται μεγάλα ποσά για αγορά μεγάλων εκτάσεων γης, αγορά ακινήτων, για υποτροφίες μειονοτικών σπουδαστών και επίδομα σε μουσουλμάνες από 200 έως 600Ε για να φορούν τη μαντήλα. Τη διαβρωτική δράση της τράπεζας και του Προξενείου πρέπει να προσέξουν οι αρμόδιοι, πριν μεγάλο τμήμα της Δυτικής Θράκης περάσει σε «ξένα χέρια».⁹⁵

3. Γεωργία-εμπόριο

Αναφερόμενοι στην οικονομική δραστηριότητα της μειονότητας θα παρουσιάσουμε την ανάπτυξη στον γεωργικό τομέα. Σήμερα οι μουσουλμάνοι της Θράκης καλλιεργούν μεγάλες εκτάσεις από καπνά και άλλα οπωρολαχανικά. Επιχορηγούνται όπως όλοι οι Έλληνες από τις παροχές της ΕΕ και τις εθνικές επιχορηγήσεις. Σχετικά με την κατάσταση των καλλιεργητών καπνού αξίζει να αναφερθεί ένα έγγραφο προς το Foreign Office του Άγγλου πρεσβευτή Leeper στις

⁹⁵ «ΤΟ ΥΠΟΠΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ZIRAAT ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ», NEWS ALERT, 11.03.2017, <https://archive.greekamericannewsagency.com>2017/03/11>zirat-thraki>.

29 Μαΐου 1944 που δείχνει την επιτυχημένη κατάσταση.⁹⁶ «Η μειονότητα αυτή απολαμβάνει πλήρη θρησκευτική, γλωσσική και πνευματική ελευθερία. Φαίνεται ότι είναι ευτυχής και ικανοποιημένη και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως οι έμποροι καπνού οι οποίοι ενεργούν σαν ενδιάμεσοι μεταξύ των καλλιεργητών αφ' ενός και της αγγλοαμερικανικής εταιρείας καπνού αφ' ετέρου, ευδοκιμούν τόσο, ώστε να δημιουργείται από την πλευρά των Ελλήνων ένας ελαφρός φθόνος».

Οι καπνοπαραγωγοί έχουν συστήσει τον Συνεταιρισμό Καπνοπαραγωγών Θράκης, όπου ασχολούνται κυρίως οι μουσουλμάνοι των ημιορεινών περιοχών και οι Πομάκοι. Η εργασία αρχίζει με την καλλιέργεια του καπνού και ολοκληρώνεται με την κατασκευή τσιγάρων με την επωνυμία ΣΕΚΕ-ΣΕΚΑΠ.⁹⁷ Και εδώ αξίζει να επισημανθεί η παρασκηνιακή δράση της τουρκικής Τράπεζας ZIRAAT BANK, που έχει συνδεθεί με την επιθετική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, διότι παρέχει χαμηλότοκα δάνεια στους καπνοπαραγωγούς που ανήκουν στον εν λόγω Συνεταιρισμό με τον όρο να δηλώνουν ότι είναι Τούρκοι.

Ένας άλλος τομέας της οικονομικής ζωής είναι το εμπόριο. Η μουσουλμανική μειονότητα κατέχει ένα μεγάλο ποσοστό στις αγορές της Ξάνθης και της Κομοτηνής στα παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως των αργυροχρυσόχων, των κατασκευαστών μαχαιρών και γενικά της επεξεργασίας μετάλλων. Έτσι παρά το γεγονός ότι η μουσουλμανική μειονότητα ήταν καθαρά αγροτική σήμερα μεταβάλλεται σε αστική.

4. Κοινωνική ζωή

Η Συνθήκη της Λωζάννης αναδείχτηκε ένα από τα ισχυρότερα συμβατικά κείμενα σχετικά με τα θέματα της θρησκευτικής ελευθερίας, της εκπαίδευσης και της δημιουργίας ενώσεων και σωματείων. Τα δικαιώματα αυτά της μειονότητας όπως προσδιορίζονται στη Συνθήκη είναι τα εξής:

προστασία ζωής και ελευθερίας,

εκπαιδευτική ελευθερία,

ελευθερία άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων: δημόσια και ιδιωτικά,

ελευθερία άσκησης αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων,

ισότητα ενώπιον του νόμου,

ελευθερία κυκλοφορίας και μετακίνησης,

⁹⁶ Αλέξης Αλεξανδρής, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Αθήνα, Εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», 1991, σ 143.

⁹⁷ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 134.

ελεύθερη πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις και αξιώματα καθώς και άσκηση διαφόρων επαγγελματιών,

ελεύθερη άσκηση της μητρικής γλώσσας σε δημόσιες και θρησκευτικές συναθροίσεις, στα μειονοτικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, έντυπα και ηλεκτρονικά, καθώς επίσης σε ιδιωτικές και εμπορικές σχέσεις και προστασία εθίμων, θρησκευτικών ιδρυμάτων και της ιδιοκτησίας.

Με βάση αυτά τα δικαιώματα η μουσουλμανική μειονότητα εκπροσωπείται στη δημόσια ζωή και με αιρετούς εκπροσώπους, είναι παρούσα σε όλα τα δημοκρατικά εκλεγμένα κοινοβούλια της Ελλάδας συμμετέχοντας ισότιμα με την πλειονότητα στην πολιτική και οικονομική ζωή. Πρέπει να τονιστεί ότι στον κοινωνικό τομέα υπάρχουν εκλεγμένοι Νομαρχιακοί, Δημοτικοί και Κοινοτικοί σύμβουλοι, Πρόεδροι κοινοτήτων, εκλεγμένοι στα επιμελητήρια και στους επιστημονικούς συλλόγους και βουλευτές που δραστηριοποιούνται για τα δικαιώματα της μειονότητας.

Έχουν συγκροτηθεί διάφοροι σύλλογοι, όπως ο σύλλογος επιστημόνων μειονότητας, ο σύλλογος αποφοίτων του Ιεροσπουδαστηρίου, η Ένωση δασκάλων Ροδόπης, ο Σύλλογος συνταξιούχων δασκάλων Δ. Θράκης, η «Φιλόπτωχος Αδελφότητα Μουσουλμάνων Ελλάδας» και αρκετοί ακόμη. Άξιος ιδιαίτερης μνείας είναι ο εκπολιτιστικός σύλλογος «Χλόης»⁹⁸ που διοργανώνει διαλέξεις, εκθέσεις ζωγραφικής και εργόχειρου και πνευματικές βραδιές με ανοιχτές συζητήσεις με θέματα γύρω από την πολιτική και την πρόοδο της επιστήμης. Όλες αυτές οι δράσεις επιβεβαιώνουν την κοινωνική ζωή της μειονότητας.

Η ελευθερία της ενημέρωσης και της έκφρασης διασφαλίζεται από τη λειτουργία 7 ραδιοφωνικών σταθμών στην τουρκική γλώσσα, μετάδοση δελτίου ειδήσεων από το κρατικό ραδιόφωνο στην τουρκική γλώσσα και μετάδοση δελτίου ειδήσεων στην πομακική γλώσσα από ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό. Εκδίδονται στον μουσουλμανικό-μειονοτικό τύπο αρκετές ημερήσιες, εβδομαδιαίες και μηνιαίες εφημερίδες στην τουρκική γλώσσα και 2 ακόμη στην πομακική,⁹⁹ ένα δεκαήμερο παιδικό περιοδικό, ένα μηνιαίο θρησκευτικού και πολιτικού περιεχομένου και σε περιόδους θρησκευτικών εορτών ή εκλογών εκδίδονται και άλλα έντυπα. Σχετικά με

⁹⁸ Συμεών Σολταρίδης, Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι Τι ακριβώς συμβαίνει; Αθήνα, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ ΑΑ ΛΙΒΑΝΗ», 1990, σ. 17.

⁹⁹ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 24.

τη διατήρηση των ηθών και των εθίμων κατά τη διάρκεια των εορτών φωταγωγούνται όλα τα τζαμιά, γίνονται ρίψεις βεγγαλικών κατά την περίοδο του Ραμαζανιού και έχει επέλθει συμφωνία σχετική με τις σχολικές εορτές να μην επιτρέπεται η ανάρτηση συμβόλων από καμία πλευρά.

Η ελληνική πολιτεία ακολουθεί την πολιτική της «ισονομίας και ισοπολιτείας» που είναι σε πολλές περιπτώσεις περισσότερο προωθημένη από την ευρωπαϊκή αντίληψη περί των μειονοτήτων. Παρά την έντονη προσπάθεια της τουρκικής διπλωματίας που εκπορεύεται από τους κύκλους του Γενικού Προξενείου της Κομοτηνής, που επιθυμεί να θέσει υπό την καθοδήγησή της τη μουσουλμανική μειονότητα και να εδραιώσει τον έλεγχό της πάνω σε μεγάλη μερίδα του μειονοτικού τύπου, η συντριπτική πλειονότητα των μουσουλμάνων της Δ. Θράκης παραμένει ικανοποιημένη από την ελληνική διοίκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Σχετικά με τη μελλοντική πορεία της Δυτικής Θράκης διαγράφονται δυο προοπτικές, η μία είναι ζοφερή και ανεπιστρεπτή καταστροφική και η άλλη είναι η ευοίωνη προοπτική της ανάπτυξης.

Η πρώτη είναι δυνατόν να συμβεί αν αφεθεί απροστάτευτη η Δυτική Θράκη, αν η ελληνική εξωτερική πολιτική αφήσει το Γενικό Προξενείο της Κομοτηνής να διαδραματίζει τον αποσταθεροποιητικό του ρόλο, να ελέγχει τη μειονότητα σε κάθε δυναμική και παραγωγική πολιτική που οδηγεί στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Δεν είναι το ζητούμενο να κλείσει το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής, αυτό θα είχε ολέθριες στρατηγικής σημασίας συνέπειες, αλλά η ελληνική πολιτεία έχει χρέος να περιορίζει με αυστηρότητα τη δράση του, όταν ξεπερνάει τα όρια της διπλωματικής νομιμότητας. Ενώ είναι προφανές ότι η Τουρκία προωθεί συστηματικά την «τουρκοποίηση» της μουσουλμανικής μειονότητας, η ελληνική κυβέρνηση με τα κατ' εξακολούθηση λάθη της και την υποχωρητικότητα έναντι των απαιτήσεων- διεκδικήσεων της Τουρκίας κάνει συμφωνίες οικονομικές παραδίδοντας την οικονομία της δυτικής Θράκης στα τουρκικά συμφέροντα.

Η ευοίωνη προοπτική για το μέλλον της Θράκης περιλαμβάνει πολλές δράσεις, εθνικές, κοινωνικές και οικονομικές. Πρώτη προτεραιότητα είναι **η χάραξη εθνικής στρατηγικής με συναίνεση όλων των κομμάτων**. Απαιτείται εθνικός

σχεδιασμός για την αντιμετώπιση της δημογραφικής απογύμνωσης της περιοχής, που οφείλεται στη μετανάστευση κυρίως των νέων λόγω της ανεργίας και στην υπογεννητικότητα του χριστιανικού πληθυσμού σε αντίθεση με τις μουσουλμανικές οικογένειες, που έχουν περισσότερα του ενός ή δύο παιδιών.

Η Θράκη είναι σταυροδρόμι γεωστρατηγικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, οικονομικό και μεταναστευτικό, είναι το σημείο που συναντώνται δύο ήπειροι, η Ευρώπη και η Ασία, το σημείο συνάντησης δύο πολιτισμών, του ελληνικού-ευρωπαϊκού και του ισλαμικού, δύο θρησκειών, του Χριστιανισμού και του Ισλάμ, είναι το σημείο συνάντησης Δύσης και Ανατολής. Κατά συνέπεια είναι ο δρόμος της επικοινωνίας της Ευρώπης, των Βαλκανικών λαών με την Τουρκία και διά του Ευξείνου Πόντου η επικοινωνία με τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας. Η κατασκευή και η χρήση των οδικών αξόνων, που διά μέσου της Θράκης οδηγούν στη Βουλγαρία και προς τις άλλες βόρειες βαλκανικές χώρες και προς την Τουρκία, θα ευνοήσει την ανάπτυξη του εμπορίου, της τοπικής βιομηχανίας, την προώθηση της αγροτικής παραγωγής και την ανάπτυξη του τουρισμού. Το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης μπορεί να γίνει ο θαλάσσιος δρόμος σύνδεσης του Αιγαίου με τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και των χωρών του Βορρά. Ακόμη η Θράκη λόγω της φυσικής θέσης μπορεί να γίνει το επίνειο της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Ρωσίας για την ανταλλαγή προϊόντων και πολιτιστικών σχέσεων. Η γεωστρατηγική θέση της κρίθηκε κατάλληλη για να διέρχονται ενεργειακοί διάδρομοι, που αρχικά σχεδιάστηκαν αλλά δεν προχώρησαν εξ αιτίας πολλών αντικρουόμενων συμφερόντων. Από τα έργα που σχεδιάστηκαν μόνο δύο έχουν υλοποιηθεί, ο ελληνοτουρκικός αγωγός φυσικού αερίου, που μεταφέρει τουρκικό φυσικό αέριο στην Ελλάδα και ο τοπικός ελληνοβουλγαρικός κάθετος αγωγός φυσικού αερίου, που άρχισε τη λειτουργία του το 2015.¹⁰⁰

Ένας αξιόλογος και μεγίστου ενδιαφέροντος τομέας είναι η γεωργική καλλιέργεια. Τα πλούσια και παραγωγικά εδάφη λόγω των πολλών ποταμών της περιοχής είναι κατάλληλα για την καλλιέργεια καπνού και βαμβακιού. Ονομαστή είναι η ποικιλία καπνού «Μπασμά», με την καλλιέργεια του οποίου ασχολούνται κυρίως οι μουσουλμάνοι Πομάκοι των ημιορεινών περιοχών με την ολοκλήρωση της επεξεργασίας παραγωγής τσιγάρων της μάρκας «ΣΕΚΕ-ΣΕΚΑΠ». Επίσης

¹⁰⁰ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 140.

αξιοσημείωτη είναι η καλλιέργεια βαμβακιού, με την οποία ασχολούνται κυρίως οι χριστιανοί πληθυσμοί με την ολοκλήρωση της παραγωγής στα κλωστήρια και υφαντήρια της περιοχής. Υποχρέωση του κράτους είναι η κατασκευή αποστραγγιστικών έργων, διότι πολλές φορές τα ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως οι πλημμύρες του ποταμού Έβρου,¹⁰¹ γίνονται αιτία καταστροφής της παραγωγής.

Η πολιτεία πρέπει να δείξει ενδιαφέρον και για την βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής με διάφορες πολιτικές στήριξης, όπως χορήγηση επιχειρηματικών δανείων, μείωσης του φορολογικού συντελεστή, επιδοτήσεις για ίδρυση νέων βιομηχανικών μονάδων για επεξεργασία της πρωτογενούς παραγωγής. Άκρως αξιόλογος και ενδιαφέρων τομέας και μοναδικός στην Ελλάδα είναι ο κύκλος της παραγωγής και επεξεργασίας του μεταξιού. Μάλιστα στο Σουφλί υπάρχει και το περίφημο μουσείο μεταξιού.

Σε προηγούμενη παράγραφο έγινε αναφορά για τη θέση της Θράκης ως σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών. Εδώ αρμονικά συνυπάρχουν πολιτισμοί και θρησκείες, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι, Εβραίοι και Αρμένιοι. Αυτή την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της περιοχής πρέπει να αναδειξεί το Υπουργείο Πολιτισμού, με την προβολή και τη συντήρηση των αρχαιολογικών τόπων και των Μουσείων. Ενδεικτικά αναφέρω το αρχαίο θέατρο της Μαρώνειας, τη Μοναστική Πολιτεία του Παπικίου Όρους, τα Βυζαντινά κτίσματα του Διδυμότειχου, τα αρχαία Άβδηρα, πατρίδα του Δημοκρίτου και του Πρωταγόρα. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για το μουσείο Κ. Καραθεοδωρή στην Κομοτηνή, το οποίο διαθέτει επιστολές, βιβλία, περιοδικά για τον μεγάλο μαθηματικό, που υπήρξε δάσκαλος του Αϊνστάιν και συνεχιστής της μαθηματικής σκέψης του Αρχιμήδη, του Πυθαγόρα, του Ευκλείδη. Στον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή¹⁰² είχε αναθέσει ο Ελ. Βενιζέλος την ίδρυση και οργάνωση Πανεπιστημίου στη Σμύρνη, που δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής. Επίσης αξιόλογα είναι τα Μουσεία της Αλεξανδρούπολης, το Λαογραφικό Μουσείο των Καππαδόκων με την ιστορία της Καππαδοκίας, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, το Εθνολογικό Μουσείο της Θράκης που προγραμματίζει δράσεις για τα 100 χρόνια της ενσωμάτωσης και το Ιστορικό Μουσείο της πόλης. Στην ενότητα αυτή αρμόζει να γίνει μνεία στην ονομασία της Αλεξανδρούπολης. Η πόλη στην εποχή της τουρκοκρατίας ονομαζόταν Δεδέ-Αγάτς.

¹⁰¹ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα...., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Μάρτιος 2016, σ. 134.

¹⁰² Στο ίδιο, σ. 149.

Όταν περιήλθε στην ελληνική επικράτεια ονομάστηκε Νεάπολη και το 1920 όταν ο βασιλιάς Αλέξανδρος ήρθε στην πόλη για να προωθηθεί σιδηροδρομικώς στην Αδριανούπολη και να μπει σ' αυτήν ως ελευθερωτής ονομάστηκε Αλεξανδρούπολη.¹⁰³

Και αξιοθέατα δεν είναι μόνο τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι αλλά εδώ υπάρχουν και οι μοναδικοί υδροβιότοποι των ποταμών Έβρου και Νέστου που ενδημούν σπάνια είδη πουλιών ή διαχειμάζουν ή σταματούν καθώς συνεχίζουν το αποδημητικό τους ταξίδι. Το προστατευόμενο δάσος της Δαδιάς, γνωστό σε όλη την Ελλάδα και ακόμη οι λίμνες Βιστωνίδα και Ισμαρίδα είναι τόποι τουριστικής προβολής.

Επομένως στόχος της ελληνικής πολιτείας και χρέος για την ανάπτυξη της περιοχής, για τη διαρκή αναβάθμιση της ζωής του σύννοικου πληθυσμού, ελλήνων και μουσουλμάνων, είναι η προβολή της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της Δυτικής Θράκης με σχεδιασμούς σχολικών εκδρομών, συνεδριακού, οικολογικού και προσκυνηματικού τουρισμού σε όλες τις εποχές.

Η ανάπτυξη της περιοχής απαιτεί δραστικά μέτρα, κίνητρα οικονομικά και νομοθετικά. Η δημογραφική ενδυνάμωση της Θράκης είναι το μέγα ζητούμενο αυτή την ώρα, που η Τουρκία δια παντός μέσου και της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της αποβλέπει στην «τουρκοποίησή της» με απώτερο στόχο την ενσωμάτωση με την «Μητέρα Πατρίδα» κατά τους δικούς της ισχυρισμούς. Και εδώ μπορεί να προστεθεί η φράση του Στέλιου Παπαθεμελή: «να αδειάσει η Αθήνα είναι ευλογία, να αδειάσει η Θράκη είναι κατάρα».¹⁰⁴ Επομένως απαιτείται εθνική στρατηγική για την ανάπτυξη της περιοχής, γιατί τα λάθη της ελληνικής πολιτικής εξυπηρετούν τις επιδιώξεις της Άγκυρας.

Η αναπτυξιακή πολιτική που μέχρι τώρα εφαρμόζεται στη Θράκη δεν έχει δώσει καρπούς εμφανείς ούτε στην προσέλκυση επιχειρηματικού, ούτε εργατικού και επαγγελματικού πληθυσμού από την υπόλοιπη Ελλάδα. Επομένως απαιτούνται ισχυρότερα κίνητρα και για τους χριστιανικούς πληθυσμούς και για τους μουσουλμάνους, ώστε να σταματήσει η μετανάστευση προς της χώρες της Ευρώπης.

¹⁰³ Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Αλεξανδρουπόλεως Άνθιμος, Ο ρόλος της Εκκλησίας Ζωντανό κύτταρο της πόλης η εκκλησία, καλλιεργεί επί χρόνια το πνεύμα ενότητας και συνεργασίας, Εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ», ένθετο «ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ», 28 Μαΐου 1995, σ. 22-23.

¹⁰⁴ Στέλιος Παπαθεμελής, Αντιστεκόμαστε, Αθήνα, Εκδόσεις «ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», 1999, σ. 428.

Η περαιτέρω ανάπτυξη του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου προσελκύοντας φοιτητές των άλλων Βαλκανικών χωρών και της Τουρκίας με τη δημιουργία μεταπτυχιακών προγραμμάτων είναι ένας αξιόλογος τρόπος για την τοπική ανάπτυξη, την τόνωση της θρακικής κοινωνίας οικονομικά και δημογραφικά και τη διεθνή προβολή της Θράκης. Οι ειδικότητες που παρέχονται στις διάφορες σχολές μπορούν να στελεχώσουν με άριστα εκπαιδευμένο επιστημονικό δυναμικό κάθε επιχείρηση της περιοχής στον τομέα της παραγωγής και της βιομηχανίας. Ένα μεγάλο ποσοστό μουσουλμάνων φοιτητών προτιμούν το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση μουσουλμάνας φοιτήτριας που είχε μεταβεί στο Πανεπιστήμιο της Προύσας για σπουδές: «στην Τουρκία είμαι ξένη, είμαι το άλλο, είμαι το επικίνδυνο»¹⁰⁵, γιατί τόπος καταγωγής της είναι η Δ. Θράκη και ανήκει στη μουσουλμανική μειονότητα.

Δεν είναι πρόπον να μην αναφερθεί στην παρούσα εργασία και ο ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι μητροπολίτες της περιοχής εργάζονται ενωτικά για την προστασία των αδύνατων και φτωχών ομάδων, χριστιανών και μουσουλμάνων, χωρίς να κάνουν διακρίσεις με βάση το θρήσκευμα. Πρωταγωνιστούν για την επίλυση προβλημάτων της περιοχής, συνεργαζόμενοι με τους εκπροσώπους του Ισλάμ αναλαμβάνοντας ανθρωπιστικές και πολιτιστικές πρωτοβουλίες με σεβασμό, ανοχή και διάλογο. Επομένως η Θρακιώτικη Ορθόδοξη Εκκλησία παίζει ρόλο πνευματικό, ανθρωπιστικό, αναπτυξιακό και εθνικό στην περιοχή μακριά από φανατισμό. Η κοινωνία της Θράκης είναι μία ανοιχτή κοινωνία με αλληλοσεβασμό στη διαφορετικότητα. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Μητροπολίτη Αλεξανδρουπόλεως Άνθιμου που αναφέρεται στην αρμονική συνύπαρξη των μουσουλμάνων και των χριστιανών στη Θράκη, ενώ αντιτίθεται στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), που έδωσε την άδεια σε σωματείο με την ονομασία «Τουρκική Ένωση Θράκης», διότι η Συνθήκη της Λωζάννης χαρακτηρίζει τη μειονότητα «μουσουλμανική».

Η Θράκη τα τελευταία χρόνια έχει προκαλέσει το έντονο ενδιαφέρον της ΕΕ, διότι είναι η χερσαία πύλη εισόδου των παράνομων μεταναστών. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της παράνομης μετανάστευσης προγραμματίστηκαν και εφαρμόζονται μέτρα αστυνόμευσης στον Έβρο, για να λειτουργήσει σαν ασπίδα

¹⁰⁵ Χριστίνα Ταχιάου, «Μύθοι και αλήθειες για τη μουσουλμανική μειονότητα», 11 Δεκεμβρίου 2017 <https://www.protagon.gr/themata/i-meionotita-i-agnioia-oi-mythoi-ki-o-erntogan-44341530589> (13 Νοε 2019).

του τελευταίου συνόρου της ΕΕ. Για το λόγο αυτό οι Ευρωπαίοι πρέπει να ενισχύσουν την περιοχή στοχεύοντας στη δημογραφική ενδυνάμωση με τη βιομηχανική και οικονομική ανάπτυξη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρουσιάστηκε η κατάσταση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης. Από όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες σχετικά με την ακολουθούμενη ελληνική πολιτική και το ρόλο της Τουρκίας επιβάλλεται η επαγρύπνηση του ελληνικού κράτους, γιατί οι στόχοι της τουρκικής στρατηγικής αποβλέπουν:

στη φυλετική εξομοίωση κάτω από τη σημαία της Τουρκίας των τριών εθνοτικών ομάδων, ήτοι των Τουρκογενών- Τουρκόφωνων, των Πομάκων και των Αθίγγανων, που συναποτελούν τη μουσουλμανική μειονότητα της Δ. Θράκης,

στο να παραμείνει η μειονότητα μακριά από κάθε κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική πρόοδο παραμένοντας ενδοστρεφής και απομονωμένη από τις διεθνείς εξελίξεις,

στη διεθνή διαπόμπευση της Ελλάδας ότι καταπιέζει τη μειονότητα και ότι μοναδικός εγγυητής των συμφερόντων της είναι η «Μητέρα Πατρίδα»,

στην καλλιέργεια κλίματος ψυχολογίας ότι η μειονότητα βρίσκεται κάτω από ξενική κατοχή και επομένως ο στόχος που πρέπει να έχει είναι η απελευθέρωση και η ενσωμάτωση αυτής με την Τουρκία.

Οι στόχοι αυτοί καλλιεργούνται επιμελώς, γιατί η Τουρκία ονειρεύεται την αναβίωση της παλαιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τα Βαλκάνια μέχρι την Ανατολή. Όσο και αν φαίνεται απίθανη αυτή η πραγμάτωση του τουρκικού σχεδίου αποτελεί όμως μια μελλοντική απειλή για την Ελλάδα.

Εκτός όμως από τις προσπάθειες της Τουρκίας που συνεπικουρείται και από τους κύκλους του Γενικού Προξενείου της Κομοτηνής, υπάρχουν και υποχρεώσεις της μουσουλμανικής μειονότητας, τις οποίες υιοθέτησε η ολομέλεια της Επιτροπής της Βενετίας το 1991 και είναι οι ακόλουθες:

απαγορεύεται κάθε αποσχιστική κίνηση εκ μέρους των μειονοτήτων.

Η θέση των μειονοτήτων είναι εξ ορισμού μέσα στο κράτος στο οποίο ζει,

στα μέλη των μειονοτήτων δεν εφαρμόζεται μόνο η ισότητα των δικαιωμάτων αλλά και η ισότητα ως προς τις υποχρεώσεις. Τούτο σημαίνει ότι οι

ανήκοντες στη μειονότητα οφείλουν να εκπληρώνουν νομιμοφρόνως όλες τις υποχρεώσεις που βαρύνουν κάθε υπήκοο του κράτους στο οποίο ζουν,

κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους οι μειονότητες οφείλουν να σέβονται την εθνική νομοθεσία, καθώς και τα δικαιώματα των άλλων και ιδιαίτερα τα δικαιώματα της πλειονότητας».¹⁰⁶

Επομένως υπάρχει ρητή υποχρέωση της μειονότητας να σέβεται την εθνική νομοθεσία και τα δικαιώματα των άλλων, που ανήκουν στην πλειονότητα και να απέχουν από κάθε αποσχιστική κίνηση. Και εν κατακλείδι το ενδιαφέρον της Τουρκίας για τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης δεν μπορεί να είναι ανεξέλεγκτο και απεριόριστο.

Στην ενότητα των συμπερασμάτων επιβάλλεται να αναφερθούν και τα λάθη της ακολουθούμενης ελληνικής πολιτικής σχετικά με το προκείμενο θέμα. Η υποχωρητικότητα στις προβαλλόμενες απαιτήσεις της Τουρκίας σχετικά με τα μουσουλμανικά σχολεία, η μετονομασία σε «τουρκικά» ήταν λάθος του Υπουργείου Παιδείας το 1954 με τη διαταγή του Διοικητή Φεσσόπουλου, η απέλαση των «150» Παλαιομουσουλμάνων, η αντικατάσταση των νομαρχών στη Θράκη, η αναγνώριση της τουρκικής γλώσσας ως επίσημη γλώσσα της μειονότητας, ήταν μερικά από τα λάθη της ελληνικής πολιτικής. Επομένως οι παραλείψεις και τα σφάλματα του παρελθόντος πρέπει να διορθωθούν για την αποφυγή δυσάρεστων εξελίξεων στο μέλλον.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για να ευημερήσει ένας τόπος απαιτείται να αναπτυχθεί οικονομικά και η Δυτική Θράκη έχει όλες τις δυνατότητες για να γίνει το δόρυ και η ασπίδα της Ελλάδας προς πάσα κατεύθυνση. «Μια έξυπνη Εθνική Αναπτυξιακή και Δημογραφική Πολιτική μπορεί να μεταβάλλει τη Θράκη από «ασπίδα» σε «δόρυ» της οικονομικής διπλωματίας και από «πύλη» σε «γέφυρα» της Ελλάδος και της Ευρώπης προς την Ανατολή. Αν υπάρξουν σχέδιο, πολιτική βούληση και τόλμη η «ακριτική γη» θα επιστρέψει πολλαπλάσια τα οφέλη στην Ελλάδα, τόσο στην οικονομία, όσο και στην εθνική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας της χώρας.¹⁰⁷ Η ελληνική πολιτεία οφείλει να μελετήσει τα προβλήματα της περιοχής γενικά και να

¹⁰⁶ Διονύσιος Κ. Καραχάλιος, «Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και η στρατηγική χρησιμοποίηση της από την Τουρκία», http://palio.antibaro.gr/diplomacy/karaxalios_thraki.htm (πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

¹⁰⁷ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, *Θράκη: Το επόμενο βήμα...*, Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», 2016, οπισθόφυλλο βιβλίου.

δράσει άμεσα και αποτελεσματικά με μέτρα βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.¹⁰⁸

Ο κάθε νομός έχει ανάγκη από ιδιαίτερη πολιτική ανάπτυξης. Το καίριο πρόβλημα είναι το δημογραφικό που οφείλεται σε δυο παράγοντες, αφ' ενός στην υπογεννητικότητα, ιδιαίτερα του χριστιανικού πληθυσμού, γιατί οι πομακικές και μουσουλμανικές οικογένειες δεν παρουσιάζουν υπογεννητικότητα, και αφ' ετέρου στην μετανάστευση λόγω της ανεργίας. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η μετακίνηση των κατοίκων της ορεινής περιοχής προς τα αστικά κέντρα, διότι οι νέοι επειδή μορφώνονται εγκαταλείπουν τον πρωτογενή τομέα παραγωγής και ασχολούνται με τα ελεύθερα επαγγέλματα, τις τέχνες και τις επιστήμες.

Επομένως ένα πρώτο βήμα ανάπτυξης είναι η βιομηχανική θωράκιση με τη δημιουργία εργοστασίων για την αξιοποίηση της παραγωγής του καπνού, του μεταξιού και της άλλης γεωργικής παραγωγής, με την χορήγηση επιχειρηματικών δανείων από τις Ελληνικές Τράπεζες για να αποκλειστούν τα δάνεια από τις Τουρκικές Τράπεζες, που «δήθεν» θα έδειχναν το ενδιαφέρον της Τουρκίας για τη μειονότητα.

Ένα ακόμη πρωταρχικό βήμα για την ανάπτυξη αποτελεί η αξιοποίηση των σύγχρονων αθλητικών εγκαταστάσεων στο ΤΕΦΑΑ Αλεξανδρούπολης για την ανάπτυξη αθλητικού τουρισμού, με τη διοργάνωση διεθνών αθλητικών γεγονότων. Η δημιουργία και προβολή συνεδριακών κέντρων, η προβολή του ιαματικού τουρισμού αξιοποιώντας τα ιαματικά νερά της Τραϊανούπολης και η προβολή τουριστικών προγραμμάτων για τις πλησιέστερες βαλκανικές χώρες.

Ιδιαίτερη φροντίδα για την εκπαιδευτική ανάπτυξη των Πομάκων και των Ρομά, όπως προστασία της ταυτότητας και της γλώσσας, με τη δημιουργία νηπιαγωγείων και σχολείων, όπου η εκπαίδευση να ακολουθεί τη μητρική γλώσσα. Οι Πομακικοί σύλλογοι πέτυχαν καταγραφή της πομακικής γλώσσας και οι Ρομά ενδιαφέρονται για το γλωσσικό ιδίωμα των Ρομανί.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να αναπτυχθεί η Θράκη, αρκεί τα προτεινόμενα μέτρα να αφορούν όλους τους νομούς και να προσδιοριστεί η φυσιογνωμία του κάθε νομού και της κάθε πόλης, ώστε η ανάπτυξη της κάθε περιοχής να αποτελεί συμπληρωματική δραστηριότητα για την επίτευξη του γενικού στόχου. Η

¹⁰⁸ Ευριπίδης Στ. Στυλιανίδης, Θράκη: Το επόμενο βήμα..., Αθήνα, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», 2016, σ.162.

Αλεξανδρούπολη έχει το προνόμιο να προβάλλεται ως κέντρο εμπορίου και ενεργειακό λιμάνι, η Κομοτηνή ως διοικητική πρωτεύουσα και η Ξάνθη ως κέντρο παραδοσιακού πολιτισμού. Μέτρο ενίσχυσης οικονομικού και δημογραφικού ενδιαφέροντος είναι η επαναλειτουργία των Σχολών Αστυφυλάκων στη Θράκη, διότι η εγκατάσταση περίπου 2000 νέων κατοίκων εκτός από την δημογραφική και οικονομική ενίσχυση θα προσέδιδε και αίσθημα ασφαλείας και κύρος στην απομακρυσμένη περιοχή.

Επαινετή κρίνεται η Μεταφορά του Κέντρου Εκπαίδευσης του Ελληνικού Στρατού στο νομό Ροδόπης (2017) με άμεσο αποτέλεσμα την εκπαίδευση στο συνοριακό περιβάλλον στην ευαίσθητη αυτή περιοχή, την ενδυνάμωση του δημογραφικού προβλήματος και επίσης την ενίσχυση του αισθήματος ασφαλείας για τους πληθυσμούς αυτούς.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες θα βοηθήσουν στη δυναμική και ποιοτική ανάπτυξη της Δυτικής Θράκης, συνδυαζόμενες με τη δημιουργία θέσεων εργασίας με απώτερο όφελος τη δημογραφική ενίσχυση και τον περιορισμό της συρρίκνωσης με την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου αναπτυξιακού προγράμματος που έχει ανάγκη η ευαίσθητη αυτή ακριτική περιοχή της Ελλάδας.

ΠΗΓΕΣ

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΗΓΕΣ

Θουκυδίδου Ιστορία, Δ 104 και 108.

Πλάτωνος Πολιτεία (Τόμος Α), Αθήνα, «Δαίδαλος», Ι. Ζαχαρόπουλος, χχ, 327a.

Ομήρου Ιλιάδα, Κ 435, 437, (μετάφραση Ιακώβου Πολυλά), Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β. 1981.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Davutoglu Ahmet, *Το Στρατηγικό Βάθος*, Αθήνα, Ποιότητα, 2010.

Finkel Caroline, *Οθωμανική Αυτοκρατορία 1300-1923*, Εκδόσεις «ΔΙΟΠΤΡΑ», Αθήνα 2007.

Jelavich Barbara, *Ιστορία των Βαλκανίων II 20^{ος} Αιώνας*, Αθήνα, Εκδόσεις «Πολύτροπον», 2006.

Roux Jean-Paul, *Η Ιστορία των Τούρκων 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο*, Εκδόσεις «ΓΚΟΒΟΣΤΗ», Αθήνα, 1998.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξανδρής Αλέξης, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987*, Εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», Δεύτερη Έκδοση, Αθήνα 1991.

Άνθιμος, Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Αλεξανδρουπόλεως, *Θράκη Ελλάδα μου, Ελλάδα πατρίδα μου. Η πορεία της Θράκης από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα*, τυπογραφείο «Μέλισσα», Ασπροβάλτα-Αλεξανδρούπολη, 1994.

Ζακυθινός Α Διονύσιος, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, 1953.

Ζεγκίνης Ευστράτιος, *Ο Μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη. Συμβολή στην Ιστορία της Διαδόσεως του Μουσουλμανισμού στον Ελλαδικό Χώρο*, Ινστιτούτο Βαλκανικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1988.

Θεοδώρου Ι. Θεόδωρος, *Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη και Οι Μειονότητες στην Ευρώπη 1923-2010, μία Ολιστική Ανθρωπολογική Προσέγγιση*, Εκδόσεις «ΣΠΑΝΙΔΗ», Ξάνθη 2012.

Κοττάκης Μανώλης, *Θράκη: Η μειονότητα σήμερα*, Εκδόσεις «ΛΙΒΑΝΗΣ», ΑΘΗΝΑ, 2000.

Λουλακάκη Πέπη, Μοσχίδη Έλενα, *Θράκη: τόσο κοντά, τόσο μακριά*, Εκδόσεις «Καστανιώτης», Αθήνα, 2010.

Μυλωνάς Πόλυς, *Οι Πομάκοι της Θράκης*, Εκδόσεις «ΛΙΒΑΝΗΣ», Αθήνα, 1990.

Παπαθεμελής Στέλιος, *Αντιστεκόμαστε*, Εκδόσεις «ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ», Αθήνα 1999.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα, Β΄ Έκδοση 2017.

Σολταρίδης Α. Συμεών, *Η Ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης*, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»-Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1997.

Σολταρίδης Α. Συμεών, *Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι, Τι ακριβώς συμβαίνει;*, Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»-Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1990.

Στυλιανίδης Στ. Ευριπίδης, *Θράκη: Το επόμενο βήμα...*, Εκδόσεις «ΜΙΝΩΑΣ», Αθήνα 2016.

Στεφανίδης Μάνος, *Τα τεμένη της Θράκης: Εισαγωγή στην αισθητική του Ισλάμ*, Εκδόσεις «ΜΙΛΗΤΟΣ», Αθήνα, 2002.

Συρίγος Μ. Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις «ΠΑΤΑΚΗ», Αθήνα 2018.

Συρίγος Άγγελος – Ντόκος Θάνος, *Τουρκικές Διεκδικήσεις στο Αιγαίο και Αλφαριθμητικό των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*, Αθήνα, Καθημερινή Α.Ε., 2018.

Ταραμπαντζή Κατερίνα, *Οι Πομάκοι της Θράκης*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος, 2001.

Φραγκούλης Σ. Φράγκος, PhD, *Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι;*, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις «ΛΙΒΑΝΗ», Αθήνα 2012.

Χιδίρογλου Παύλος, *Οι Έλληνες Πομάκοι και η Σχέση τους με την Τουρκία*, Εκδόσεις «ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ», Αθήνα 1984.

ΛΕΞΙΚΑ

Υδρία, *Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια Ελληνική και Παγκόσμια*, τόμοι 26, 27, 29, Αθήνα 1985.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ-ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Περιοδικό «Προβληματισμοί», -περιοδική έκδοση ελληνικού ινστιτούτου στρατηγικών μελετών- Τεύχη Νο 93, 95, Νίκης 11, Αθήνα.

«Crash online», (μηνιαίο πολιτικό περιοδικό ολικής ρήξης), Αθήνα, τεύχος 56, Δεκέμβριος 2019, σ.142-143.

Εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ», ένθετο «ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ», 28 Μαΐου 1995, σ. 11 και σ. 22-23.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<https://www.protagon.gr/themata/i-meionotita-i-agnoia-oi-mythoi-ki-o-erntogan-44341530589>

http://palio.antibaro.gr/diplomacy/karaxalios_thraki.htm

<https://www.newsbeast.gr/society/arthro/5587998/ste-episima-telos-oi-moyftides-xanthis-kai-komotinis>

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/eledap-gia-katargisi-tis-ypohreotikis-efarmogis-tis-saria-mia-metarrythmisi-poy-ehei-argisi>

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/proairetiki-i-efarmogi-tis-saria-sti-thraki-protasi-nomothetikis-rythmisis>,

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/dimosieythike-proedriko-diatagma-gia-toys-dikonimikoys-kanones-epi-ypotheseon-dikaiodosias-moyftidon-frakis>

<https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/5552835/eyropaiki-mko-anakinei-thema-toyrkikis-meionotitas-sti-dytiki-thraki>,

https://www.huffingtonpost.gr/entry/oi-pomakoi-tes-xanthes-apantoen-sten-asafoyloe-den-eimaste-toerkoi-echoeme-ellenike-ethnike-seneidese_p

<https://archive.greekamericannewsagency.com>2017/03/11>zirat-thraki>

<https://www.protagon.gr/themata/i-meionotita-i-agnoia-oi-mythoi-ki-o-erntogan-44341530589>

<https://www.mfa.gr/>, Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

<http://www.kathimerini.gr>

<https://www.militaire.gr/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

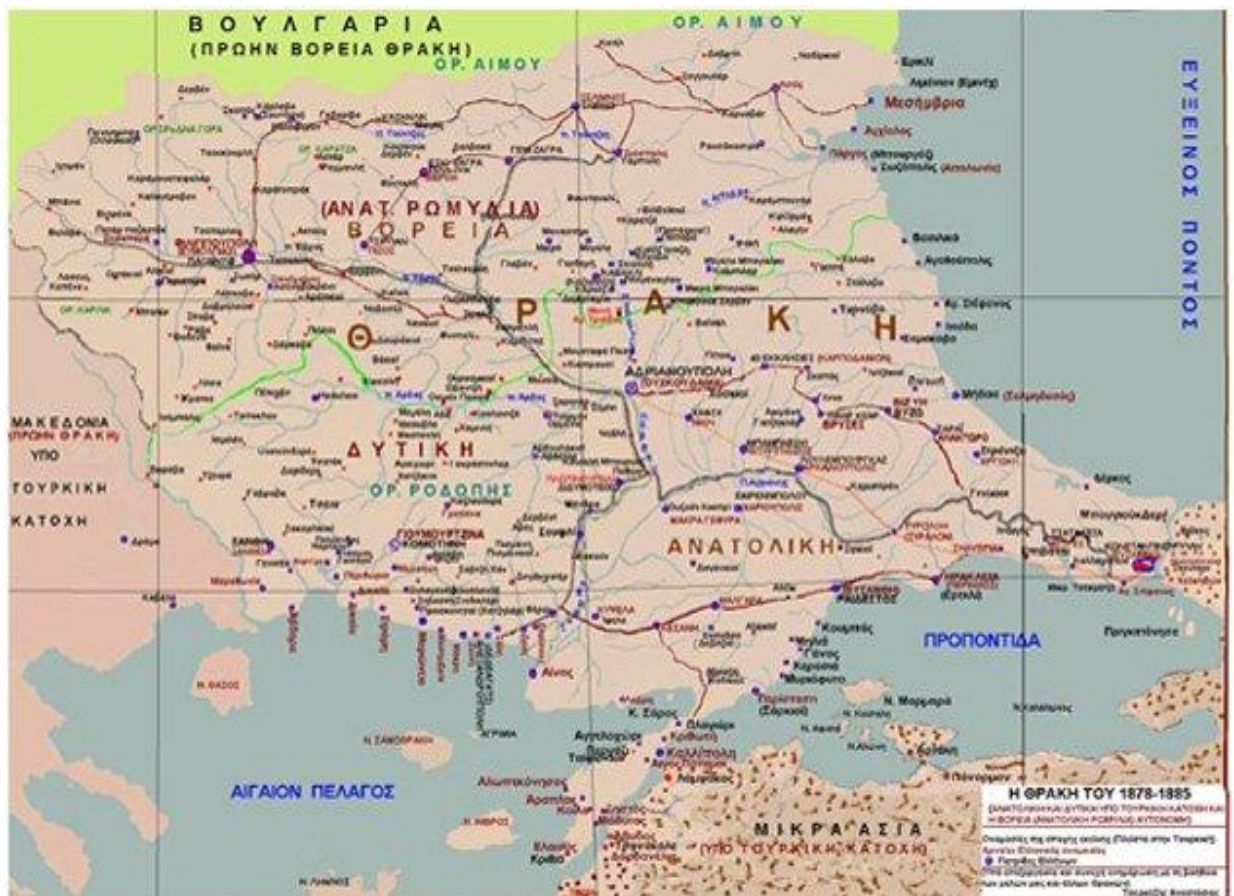
ΧΑΡΤΕΣ

Η ΘΡΑΚΗ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ (ΕΥΡΩΠΗ-ΑΣΙΑ, ΔΥΣΗ-ΑΝΑΤΟΛΗ)

ΧΑΡΤΗΣ Νο 1
(πηγή: google.earth)

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ (ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ)

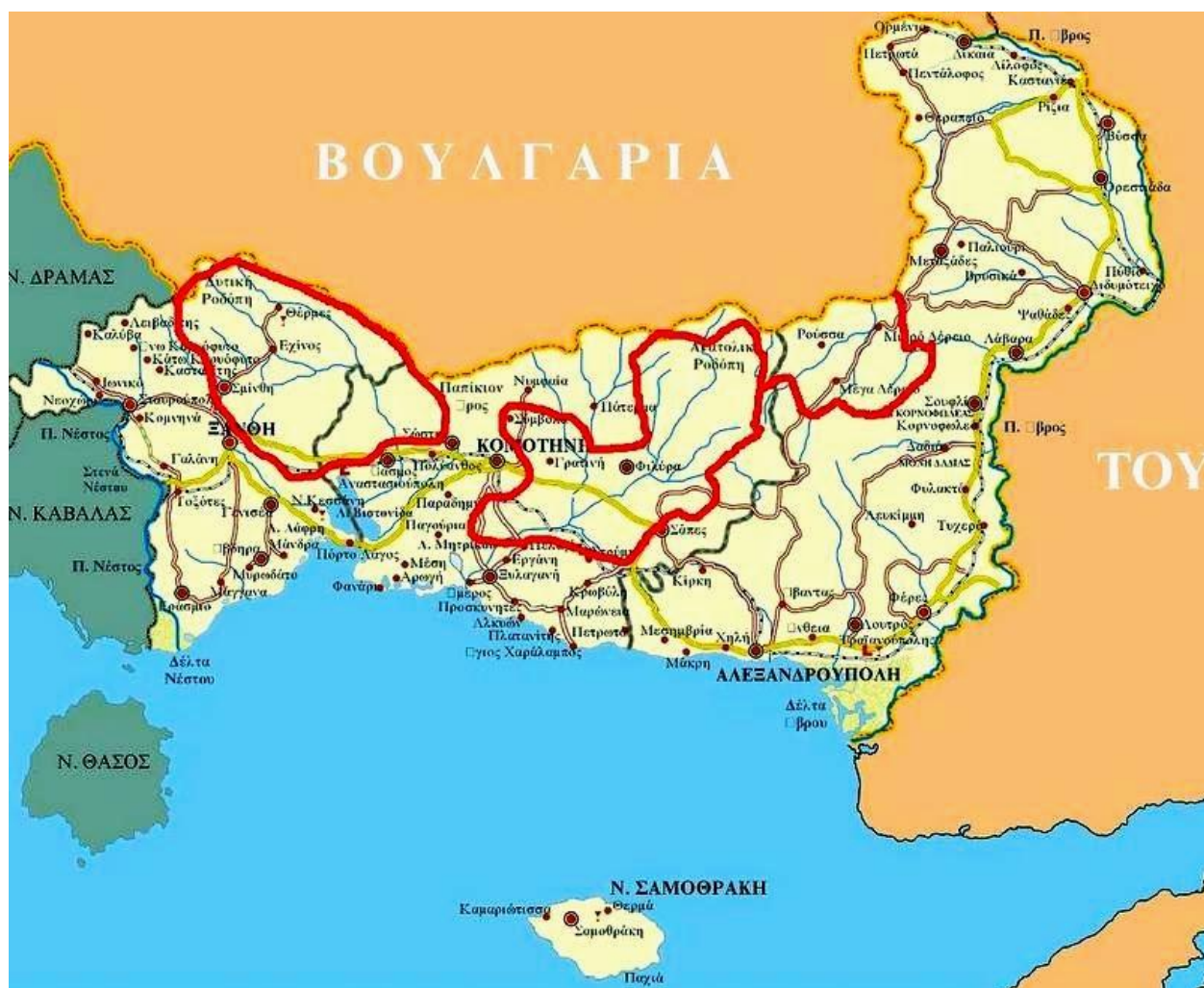
ΧΑΡΤΗΣ Νο 2

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ (ΔΥΤΙΚΗ) ΘΡΑΚΗ ΣΗΜΕΡΑ

ΧΑΡΤΗΣ Νο 3
(πηγή: xanthitimes.gr)

ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΜΕ ΜΟΥΣΟΥΑΜΑΝΙΚΟΥΣ ΠΛΥΘΗΣΜΟΥΣ

ΧΑΡΤΗΣ Νο 4
(πηγή: tofanari.blogspot.com)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

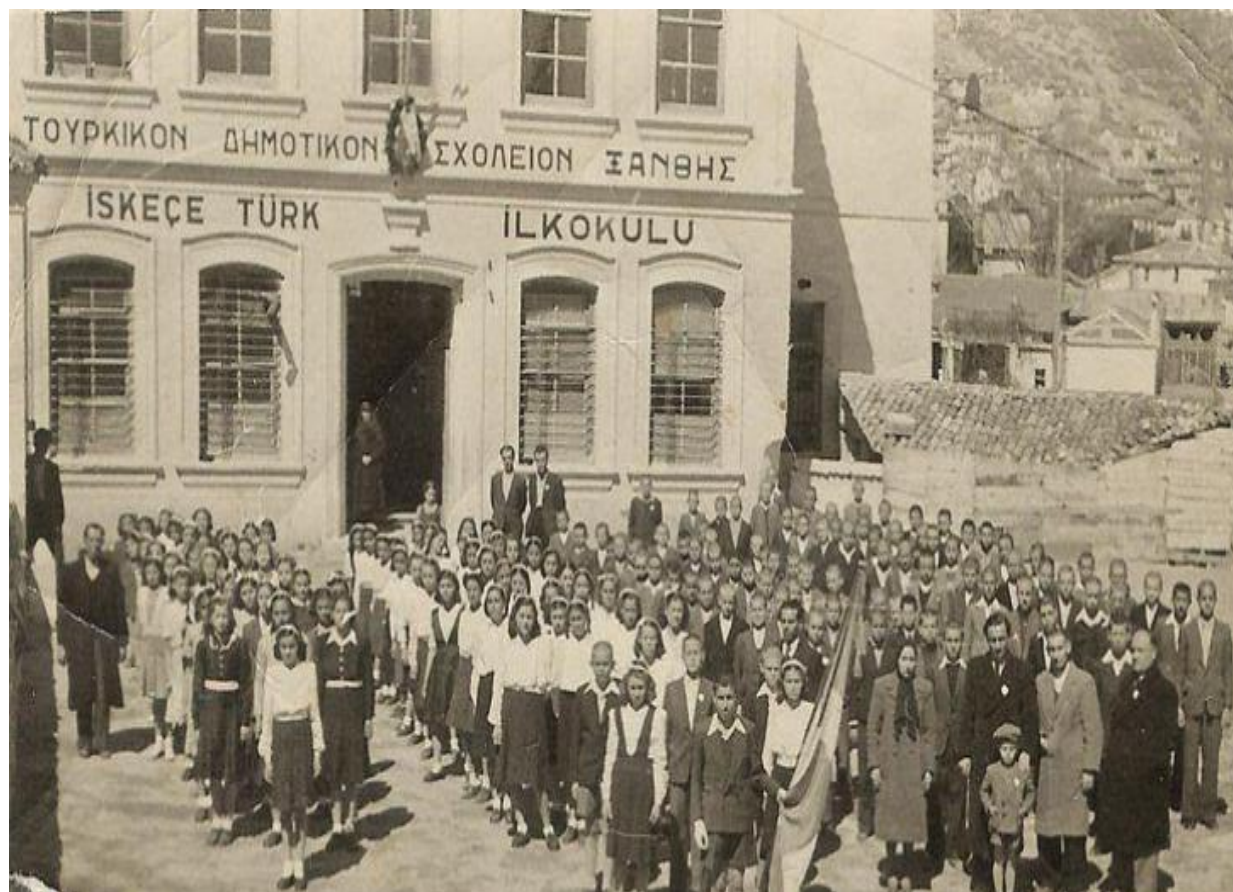
14 Μαΐου 1920

(Ο στρατηγός Ζυμβρακάκης στη Ξάνθη)

(πηγή: enet.gr)

Τουρκικό δημοτικό σχολείο της Ξάνθης

(πηγή: left.gr)

Καφενείο μουσουλμάνων στη Κομοτηνή

(πηγή: parisis.wordpress.com)

Μουσουλμάνες μαθήτριες στη Κομοτηνή

(πηγή: tribune.gr)

Μουσουλμάνες μαθήτριες στη Κομοτηνή

(πηγή: tribune.gr)

Η πρόεδρος του Κ.Ι.Ε.Φ.

(πηγή: newsit.gr)

Υποψήφιοι ευρωβουλευτές του Κ.Ι.Ε.Φ.

HEP BİRLİKTE DAHA GÜÇLÜYÜZ!

Burak ADİL **Cavide NİZAM** **Pelin KOCA MOLLA**

Salih KAHYA **Mustafa YAŞAR**

ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΙΟ ΔΥΝΑΤΟΙ!

(πηγή: paratiritis-news.gr)

(πηγή: blueskytv.gr)

Κομοτηνή 2016

(πηγή: pronews.gr)

Ευρωεκλογές 2019

(πηγή: reader.gr)

Δελτίο ειδήσεων 2019

(πηγή: antenna.gr)